

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bachelorproef

Ons leven versus het leven in Zuid-
Afrika: een internationale kijk op
dagdagelijkse dingen

Voorwoord

In 2013 startte mijn traject in het hoger onderwijs. Maar zoals veel, liep deze studier carrière niet van een leien dakje. In 2016 besliste ik om van Leuven naar Hasselt te komen en zette ik mijn lerarenopleiding verder aan de Hogeschool PXL, weliswaar met een aanpassing van mijn vakken. Hier heb ik, mede dankzij vrienden, familie en lectoren, mijn passie voor lesgeven teruggevonden. Ik sluit nu mijn laatste jaar aan de lerarenopleiding secundair onderwijs voor de vakken Project Algemene Vakken en geschiedenis af met deze bachelorproef. Deze bachelorproef verbindt al mijn passies: lesgeven in beide vakken, het gebruik van ICT en internationalisering. Ik presenteer daarom met plezier deze bachelorproef aan u.

Vooraleer u een kijkje neemt in deze proef, zou ik graag enkele mensen willen bedanken. Zij hebben een zeer belangrijke rol gespeeld in de realisatie van dit project.

Ten eerste wil ik mijn promotor, Hanne Rosius willen bedanken. Niet alleen heeft ze een zeer grote rol gespeeld in mijn doorzettingsvermogen om leerkracht te worden, maar ook als promotor heeft ze mij steeds opnieuw gesteund. Net als al mijn andere vaklectoren: Els Vinckx, John Aelbrecht, Rita Ramaekers en Inge Placklé. Ook Annick Orye past ook in deze lijst. Zij heeft mij tijdens mijn internationale stage begeleid vanuit de Hogeschool PXL.

Daarnaast zou ik ook de leerkrachten en leerlingen willen bedanken die aan mijn project wilden meewerken:

- Caroline Roosen (leerkracht geschiedenis in het GO! Atheneum Martinusschool): mevrouw Roosen zou ik extra willen bedanken, omdat ze mij tijdens mijn stages steeds een hart onder de riem heeft gestoken.
- Lize Vliegen (leerkracht PAV in het GO! Atheneum Martinusschool)
- Inge Put (leerkracht PAV in het GO! Atheneum Martinusschool)
- Sharifa Razak (leerkracht Social Sciences en Life Orientation in Southern Cross Schools)
- Leerlingen van GO! Atheneum Martinusschool uit de klassen 2AA, 4AA, 3+4 Voeding verzorging, 5 en 6 Paardrijden en verzorging.
- Leerlingen van Southern Cross Schools uit de *grades* 8 tot 11.

Voor mijn vrienden, hier zijn mijn excuses voor het vele geklaag en gezaag dat jullie hebben moeten aanhoren tijdens het schrijven van deze bachelorproef.

Mijn zus, Viki Schroyen, hielp mij op meer dan een vlak. Ze gaf zowel inhoudelijk en taalkundig advies, tot op het laatste moment. Mijn vriend Yanick Smeets, was mijn steun en toeverlaat, zelfs op de zwaarste momenten. Mijn ouders mogen zeker niet ontbreken. Ze hebben ervoor gezorgd dat ik alle kansen die mij werden aangereikt kon nemen.

Tot slot wil ik u, de lezer, ook bedanken voor uw interesse in mijn bachelorproef.

Lana Schroyen
Project Algemene Vakken – Geschiedenis

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Inhoudsopgave.....	4
Inleiding.....	6
1 Verkennend onderzoek	7
1.1 Probleemoriëntering.....	7
1.2 Onderzoeksplan	8
1.3 De scholen	8
2 Theoretisch onderzoek.....	10
2.1 Een blik op PAV	10
2.1.1 Functionele vaardigheden tweede graad, eerste en tweede jaar BSO – PAV	10
2.1.2 Functionele vaardigheden derde graad, eerste en tweede jaar BSO – PAV.....	11
2.1.3 Functionele vaardigheden derde graad, derde jaar BSO – PAV	12
2.2 Een blik op geschiedenis.....	13
2.2.1 Funderende doelstellingen geschiedenis.....	14
2.3 Situering in de eindtermen.....	15
2.3.1 Eindtermen PAV.....	15
2.3.2 Vakoverschrijdende eindtermen	20
2.3.3 Nieuwe eindtermen	20
2.3.4 Nieuwe eindtermen geschiedenis.....	22
2.4 Krachtige leeromgevingen.....	22
2.4.1 Krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs	23
2.4.2 Differentiatie	24
2.5 Motivatie van leerlingen.....	26
2.5.1 De zelfdeterminatietheorie.....	26
2.6 Gebruik van devices.....	28
2.6.1 Mobiele technologie	28
2.6.2 MICTIVO resultaten.....	28
2.6.3 Het FRAME-model	29
2.6.4 Principes innovatieve mobiele pedagogiek.....	30
2.6.5 TPACK-model	32
2.7 Ondersteuning van leerlingen in het Engels	32

2.8	Kennismaking met Zuid-Afrika.....	33
2.8.1	De Apartheid	34
2.8.2	Socio-economische situatie.....	35
2.9	Tips voor internationale projecten.....	36
2.10	Conclusie	37
3	Praktisch onderzoek.....	39
3.1	Tijdsindicatie	39
3.2	Flipgrid	40
3.3	GDPR-wetgeving	41
3.4	Lessen in België.....	41
3.5	Lessen in Zuid-Afrika.....	43
3.6	Verloop project.....	44
3.7	Afsluitende lessen	45
	Besluit	47
	Literatuurlijst.....	48
	Geraadpleegde werken	51
	Bijlagen	54
	Bijlage 1: Uitgangspunten functionele vaardigheden tweede graad.....	54
	Bijlage 2: Uitgangspunten functionele vaardigheden derde graad, eerste en tweede jaar	55
	Bijlage 3: Uitgangspunten functionele vaardigheden derde graad, derde jaar	56
	Bijlage 4: Fragment uit Milans Grote Oorlog	57
	Bijlage 5: Opdracht cultuurmarkt	59
	Bijlage 6: Fiche (Nederlands en Engels) over Flipgrid	61
	Bijlage 7: Bundel over Zuid-Afrika	65
	Bijlage 8: Boekfragmenten en woordenlijst.....	76
	Bijlage 9: Afbeeldingen Apartheid.....	78
	Bijlage 10: Hulpfiche introductie Engels.....	82
	Bijlage 11: Brief ouders GDPR-wetgeving	83
	Bijlage 12: PowerPointpresentatie van les over België	83
	Bijlage 13: Bundel over België.....	86

Inleiding

“Education is the most powerful weapon which you can use to change the world”, deze woorden sprak Nelson Mandela ooit uit. Er is geweten dat onderwijs belangrijk is, maar het kan dus ook de wereld veranderen. Wanneer kinderen van educatie genieten, worden ze burgers die met meer bewustzijn door het leven gaan. Ze kunnen lezen, schrijven en kritischer omgaan met informatie die ze krijgen. Ze denken na over het leven en kunnen problemen oplossen met logica.

Ons inleven in iemand die leeft op een andere plaats is moeilijk, zeker als de leerlingen gewoon op de schoolbanken zitten. Het onderzoek beoogt dat leerlingen zich bewuster worden van het anders-zijn en dit begrijpen, aanvaarden en respecteren. Deze doelstelling komt terug in zowel het vak Project Algemene Vakken als het vak geschiedenis. In functie van de nieuwe eindtermen is het noodzakelijk om een meer geïntegreerde aanpak te hanteren, zoals dit binnen Project Algemene Vakken gebeurt. Het project gaat verder zelfs buiten de schoolbanken.. De leerlingen kunnen via de app Flipgrid in contact komen met leerlingen uit Zuid-Afrika. Ze tonen elkaar het leven zoals het is.

In het verkennend onderzoek ben ik op zoek gegaan naar de inhoudelijke aspecten van het curriculum van Project Algemene Vakken en het vak geschiedenis. Daarnaast heb ik ook theorieën over een krachtige leeromgeving en de zelfdeterminatie onder de loep genomen. Er is ook onderzocht hoe mobiele technologie en internationale projecten al een plaats heeft in het onderwijs. Voor het praktijkonderzoek zijn er verschillende leermaterialen gemaakt. De meeste materialen zijn uitgetest doorheen het project.

In een wereld waarin multiculturaliteit belangrijk is, hebben internationale projecten zeer veel nut. Ik hoop dat (toekomstige) leerkrachten dit onderzoek als inspiratie nemen voor internationale projecten binnen het onderwijs. Want ... internationale ervaringen verandert een mens, waardoor de wereld uiteindelijk ook kan veranderen.

1 Verkennend onderzoek

1.1 Probleemoriëntering

De eindterm PAV van de tweede graad “*De leerlingen kunnen onder begeleiding aspecten van het dagelijks leven van mensen in een andere tijd of op een andere plaats met hun eigen leven vergelijken*”, wordt vaak zeer abstract weergegeven. Bij veel deelaspecten van deze eindterm hebben leerlingen geen aanknopingspunten met hun eigen leven. Bovendien worden deze punten vaak ongenueanceerd voorgesteld. Er zijn ook aanknopingspunten voor deze inhoud in de nieuwe eindtermen van de eerste graad te vinden.

Opvallend is dat er heel wat toepassingen bestaan om tablets en/of smartphones te integreren in de klas, maar deze zijn nog niet bekend bij leerkrachten.

Op basis van deze twee items, heb ik mijn onderzoeksvraag geformuleerd:

Onderzoeksvraag:

Hoe kan ik met behulp van apps interactie op gang brengen tussen leerlingen op verschillende geografische plaatsen om hen zo meer inzicht te doen krijgen in elkaars leven?

Bij deze onderzoeksvraag stel ik volgende deelvragen:

Deelvraag 1 Hoe is het project gesitueerd in de eindtermen PAV en de nieuwe eindtermen van geschiedenis?
Deelvraag 2 Op welke manier wordt de eindterm “De leerlingen kunnen onder begeleiding aspecten van het dagelijks leven van mensen in een andere tijd of op een andere plaats met hun eigen leven vergelijken.” nu behandeld in de lessen PAV?
Deelvraag 3 Wat is een krachtige leeromgeving?
Deelvraag 4 Wat is het ABC-model?
Deelvraag 5 Op welke manier stimuleren tablets de motivatie bij leerlingen?
Deelvraag 6 Welke ondersteuning hebben de leerlingen nodig?
Deelvraag 7 Hoe ziet Zuid-Afrika eruit en wat kunnen de leerlingen ervan leren?
Deelvraag 8 Op welke manier worden nu al globale projecten met leerlingen uitgewerkt?
Deelvraag 9 Wat houdt de GDPR-wetgeving in?
Deelvraag 10 Welke apps kunnen bij het project betrokken worden?

1.2 Onderzoeksplan

Voor het onderzoek werd eerst literatuur doorgenomen. De literatuur rond een krachtige leeromgeving en motivatie bij leerlingen is belangrijk voor dit onderzoek. Daarna begon de zoektocht naar een ontwerpidee. Tijdens de eerste gesprekken met promotor, Hanne Rosius, werd al snel duidelijk dat het onderzoek het best gekoppeld werd aan een internationale stage in Zuid-Afrika. Op basis van deze gesprekken ontstond het idee om leerlingen van beide landen in contact te stellen met elkaar. Rond dit gegeven werd ook literatuur doorgenomen om een algemeen ontwerp te maken.

Het ontwerp werd een project, omdat het over een langere periode liep. Het project werd opgestart in enkele klassen in België. In de eerste lessen werden een aantal zaken over Zuid-Afrika besproken. Daarnaast kregen de leerlingen uitleg over het project waaraan ze gingen deelnemen.

In Zuid-Afrika werden er enkele belangrijke zaken over België en het project uitgelegd. Het project zelf beoogde leerlingen op beide plaatsen met elkaar in contact te brengen en op die manier kennis te laten maken met elkaars levenswijze. Tijdens het project werden door de onderzoeker zelf ook verschillende filmpjes gemaakt om de leerlingen meer te motiveren.

1.3 De scholen

De Belgische school die meewerkte aan het project is het GO! Atheneum Martinusschool te Bilzen. Deze school heeft zowel ASO-, TSO- als BSO-richtingen. Het project focust voornamelijk op PAV-eindtermen, dus werd het in drie klassen uit BSO-richtingen uitgetest. Dit waren de klassen 3+4 Voeding en Verzorging, 5 en 6 Paardrijden en verzorging. Daarnaast was het ook interessant om het vak geschiedenis bij het project te betrekken in kader van de nieuwe eindtermen. Om die reden werden de klassen 2AA en 4AA (Latijn en Wetenschappen) ook aan het project toegevoegd. In totaal werkten 35 leerlingen van de A-stroom of het ASO en 31 leerlingen van het BSO mee.

Figuur 1 Twee foto's van het geschiedenislokaal in de Martinusschool

In Zuid-Afrika deed de Southern Cross School in Hoedspruit mee aan het project. Van *grade 8* tot *grade 12* zitten de leerlingen daar in *the College*, wat te vergelijken is met het Vlaamse secundair onderwijs. Hier is geen echt onderscheid tussen richtingen. De leerlingen zijn opgedeeld per graad. Geïnteresseerde leerlingen van *grade 8* tot *grade 11* werden gevraagd mee te werken aan het project. De school probeert vaak uitwisselingsprogramma's te zoeken met verschillende landen, zodat haar leerlingen op deze manier veel andere culturen leren kennen en was dus enthousiast om mee te doen. In totaal werkten er 27 leerlingen mee van de *grades 8* tot *10*. *Grade 11* wilde graag met de hele klasgroep filmpjes maken.

Figuur 2 Twee foto's van grade 8 in de Southern Cross Schools

De volgende tabel verduidelijkt welke leeftijd bij welke grade hoort:

Leerjaar	Leeftijd	Grade
Eerste middelbaar	12-13	Grade 7
Tweede middelbaar	13-14	Grade 8
Derde middelbaar	14-15	Grade 9
Vierde middelbaar	15-16	Grade 10
Vijfde middelbaar	16-17	Grade 11
Zesde middelbaar	17-18	Grade 12

2 Theoretisch onderzoek

2.1 Een blik op PAV

PAV, ofwel Project Algemene Vakken, is een vak met een korte onderwijsgeschiedenis. Het is ontstaan nadat de leerplicht verhoogd werd tot 18 jaar, waardoor leerlingen in het beroepsonderwijs soms moeilijkheden ondervonden om geboeid naar school te blijven gaan. Scholen moesten daarom nadenken over een zinvol curriculum.

Het vak geeft beroepsleerlingen, in voltijds en deeltijds beroepsonderwijs, de kans om zich zo goed mogelijk voor te bereiden op onze complexe maatschappij. De leerlingen krijgen levensechte opdrachten waarin Nederlands, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde en natuurwetenschappen geïntegreerd worden.

Omdat functionaliteit een belangrijke pijler is binnen PAV, zijn de eindtermen daarom onderverdeeld in functionele vaardigheden. Deze vaardigheden hebben leerlingen nodig in hun dagelijkse leven en beroepsleven. Om die vaardigheden aan te leren, heeft het vak PAV een krachtige leeromgeving nodig. Om zo'n krachtige leeromgeving te helpen vormgeven, heeft mevrouw Inge Placklé een model ontwikkeld. Hieronder¹ wordt dit verder besproken.

2.1.1 Functionele vaardigheden tweede graad, eerste en tweede jaar BSO – PAV²

Er zijn zes functionele vaardigheden in de tweede graad. In de uitgangspunten worden deze functionele vaardigheden beschreven, enkel de functionele vaardigheid "Wetenschap en samenleving" komt niet voor in de uitgangspunten. In bijlage 1 staat de originele versie van de uitgangspunten.

1. Functionele taalvaardigheid

De leerlingen in het beroepsonderwijs moeten communicatief vaardig zijn in normale en functionele situaties. Ze moeten voldoende taalvaardig zijn om te kunnen functioneren in de maatschappij. Eventueel kan er ondersteund worden door hulpmiddelen aan te bieden.

2. Functionele rekenvaardigheid

Functioneel rekenvaardig zijn betekent in de huidige maatschappij dat leerlingen moeten kunnen schatten, meten en rekenen in diverse situaties. Deze situaties moeten authentiek zijn en eventueel kan er ondersteuning geboden worden in de vorm van hulpmiddelen. Leerlingen moeten logisch kunnen redeneren op realistische problemen. De resultaten van het wiskundige handelen moeten geëvalueerd worden om vorderingen te bekomen.

3. Functionele informatieverwerking en -verwerking

In de huidige maatschappij is de informatiestroom vaak overdonderend. Echter, noodzakelijke informatie is hierdoor soms moeilijk te filteren. De leerlingen moeten kunnen omschrijven wat ze nodig hebben om hun informatiebehoefte in te vullen. Hierna moeten ze gericht leren zoeken op verschillende manieren. Leren selecteren in de informatie is hierbij essentieel.

4. Organisatiebekwaamheid

Het leven in de huidige maatschappij is zeer druk en snel. Om het tempo baas te blijven, moeten de leerlingen leren hoe ze hun leven en zichzelf kunnen organiseren. Vanuit het werkveld is er ook meer vraag naar medewerkers die organisatiebekwaamheid hebben.

¹ U vindt deze uitleg bij 2.4.1. Een krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs

² <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4725>

Tijdens het leren plannen van activiteiten, moeten leerlingen rekening houden met het tijdgebruik, beschikbare ruimte, noden en eisen van zichzelf en anderen en materiële benodigdheden.

5. Tijd- en ruimtebewustzijn in de maatschappij

De maatschappij verwacht dat leerlingen de grote lijnen van maatschappelijke structuren en organisaties kennen. Daarnaast is het belangrijk voor leerlingen om inzicht te krijgen in het menselijk handelen. Het menselijk handelen wordt immers beïnvloed door wat vooraf ging en heeft op zijn beurt een effect op de toekomst. Met dit inzicht kunnen leerlingen hun eigen inzicht nuanceren en verantwoordelijk handelen voor toekomstige generaties. Daarnaast is ruimtelijk inzicht belangrijk om maatschappelijke gebeurtenissen in een geglobaliseerde wereld te begrijpen en te situeren. De leerlingen hebben op de eerste plaats een betrokkenheid in hun eigen omgeving, maar ze ontdekken doorheen de jaren dat de ruimere omgeving ook een invloed op hun leven heeft.

6. Wetenschap en samenleving³

Elke dag wordt ons leven beïnvloed door iets wetenschappelijks. Ons leven wordt vergemakkelijkt door zaken uit de domeinen van biologie, aardrijkskunde, chemie en fysica. Daarnaast komen er ook aspecten aan bod die bepaalde verschijnselen verklaren.

2.1.2 **Functionele vaardigheden derde graad, eerste en tweede jaar BSO – PAV⁴**

Er zijn zeven functionele vaardigheden in de derde graad, eerste en tweede jaar. In de uitgangspunten worden deze functionele vaardigheden beschreven, enkel de functionele vaardigheden “*Maatschappelijk en ethisch bewustzijn, weerbaarheid en verantwoordelijkheid*” en “*Wetenschap en maatschappij*” komen niet voor in de uitgangspunten. In bijlage 2 staat de originele versie van de uitgangspunten.

1. Functionele taalvaardigheid

De leerlingen in het beroepsopleidings moeten communicatief vaardig zijn in normale en functionele situaties. Ze moeten voldoende taalvaardig zijn om te kunnen functioneren in de maatschappij. Eventueel kan er ondersteund worden door hulpmiddelen aan te bieden.

2. Functionele rekenvaardigheid

Functioneel rekenvaardig zijn betekent in de huidige maatschappij dat leerlingen moeten kunnen schatten, meten en rekenen in diverse situaties. Deze situaties moeten authentiek zijn en eventueel kan er ondersteuning geboden worden in de vorm van hulpmiddelen. Leerlingen moeten logisch kunnen redeneren op realistische problemen. De resultaten van het wiskundige handelen moeten geëvalueerd worden om vorderingen te bekomen.

3. Functionele informatieverwerving en -verwerking

In de huidige maatschappij is de informatiestroom vaak overdonderend. Echter, noodzakelijke informatie is hierdoor soms moeilijk te filteren. De leerlingen moeten kunnen omschrijven wat ze nodig hebben om hun informatiebehoefte in te vullen. Hierna moeten ze gericht leren zoeken op verschillende manieren. Leren selecteren in de informatie is hierbij essentieel.

³ ROSIUS, H., *Project Algemene vakken didactisch atelier 1: Eindtermen en leerplannen PAV*, 2016.

⁴ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4725> en BOLLEN, A., *Autonomie-ondersteunend lesgeven met de tablet in PAV: Actualiteit? Beed je in!*, 2018.

4. Organisatiebekwaamheid

Het leven in de huidige maatschappij is zeer druk en snel. Om het tempo baas te blijven, moeten de leerlingen leren hoe ze hun leven en zichzelf kunnen organiseren. Vanuit het werkveld is er ook meer vraag naar medewerkers die organisatiebekwaamheid hebben.

Tijdens het leren plannen van activiteiten, moeten leerlingen rekening houden met het tijdgebruik, beschikbare ruimte, noden en eisen van zichzelf en anderen en materiële behoeften.

5. Tijd- en ruimtebewustzijn in de maatschappij

De maatschappij verwacht dat leerlingen de grote lijnen van maatschappelijke structuren en organisaties kennen. Daarnaast is het belangrijk voor leerlingen om inzicht te krijgen in het menselijk handelen. Het menselijk handelen wordt immers beïnvloed door wat vooraf ging en heeft op zijn beurt een effect op de toekomst. Met dit inzicht kunnen leerlingen hun eigen inzicht nuanceren en verantwoordelijk handelen voor toekomstige generaties. Daarnaast is ruimtelijk inzicht belangrijk om maatschappelijke gebeurtenissen in een geglobaliseerde wereld te begrijpen en te situeren. De leerlingen hebben op de eerste plaats een betrokkenheid in hun eigen omgeving, maar ze ontdekken doorheen de jaren dat de ruimere omgeving ook een invloed op hun leven heeft.

6. Maatschappelijk en ethisch bewustzijn, weerbaarheid en verantwoordelijkheid⁵

Leerlingen in het beroepsonderwijs moeten zich bewust zijn van de maatschappelijke realiteit. Verder moeten ze ook een ethisch bewustzijn ontwikkelen. Om zich weerbaar te maken in de huidige maatschappij, moeten de leerlingen een aantal vaardigheden hebben. Door deze vaardigheden, zullen de leerlingen ook hun verantwoordelijkheid op een ethische manier opnemen.

7. Wetenschap en maatschappij⁶

Elke dag wordt ons leven beïnvloed door iets wetenschappelijks. Ons leven wordt vergemakkelijkt door zaken uit de domeinen van biologie, aardrijkskunde, chemie en fysica. Daarnaast komen er ook aspecten aan bod die bepaalde verschijnselen verklaren.

2.1.3 Functionele vaardigheden derde graad, derde jaar BSO – PAV⁷

Er zijn vijf functionele vaardigheden in de derde graad, derde jaar. In de uitgangspunten worden deze functionele vaardigheden beschreven. In bijlage 3 staat de originele versie van de uitgangspunten.

1. Functionele tekstgeletterdheid

Functionele tekstgeletterdheid wordt als volgt beschreven⁸: “Het kunnen begrijpen en gebruiken van informatie om te functioneren in de maatschappij, zowel in leer- als beroepssituaties, om persoonlijke doelstellingen te bereiken en om persoonlijke kennis en vaardigheden te ontwikkelen.” De leerlingen moeten informatie kunnen halen uit diverse tekstsoorten zoals nieuwsartikels, handleidingen, fictie, transportschema's en deze gebruiken. Verder moeten ze ook schriftelijk informatie kunnen doorgeven aan anderen.

2. Functionele kwantitatieve geletterdheid

De functionele kwantitatieve geletterdheid bouwt voort op de functionele rekenvaardigheid. Leerlingen moeten in levensechte situaties omgaan met alle soorten van kwantitatieve

⁵ ROSIUS, H., *Project Algemene vakken didactisch atelier 1: Eindtermen en leerplannen PAV*, 2016.

⁶ ROSIUS, H., *Project Algemene vakken didactisch atelier 1: Eindtermen en leerplannen PAV*, 2016.

⁷ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4743>

⁸ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4743>

informatie. Ze doen dit op basis van en met kennis, vaardigheden en/of attitudes. Kwantitatieve informatie bevat hoeveelheden en cijfers, dimensies en vormen, patronen en relaties en verandering. De leerkracht kan deze informatie aanbieden in de vorm van figuren, cijfers, symbolen, formules, diagrammen, kaarten, grafieken of tabellen.

3. Functionele ICT-geletterdheid

Met functionele ICT-geletterdheid gaan de leerlingen op een systematische en gestructureerde wijze om met de computer. Ze leren hierbij om hun bestanden efficiënt te beheren. Ze kiezen en gebruiken ook relevante (besturings)programma's en gebruiken maatschappelijk relevante ICT-toepassingen kritisch. Verder gaan ze ook gericht zoeken naar informatie.

De functionele ICT-geletterdheid bouwt verder op de verworven competenties op vlak van functionele informatieverwerving. De competenties hebben echter in het derde jaar van de derde graad een hoger beheersingsniveau, waarbij de leerlingen zelfstandig en spontaan hieraan werken. Ook worden de competenties meer toegepast in andere contexten.

4. Problemen oplossen

De functionele vaardigheid "problemen oplossen" is een vervolg op de probleemoplossende en organisatie- en planningsvaardigheden van de vorige jaren. De leerlingen leren analytisch en synthetisch denken op een grotere schaal en in authentieke situaties. Dit wil zeggen dat ze inzichtelijk en op basis van waarnemingen leren denken.

Leerlingen moeten onder andere een doel kunnen bepalen, een planning kunnen uitteken over een langere periode en deze in stappen uitvoeren, evalueren en bijsturen.

5. Werken in teamverband

In onze huidige maatschappij worden veel activiteiten, zowel op vlak van beroep als in vrije tijd, in groepsverband gedaan. Om te kunnen samenwerken, moeten leerlingen volgende stappen leren: plannen en onderhandelen, taken verdelen, verantwoordelijkheid opnemen en informatie uitwisselen. Er wordt bij deze functionele vaardigheid veel aandacht besteed aan luister- en spreekvaardigheden.

2.2 Een blik op geschiedenis

Geschiedenis is een vak waarin de reconstructie van het verleden helpt om het heden en de toekomst beter te begrijpen. Reproduceren van kennis is niet de nadruk waar naar gestreefd moet worden. Inzichten verwerven en het actief toepassen van kennis en inzichten is echter wel belangrijk. De leerlingen moeten uiteenlopende informatie aan elkaar kunnen relateren in een tijds- en ruimtelijk kader. Hiermee bouwen ze hun historisch referentiekader op.⁹

Verschillende aspecten die in het vak geschiedenis bestudeerd worden, gaan over interpersoonlijke relaties. Hieronder verstaat men relaties tussen individuen, individu en groep, tussen groepen, groep en samenleving en tussen samenlevingen. Deze relaties vormen ook de dimensie socialiteit.

Veranderingen komen dikwijls door handelingen van individuele mensen of groepen met bepaalde motieven. Hierdoor is het voor leerlingen belangrijk dat ze inzicht in structuren en mechanismen verwerven. Om alles goed te kunnen begrijpen, moet men dit plaatsen in de tijd en historische ruimte. Ook moet men aandacht schenken aan de gegevens en de interpretatie van deze gegevens.

De dimensie socialiteit wordt gerealiseerd in verschillende maatschappelijke domeinen. Deze zijn onder andere:¹⁰

⁹ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4704>

¹⁰ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4723>

- het sociaal-economische,
- het demografische,
- het politieke,
- het juridische,
- het militaire,
- het sociaal-culturele,
- het levensbeschouwelijke,
- het ecologische,
- het technologische.

De dimensie tijd wordt gerealiseerd via enkele categorieën:

- opvolging in tijd: ongelijktijdigheid, diachronie;
- duur: kort, middellang, lang;
- tempo: relatieve snelheid waarmee gebeurtenissen elkaar opvolgen;
- ritme: periodiciteit in het terugkeren van een verschijnsel;
- gelijktijdigheid: synchronie.

De dimensie historische ruimte wordt ook opgebouwd in enkele categorieën:

- lokalisatie;
- schaal: lokaal, regionaal, nationaal, Europees, mondiaal;
- afstand;
- stedelijk of ruraal;
- gesloten ruimten met eigen culturele ontwikkelingen of open ruimten met veel contacten en wisselwerkingen;
- centrum of periferie;
- continentaal of maritiem.

2.2.1 Funderende doelstellingen geschiedenis

Deze twaalf funderende doelstellingen geven een meer concrete vorm aan de bovenstaande onderdelen en ze vormen de basis voor de eindtermen. De eindtermen bouwen dus verder op deze doelstellingen. Deze lijst is letterlijk overgenomen van de uitgangspunten van geschiedenis van de tweede graad.¹¹

1. Vakspecifieke termen, begrippen en concepten, nodig om zich van het eigen verleden en dat van anderen een beeld te vormen, kennen en kunnen gebruiken.
2. Weten dat uitspraken over het verleden gebaseerd zijn op een diversiteit van bronnen. Bronnen kritisch kunnen analyseren.
3. Inzicht hebben in de verschillende categorieën van de historische dimensies tijd, ruimte en socialiteit. Er nieuwe informatie kunnen in verwerken.
4. Beseffen dat verandering en veranderlijkheid het resultaat zijn van de creatieve kracht die elke samenleving vanuit haar verwerking van de traditie aanwendt, bij het formuleren van divergerende oplossingen voor problemen.
5. Begrijpen dat historische problemen multicausaal zijn en het resultaat van een groeiproces. Aandacht hebben voor processen waarbij men door vergelijking overeenkomsten en verschillen kan onderkennen.
6. Zich realiseren dat historische problemen binnen een samenleving pluridimensioneel zijn en een internationaal karakter vertonen.
7. Inzien dat maatschappelijke problemen verankerd zijn in een structuur, systeem of mentaliteit. Door vergelijking overeenkomsten en verschillen in structuren, systemen en mentaliteiten kunnen onderkennen.
8. Belangstelling opbrengen voor het verleden.

¹¹ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4723>

9. Een open geesteshouding hebben, nodig om zichzelf, de eigen tijd, de eigen mentaliteit en de kennis van het verleden te relativieren. Zin voor het toevallige en het gewilde in de geschiedenis ontwikkelen.
10. Bereid zijn zich te situeren ten opzichte van het verleden en vandaaruit eerbied opbrengen voor het culturele erfgoed van de mensheid.
11. Openstaan voor de persoonlijkheid van de ‘andere’. Alle ideeën in vraag kunnen stellen en het eigen standpunt kunnen verdedigen met argumenten.
12. Verantwoordelijkheid leren opnemen in de huidige maatschappij en naar de toekomst toe, op grond van de beginselen van de burgerlijke, politieke, sociale, economische en culturele rechten van de mens.

2.3 Situering in de eindtermen

2.3.1 Eindtermen PAV

Het project dat werd uitgewerkt, is gekaderd binnen de volgende eindterm van de tweede graad¹²: “*De leerlingen kunnen onder begeleiding aspecten van het dagelijks leven van mensen in een andere tijd of op een andere plaats met hun eigen leven vergelijken.*” Deze eindterm wordt binnen de cluster tijd- en ruimtebewustzijn in de maatschappij gesitueerd.

Rond deze eindterm wordt vaak zeer abstract gewerkt in lessen PAV, waardoor leerlingen hun eigen ervaringen niet aan het aspect van het leven kunnen koppelen. Tijdens de lessen blijft het besproken aspect vaak te algemeen of te ongenueanceerd. Hieronder volgen enkele voorbeelden van eigen bundels en PAV-handboeken.

Voorbeeld 1: Les over Rana Plaza (Klas 3+4 Mode)¹³

In de lesvoorbereiding wordt vermeld dat de leerlingen eerst naar een fragment van *Koppen* (24/10/2013) kijken. Aan de hand daarvan worden enkele vragen gesteld over de problemen van arbeiders in Bangladesh. Vervolgens worden enkele foto’s getoond van arbeiders die betere werkomstandigheden eisen en wordt het begrip kinderarbeid geïntroduceerd. De internationale rechten van kinderen werden op voorhand al besproken.

Hierna wordt een vergelijking gemaakt tussen de kinderen in de textielindustrie en kinderen in België.

- a) Bekijk de foto’s en denk terug aan het videofragment. Waaraan merk je dat de rechten voor kinderen geschonden worden?

.....

- b) Vergelijk de situatie van Bangladesh met België. Wat kan er bij ons wel of niet?

.....

Figuur 3 Opdracht rond kinderarbeid in de textielindustrie

Er wordt tijdens deze les veel visueel materiaal aangeboden aan de leerlingen. Toch is het moeilijk voor de leerlingen om zich het leven van de arbeiders en kinderen voor te stellen, omdat ze maar delen van het verhaal zien. De documentaire van *Koppen* was zeker geschikt tijdens dit onderwerp, toch is het slechts een deel van het verhaal. In de hele bundel rond de

¹² Eindterm 30 van de tweede graad BSO – PAV

¹³ SCHROYEN, L., *Death of a Thousand Dreams*, 2017.

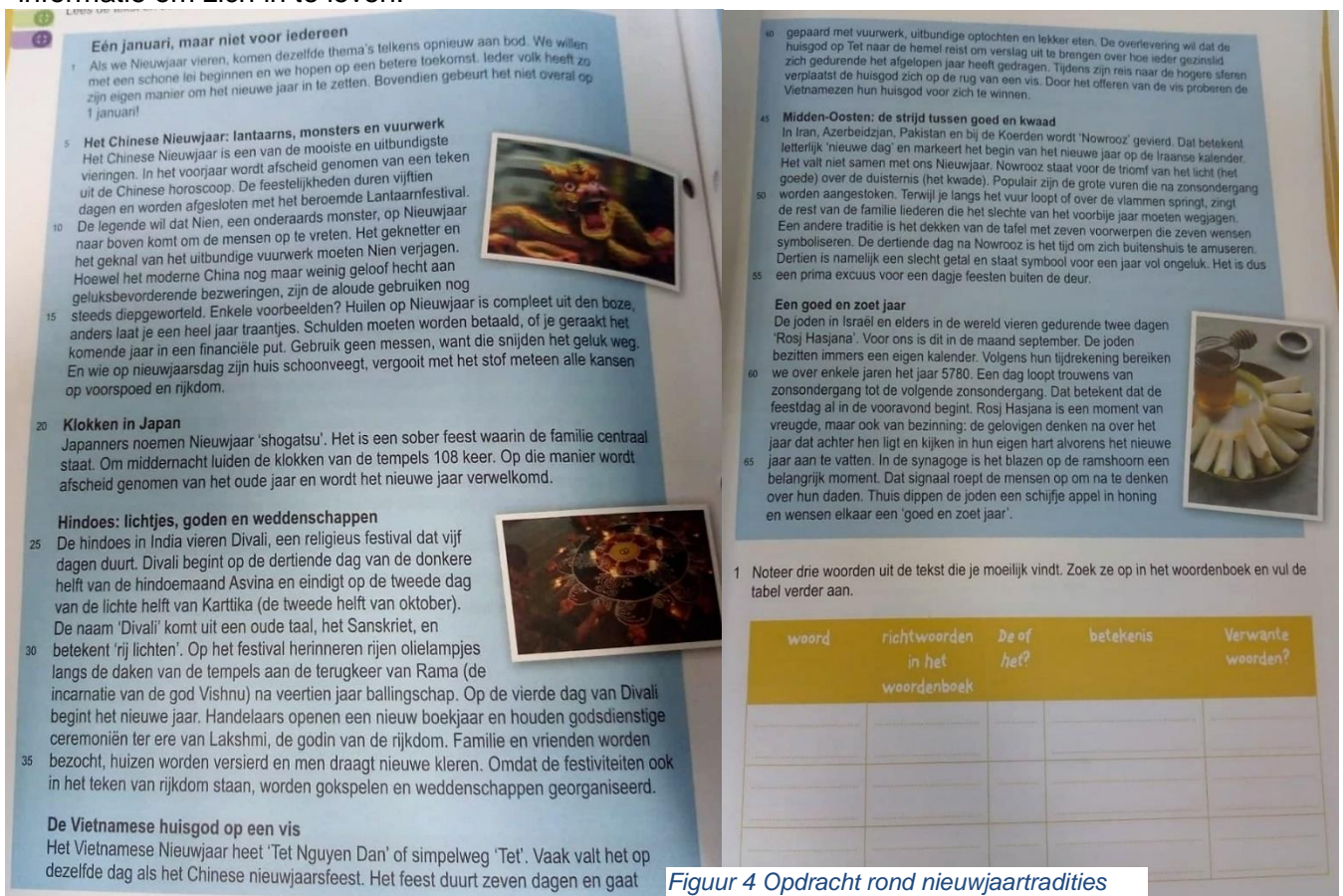
textielindustrie in Bangladesh, was dit ook de enige opdracht waarbij de leerlingen de situatie tussen de twee landen moesten vergelijken.

Voorbeeld 2: Fragment uit *Milans Grote Oorlog* – Patrick Lagrou¹⁴

Het fragment dat in bijlage 4 is te vinden, valt onder het onderdeel *Wapenstilstand* in de bundel. De leerlingen lezen eerst het fragment en daarna lossen ze vragen op. In de bundel is er een gemiste kans om een vergelijking te maken tussen het leven in de Eerste Wereldoorlog en het leven nu. In het fragment staan echter de volgende zinnen: *“Ik ben ongeveer honderd en tien jaar na jou geboren in een wereld die je niet meer zou herkennen. Zelfs het kasteel hier vlakbij is helemaal veranderd!”* Hierop kan ingespeeld worden om het leven toen en nu te vergelijken. Indien de leerkracht zou opteren om de leerlingen hun eigen leven te laten vergelijken met dat van een persoon in de Eerste Wereldoorlog, zou hij voldoende en gevarieerde materialen moeten aanbieden. Documentaires, interviews, dagboeken, sprekende foto’s enzoverder kunnen gebruikt worden. Zelfs met voldoende materialen, kan het voor leerlingen echter moeilijk zijn om een volledig beeld te vormen.

Voorbeeld 3: Teksten *Nieuwjaar vieren in de wereld*¹⁵

In het onderdeel “Gelukkig Nieuwjaar!” worden Nieuwjaartradities van zes landen onder de loep genomen. Ook hier is er in de bundel een gemiste kans om verder uit te diepen en de leerlingen hun eigen tradities te laten vergelijken met die uit andere landen. Er zijn enkele afbeeldingen bij de tekst geplaatst, maar dat geeft voor de leerlingen niet genoeg informatie om zich in te leven.

Figuur 4 Opdracht rond nieuwjaartradities

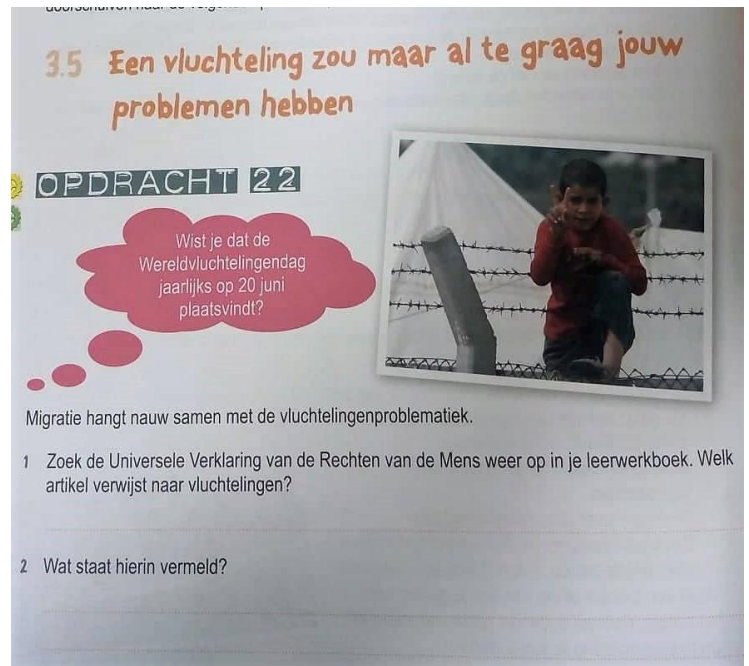
¹⁴ DE BEUCKER, M., *Feesten en Tradities: lang zullen ze vieren*, PAV-atelier, 2014.

¹⁵ DE BEUCKER, M., *Feesten en Tradities: lang zullen ze vieren*, PAV-atelier, 2014.

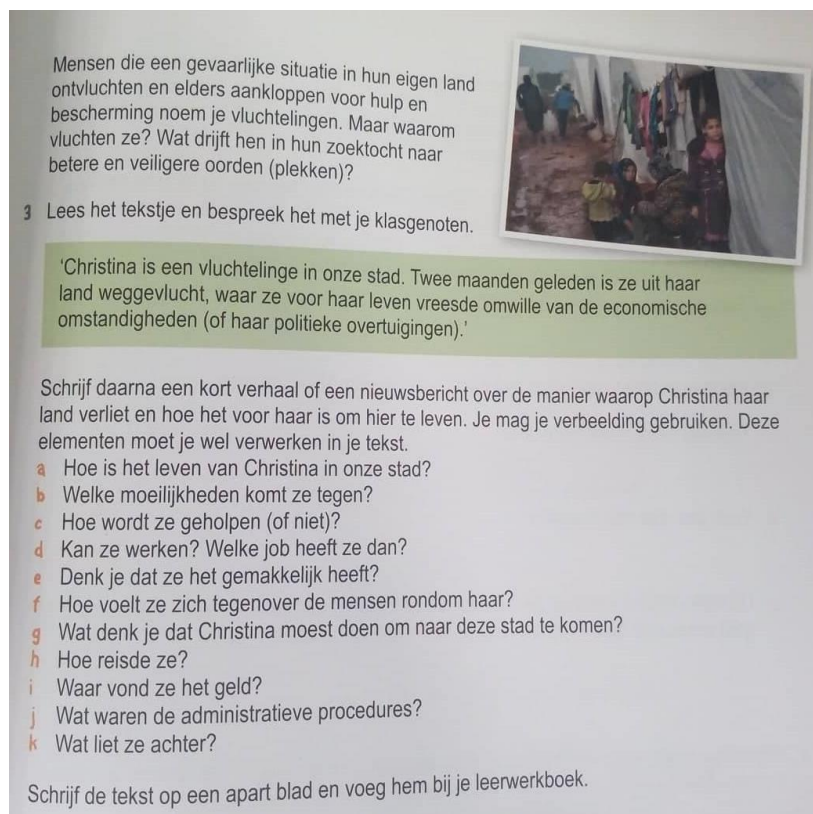
Voorbeeld 4: Opdracht rond de vluchtelingenproblematiek¹⁶

De titel waaronder de opdracht staat, luidt als volgt: “Een vluchteling zou maar al te graag jouw problemen hebben.” Maar het boekje mist hier weer een kans om de leerlingen genuanceerd en diepgaand te laten nadenken over hun leven en dat van vluchtelingen.

De opdracht zelf zal ook moeilijk verlopen voor leerlingen, want ze moeten een kort verhaal of nieuwsbericht schrijven over een meisje dat gevlucht is. Het enige hulpmiddel dat ze krijgen in het handboek, bestaat uit elf hulpvragen, maar geen echte gedetailleerde informatie over problemen die vluchtelingen ervaren. De leerkracht moet zelf dus zorgen voor voldoende informatie waarmee hij ondersteuning kan bieden aan de leerlingen om ze een volledig beeld te laten schetsen.

Figuur 5 Opdracht rond vluchtelingenproblematiek

¹⁶ VAN AGTMAEL, S., VAN GOMPEL, A., *Wereldburgers: de mensheid in beweging*, PAV-atelier, 2014.

Voorbeeld 5: Een standje voor een cultuurmarkt maken¹⁷

In dit boekje van DOEL.PAV krijgen de leerlingen de kans om een cultuurmarkt op te richten. Ze moeten zich in groep verdiepen in een land naar keuze. Eerst moeten ze algemene informatie over dit land opzoeken en daarna gaan ze zich toespitsen op enkele thema's: onderwijs, eetcultuur, muziek, Nieuwjaar en huwelijk. Door het toespitsen op enkele thema's kan er een vergelijking worden gemaakt met hun eigen leven. Afhankelijk van hoever de leerlingen zoeken, kan er een genuanceerder beeld gevormd worden. Deze opdracht is in bijlage 5 te vinden.

Voorbeeld 6: Dagboekfragment van Dev Koothrapalli¹⁸

De leerlingen beginnen de les met aan te duiden hoe vaak ze bepaalde producten gebruiken. Daarna krijgen ze een dagboekfragment van een jongen die moet werken op een plantage. De leerlingen kunnen zich hierbij een beeld vormen van kinderarbeid. Bij de vragen onder de tekst, wordt gevraagd naar de situatie in België, op die manier moeten de leerlingen dus nadenken over het leven hier.

Hoewel het doel van deze vraag goed is, is het moeilijk voor de leerlingen om een genuanceerd beeld te vormen met één tekst die ze hebben gelezen. Er is meer informatie nodig om een volledig beeld te vormen. Verder in de bundel worden bepaalde producten aangehaald die gelinkt zijn aan kinderarbeid. Telkens wordt de vraag gesteld of de leerlingen in aanraking komen met deze producten. Zo worden ze zich bewuster van waar de producten komen. Ze zien dat er verschillen zijn in levensomstandigheden, maar een genuanceerd beeld maken gaat nog niet goed met deze opdracht.

Dinsdag 5 december

Vandaag was weer een zware dag. Toen ik opstond om kwart voor zes, was het al zeker 20 graden. Mijn papa is nog altijd zwaar ziek, dus heb ik mijn broertjes, die zes en acht jaar oud zijn, uit bed gehaald en klaargemaakt voor school. Het ontbijt voor papa heb ik ook klaargemaakt, zodat hij snel 5 beter kan worden. Zijn baas heeft gisteren nog eens gebeld om te zeggen dat als hij zijn werk niet doet, er ook geen geld meer betaald zal worden en dat hij nog uitkijken naar een nieuwe job. Ik val nu voor hem in.

Naar school gaan lukt mij dus even niet. En het tweede middelbaar is al zo moeilijk. Hopelijk geraak ik niet te ver achterop.

10 Om 7 uur meldde ik mij aan op de plantage. Ik weet eigenlijk niet goed waarvoor de palmvruchten die ik moet oprapen dienen, maar ik heb gehoord dat ze in heel veel producten gebruikt worden. Een deel van de plantage moest ik bewerken met giftige pesticiden. Die brandden aan mijn ogen en keel, maar ik moest snel verder werken. In de namiddag moest ik minstens zeventig zakken met palmvruchten vullen en ze naar een opslagplaats brengen. Mijn rug begon pijn te doen, want zo één zak weegt toch al snel 15 kilogram.

15 Om 15 uur kwam mijn broertje van acht ook helpen op de plantage. Hij werd soms gebeten in zijn voeten door een kleine worm die vaak in de vruchten zit. Maar mijn broertje zal niet snel laten merken dat hij pijn heeft.

Om 17 uur mocht ik eindelijk naar huis. Met het geld dat mijn broer en ik vandaag verdiend hebben, kunnen we net genoeg eten kopen voor het gezin.

20 Wanneer alles opgeruimd is, kruip ik meteen in bed. Ik hoor een aantal van mijn vrienden nog voetballen terwijl de zon ondergaat. Maar ik moet morgen weer gaan werken, dus ik kan niet meedoen.

Slaapwel
Dev Koothrapalli

- Van wie is dit dagboek?
- Hoe oud is hij?
- Uit welke elementen in de tekst kun je dat afleiden?
- In welke omstandigheden moeten Dev en zijn broertje werken?
- Is dat iets wat in België mogelijk is? Verklaar je antwoord.

Figuur 6 Dagboekfragment van Dev Koothrapalli

¹⁷ VERLOT, S., *Divers: zoek de verschillen (niet te ver)*, DOEL.PAV, 2017.

¹⁸ WYNANT, P-J., *Kinderspel: werk de wantoestanden weg*, DOEL.PAV, 2017.

Voorbeeld 7: In de huid van een vluchteling kruipen¹⁹

Voor deze opdrachten moeten de leerlingen eerst nadenken over redenen waarom mensen vluchten. Ze hebben hiertoe drie verhalen van vluchtelingen gezien. Daarna moeten de leerlingen in de huid kruipen van een vluchteling om een dagboekfragment te schrijven. Ze worden begeleid door vragen als “Waar kom je vandaan?” en “Waarom ga je op de vlucht?”.

De leerlingen worden wel begeleid in hun nadenken, maar toch hangt het van veel factoren af of de leerlingen nu een genuanceerd beeld hebben van een vluchteling. Deze opdracht is onder andere gebonden aan welke verhalen de leerlingen aangeboden krijgen en hoeveel ze hiervan hebben opgepikt. Bovendien moeten de leerlingen zich voldoende kunnen inleven in het leven van een vluchteling. Als ze te weinig leermaterialen hebben, is de leerstof veel te abstract of kan de leerling zich geen volledig beeld schetsen.

Figuur 7 Opdracht: in de huid van een vluchteling kruipen

Conclusie opdrachten

In de PAV-boekjes, maar ook in zelfgemaakte bundels, worden er pogingen ondernomen om leerlingen kennis te laten maken met het leven op andere plaatsen. Toch missen de opdrachten telkens iets waardoor het niet helemaal lukt om een heel genuanceerd beeld te krijgen. Waar het in sommige bundels aan een variatie van bronnen ontbreekt, spelen andere bundels hier wel goed op in. Een project zoals een cultuurmarkt oprichten werkt heel goed binnen de eindterm “De leerlingen kunnen onder begeleiding aspecten van het dagelijks leven van mensen in een andere tijd of op een andere plaats met hun eigen leven vergelijken.” Hoewel de bundels goede pogingen ondernemen om aan deze eindterm te werken, blijft de inhoud vaak nog oppervlakkig. Via tekst en beeldmateriaal blijft de kennismaking met andere geografische plaatsen vaag en worden ze niet reëel genoeg. Om leerlingen zich volledig te kunnen laten inleven in iemand anders is een ontmoeting met mensen van een andere origine een absolute verrijking. De leerlingen kunnen de mensen dan in het echt zien en met hen communiceren over verschillende thema’s. Echte mensen ontmoeten, is de nodige trigger om eens stil te staan bij hoe andere mensen leven. Wat is voor ons vanzelfsprekend en voor hen niet? Wat hebben we net gemeenschappelijk? Leerlingen zullen zo van het abstracte beeld van het leven op een andere plaats, een realistischer idee kunnen vormen, wat ook meteen een meer kritische en genuanceerdere manier van denken oplevert. Hetgeen we uiteindelijk beogen bij het helpen vormen van jongvolwassenen.

¹⁹ DIREN, E., *Vlucht(ig): Zoek een route naar de toekomst*, DOEL.PAV, 2017

2.3.2 Vakoverschrijdende eindtermen

Vakoverschrijdende eindtermen zijn in 1997 ingetreden in het secundair onderwijs. Deze eindtermen beschreven waardevolle en maatschappelijk relevante inhouden die onvoldoende in de verschillende vakken terug te vinden waren. In 2010 werden deze eindtermen geactualiseerd.

De eindtermen zijn ingedeeld in een gemeenschappelijke stam, zeven contexten en *leren leren*. In de gemeenschappelijke stam zijn de eindtermen gericht op sleutelcompetenties (communicatief vermogen, creativiteit, doorzettingsvermogen, empathie, esthetische bekwaamheid, exploreren, flexibiliteit, initiatief, kritisch denken, mediawijsheid, een open en constructieve houding, respect, samenwerken, verantwoordelijkheid, zelfbeeld, zelfredzaamheid, zorgvuldigheid en zorgzaamheid).

Door de overgang naar de nieuwe eindtermen, is er geen onderscheid meer tussen de vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen. Om die reden vallen de vakoverschrijdende eindtermen in de eerste graad vanaf volgend academiejaar (2019-2020) weg.

2.3.3 Nieuwe eindtermen

De huidige eindtermen dateren van eind jaren 1990 en begin 2000. Door de verbetering in technologieën is het gebruik van smartphones, tablets, internet enzoverder toegenomen. Het was noodzakelijk om de eindtermen te actualiseren. Er werden zestien sleutelcompetenties uitgewerkt, waaruit de eindtermen geformuleerd werden, hieronder opgelijst:²⁰

1. Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid;
2. Competenties in het Nederlands;
3. Competenties in andere talen;
4. Digitale competentie en mediawijsheid;
5. Sociaal-relatieve competenties;
6. Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie;
7. Burgerschapcompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven;
8. Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn;
9. Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn;
10. Competenties inzake duurzaamheid;
11. Economische en financiële competenties;
12. Juridische competenties;
13. Leercompetenties met inbegrip van onderzoekcompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembenken, informatieverwerking en samenwerken;
14. Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid;
15. Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties;
16. Cultureel bewustzijn en culturele expressie.

Waar deze sleutelcompetenties en het toekomstige Vlaamse onderwijs naar streven is het volgende doel: jongeren zo goed mogelijk voorbereiden om autonoom en interactief in de samenleving te laten meedraaien. Daarnaast is het ook belangrijk voor de jongeren dat ze een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving. Dit doel houdt in dat er een overdracht is van competenties²¹, inzicht en waarden tussen alle generaties. Verder moet het secundaire onderwijs de jongeren voorbereiden op de arbeidsmarkt en/of het hoger onderwijs of andere vervolgoopleidingen.²²

²⁰ <http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1342962>

²¹ Hiermee wordt kennis, vaardigheden en attitudes bedoeld.

²² <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647>

De nieuwe eindtermen, die op 1 september 2019 ingaan in de eerste graad, bestaan uit twee sets: één voor de A-stroom en één voor de B-stroom. Voor de nieuwe eindtermen in de tweede en derde graad, zullen er eindtermen per finaliteit komen. Deze eindtermen zijn nog in de maak en zullen voor de tweede graad ingaan op 1 september 2021.

Er is bij de eindtermen ook een onderscheid in niveau gemaakt. Zo is er bijvoorbeeld het niveau basisgeletterdheid bij vier van de sleutelcompetenties. De leerlingen moeten dit niveau individueel behalen, omdat dit de norm is om mee te draaien in de samenleving.²³ Het niveau van de eindtermen ligt hoog, maar ze zijn wel allemaal te bereiken voor de leerlingen. Ook werden sommige inhouden uit bestaande eindtermen verbeterd. Zo ligt er bijvoorbeeld een sterkere focus op historisch bewustzijn en historische beeldvorming.

Er zijn voor de A-stroom 180 eindtermen en voor de B-stroom 152 eindtermen opgesteld. De eindtermen voor transversale sleutelcompetenties zijn hetzelfde voor beide stromen.²⁴ Bij de B-stroom veranderen de ontwikkelingsdoelen naar eindtermen. Hierdoor verandert de inspanningsplicht naar te bereiken eindtermen. Hetzelfde geldt voor de vakoverschrijdende eindtermen.

In de eerste graad staan er drie V's centraal: verkennen, versterken en verdiepen. De leerlingen krijgen de tijd om te verkennen door differentiatie. De versterking van de algemene vorming komt door de lat hoog te leggen. Ook wordt er door de eindtermen van basisgeletterdheid versterkt. Alle leerlingen moeten deze eindtermen behalen, hierdoor zullen ze sterker in niveau worden. Ten slotte zijn er uitbreidingsdoelen die het mogelijk maken om te verdiepen.²⁵

De nieuwe eindtermen zijn geen vakoverstijgende eindtermen, maar vakdoordringende eindtermen.²⁶ De verbanden tussen verschillende vakken staan centraal en de vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen zijn weggefallen.

Door de gelijke ontwikkeling van alle eindtermen voor de eerste graad, worden letterlijke herhaling en overlap van onderwishaften vermeden. Hierdoor zijn er enkele sleutelcompetenties die als transversaal worden beschouwd. Transversaal betekent dat het doorheen verschillende vakken doordringt.²⁷ Door deze eindtermen is een meer geïntegreerde aanpak nodig. Deze transversale sleutelcompetenties krijgen namelijk hun waarde in combinatie met andere sleutelcompetenties. De transversale sleutelcompetenties zijn de volgende:²⁸

1. Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken;
2. Digitale competentie en mediawijsheid;
3. Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties;
4. Sociaal-relatieve competenties.

Deze transversale sleutelcompetenties worden gekoppeld aan de volgende inhoudelijke sleutelcompetenties:²⁹

1. Competenties in het Nederlands;
2. Competenties in andere talen;
3. Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie;
4. Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn;

²³ <https://www.klasse.be/114462/basisprincipes-nieuwe-eindtermen/>

²⁴ <https://www.klasse.be/114462/basisprincipes-nieuwe-eindtermen/>

²⁵ <https://www.vlaanderen.be/nbwa-news-message-document/document/09013557802465bc>

²⁶ <https://duurzaamonderwijs.com/2018/08/08/de-nieuwe-eindtermen-het-pad-naar-de-toekomst-open-brief-aan-leerplanontwikkelaars-en-uitgeverijen/>

²⁷ <https://duurzaamonderwijs.com/2018/08/08/de-nieuwe-eindtermen-het-pad-naar-de-toekomst-open-brief-aan-leerplanontwikkelaars-en-uitgeverijen/>

²⁸ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647>

²⁹ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647>

5. Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn;
6. Economische en financiële competenties.

De andere zes sleutelcompetenties hebben zowel transversale als inhoudelijke eindtermen. De transversale eindtermen van deze sleutelcompetenties moeten gecombineerd worden met een inhoudelijke sleutelcompetentie. Dit kan zowel een volledig inhoudelijke sleutelcompetentie zijn of een van de volgende sleutelcompetenties die zowel transversaal als inhoudelijk zijn:

1. Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid;
2. Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven;
3. Competenties inzake duurzaamheid;
4. Juridische competenties;
5. Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid;
6. Cultureel bewustzijn en culturele expressie.

2.3.4 Nieuwe eindtermen geschiedenis

In de nieuwe eindtermen krijgt geschiedenis de naam "*Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn*". Het ontwikkelen van het historisch denken van de leerlingen staat centraal in deze eindtermen. Via het historisch denken³⁰ maken leerlingen vergelijkingen tussen het verleden en het heden aan de hand van analyses. Leerlingen krijgen zo inzicht in de relatie tussen verleden, heden en toekomst. Historisch denken leidt tot historisch-bewust handelen. Leerlingen handelen historisch-bewust wanneer ze kritisch en genuanceerd kunnen omgaan met historische bronnen, argumentatie en beeldvorming. Ze brengen ook respect op voor andere, onderbouwde visies en ze kunnen veralgemeningen en stereotypen herkennen en afkeuren.

Verder leren leerlingen om hedendaagse gebeurtenissen in een langetermijnperspectief te zien en vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Het aanvaarden van het anders-zijn van het verleden en van andere culturen is ook belangrijk. Dit moet allemaal leiden tot leerlingen, die vanuit het bewustzijn van de verbanden tussen verleden en heden, maatschappelijke verantwoordelijkheid willen opnemen voor de samenleving van vandaag en morgen.³¹

2.4 Krachtige leeromgevingen

Het begrip "krachtige leeromgeving" wordt regelmatig gebruikt, maar toch zijn er weinig bronnen die de term omschrijven. In enkele publicaties van De Corte (1987,1990) wordt het als volgt omschreven: "Zulke omgevingen laten enerzijds voldoende ruimte voor het zelfstandig exploreren van leertaken en projecten in wisselwerking met medeleerlingen, maar bieden tegelijk voldoende systematische begeleiding rekening houdend met individuele mogelijkheden en behoeften van elke leerling."³² Volgens deze omschrijving zijn krachtige leeromgevingen omgevingen met genoeg ruimte om zelf dingen te ontdekken, maar wel met voldoende ondersteuning. Daarnaast is er een omschrijving van Lodewijks: "Het is volgens mijn opvatting de leerling zelf die vorm en inhoud moet zien te geven aan het leren."³³ In deze omschrijving komt de inspraak van de leerling meer naar de voorgrond. Lodewijks heeft ook zes kenmerken van een krachtige leeromgeving opgesteld:

³⁰ Historisch denken is het zien van historische personen, groepen, gebeurtenissen en ontwikkelingen in hun historische context en in een langetermijnperspectief.

³¹ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4826>

³² SIMONS, P.R.J., *Krachtige leeromgevingen*

³³ SIMONS, P.R.J., *Krachtige leeromgevingen*

1. De krachtige leeromgeving moet compleet en rijk zijn: er moet genoeg variatie zijn en de focus ligt bij het begrijpen.
2. De krachtige leeromgeving moet uitnodigen tot activiteit: de leertaak die leerlingen doen moet uitdagend zijn. De leerling moet er ook actief aan kunnen werken.
3. De krachtige leeromgeving moet realistisch zijn of tenminste ergens naar verwijzen: leerlingen moeten met de verworven kennis en vaardigheden iets kunnen doen.
4. De krachtige leeromgeving moet modellen bevatten en voorzien in coaching: de leerkracht of leeromgeving is het model om te tonen welke activiteiten kunnen ingezet worden. Een coach moet ook ondersteuning geven aan de leerlingen.
5. De krachtige leeromgeving moet de navigatie langzamerhand overlaten aan de lerende: de leerlingen moeten geleidelijk aan zelfgestuurd werken. Dit is een proces waarbij eerst veel sturing wordt gegeven en er daarna meer ruimte wordt gegeven aan de leerlingen.
6. De krachtige leeromgeving moet systematisch het besef van eigen bekwaamheid bij de leerling ontwikkelen: regelmatig moet de leerling zicht krijgen op de mate waarin hij competentier is geworden. De leerling zal hierdoor meer gemotiveerd worden.

Hoewel deze twee omschrijvingen de basis van een krachtige leeromgeving vormen, zijn er toch heel wat punten waar discussie over is. Ten eerste zijn deze omschrijvingen geplaatst in een meer schoolse context. Tegenwoordig probeert men om de leeromgeving meer te laten lijken op een werkomgeving. Daarnaast zijn er weinig verbanden met de theorie over leren. Ten slotte hebben de omschrijvingen te weinig belang gehecht aan het aspect leren leren. Een recenter doctoraat van mevrouw Placklé schijnt meer licht op een krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs.

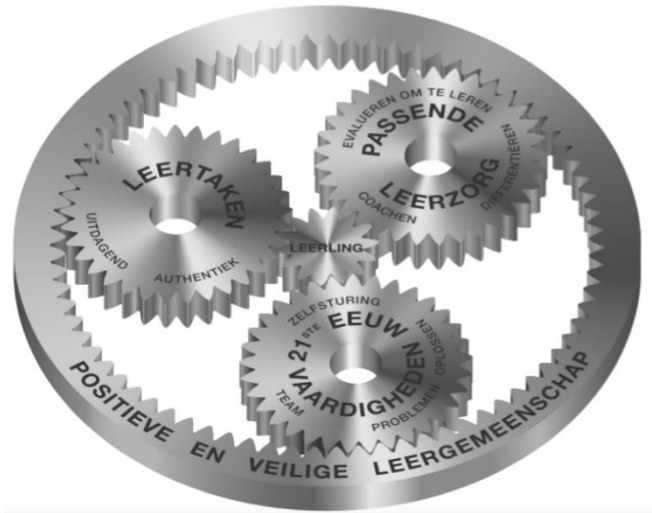
2.4.1 Krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs

Een krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs is nodig opdat de leerlingen hun (beroeps)identiteit verder kunnen ontwikkelen.³⁴ Een krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs heeft verschillende kenmerken. Ten eerste staat de leerling centraal, alles gebeurt in functie van de leerling. Daarnaast zijn de leertaken van groot belang. Deze moeten uitdagend en authentiek zijn voor de leerlingen. Authenticiteit wordt bekomen door levensechte opdrachten te maken voor de leerlingen. Dit zijn opdrachten die de leerlingen dagelijks of in hun beroepsleven kunnen tegenkomen. Hiervoor is het belangrijk om met de praktijkvakken een connectie te vinden. De leerlingen moeten ook uitgedaagd worden om de opdrachten uit te voeren. De lat mag dus hoog liggen voor de leerlingen.

Een volgend wiel zijn de 21ste-eeuwse vaardigheden. Tegenwoordig heeft het werkveld speciale aandacht voor deze vaardigheden. Het is dus van belang dat leerlingen hieraan werken. Het eerste onderdeel van de 21ste-eeuwse vaardigheden is zelfsturing. Leerlingen kunnen zelfgestuurd werken wanneer ze een waaier aan keuzemogelijkheden ter beschikking hebben en hun eigen werkproces kunnen plannen. Daarnaast is het werken in team belangrijk in het verdere leven. Door verschillende opdrachten gestructureerd en opbouwend in groep uit te voeren, leren ze samen werken. Een laatste 21ste-eeuwse vaardigheid is problemen oplossen. Door leerlingen problemen voor te schotelen, leren ze zoeken naar de oorzaken en mogelijke oplossingen ervoor.

³⁴ VAN LOOY, L., JANSSENS, I., PLACKLE, I., *Expeditie PAV: Project Algemene Vakken in theorie en praktijk*, Brussel, 2012

Het laatste tandwiel is dat van de passende leerzorg. Leerlingen moeten op hun niveau kunnen leren. De leerkracht zal dus moeten differentiëren. Differentiatie is het aanpassen aan status, interesse en profiel van de leerling. Over differentiatie is in het onderdeel 2.4.2 meer informatie te vinden. De leerkracht fungeert het beste als coach. Hij/zij zal leerlingen helpen waar nodig is. Het laatste onderdeel bij passende leerzorg is het evalueren om te leren. De leerlingen hebben feedback nodig zodat ze kunnen groeien in hun ontwikkelingsproces. De feedback kan worden gegeven door de leerling zelf, de medeleerlingen of de leerkracht. Door regelmatig een reflectiemoment in te lassen, leren de leerlingen wat hun sterktes zijn en waar nog verbetering mogelijk is. Zo kunnen ze met een plan, eventueel in samenspraak met de leerkracht, aan hun verbeterpunten werken. Al deze tandwielen kunnen niet zonder een positieve en veilige leergemeenschap. Dit is dus de voorwaarde voor er aan een krachtige leeromgeving in het beroepsonderwijs kan worden gewerkt. Met deze kenmerken is een model gevormd, dat in figuur 8 is afgebeeld.³⁵

Figuur 8 Model van een Krachtige Leeromgeving in het Beroepsonderwijs

2.4.2 Differentiatie

Op tablio.eu is er een conceptmap (figuur 9) rond differentiatie te vinden. Tablio is een Belgisch project dat in de Hogeschool PXL is opgestart en inmiddels ook al verschillende partners in Europa heeft. Het project legt de nadruk op het realiseren van differentiatie, met gebruik van tablets of andere mobiele toestellen.

Het concept differentiatie bepalen ze als volgt: “*Differentiatie beoogt verschillende zaken: de inclusie van alle leerlingen, meer motivatie om te leren, het efficiënter bereiken van de leerdoelen en het bevorderen van levenslang leren.*”³⁶ Verder moet men bij differentiatie komen tot zelfvervolmaking en harmonieuze en pluralistische burgers. Een leeromgeving vormen waarin leerlingen worden aangemoedigd om hun talenten ten volle te benutten is het streefdoel van differentiatie. Hierin verstaat men ook dat leerlingen risico’s durven nemen, kennis opdoen en vaardigheden aanleren. Het is niet enkel voor de leerlingen die specifieke leernoden hebben, maar voor alle leerlingen. Differentiatie is daarom een zeer belangrijk onderdeel in het onderwijs.

Differentiatie moet dus de volgende doelen nastreven:³⁷

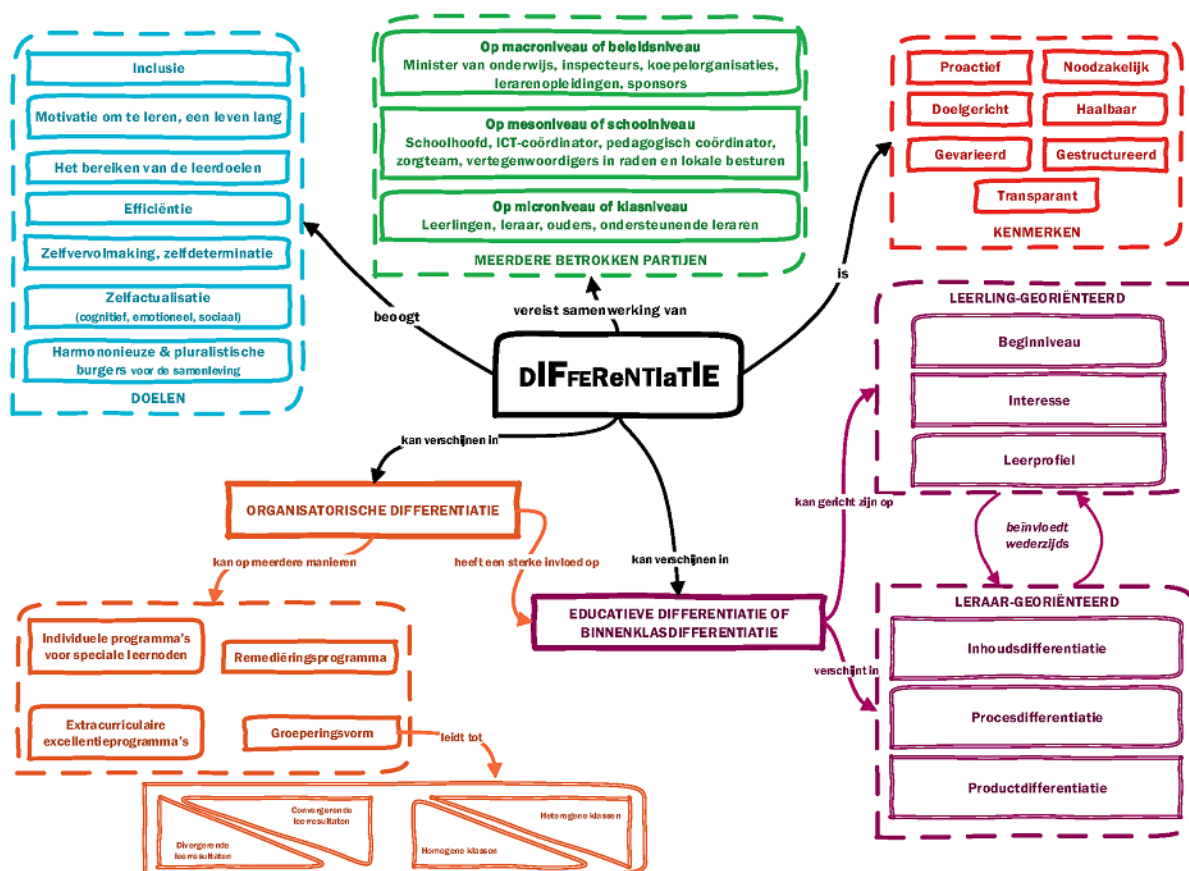
- Inclusie: om inclusie van alle leerlingen te bekomen, moet een leraar zijn onderwijsmethodes aanpassen aan de noden van zijn leerlingen. Dit bekomt men door gevarieerde lessen te creëren. Eveneens moeten ze erin slagen om elke leerling, die elk zijn eigen achtergrond en talenten heeft, te helpen om een efficiënte leerling te worden.
- Motivatie om te leren: leraren moeten proberen om elke leerling tot leren aan te zetten. Daarom moeten leerkrachten hun lessen en materialen beter op de bekwaamheden van de leerlingen afstemmen. Zo kunnen deze producten het leren voor leerlingen met een andere leerstatus, interesses en leerprofielen toch mogelijk maken.

³⁵ PLACKLE, I, Model van Krachtige Leeromgeving in het Beroepsonderwijs

³⁶ <https://tablio.eu/nl/conceptmapdescription#Definition>

³⁷ <https://tablio.eu/nl/conceptmapdescription#Definition>

- Levenslang leren: wanneer leerlingen gemotiveerd worden om te leren, zullen ze voor de rest van hun leven zich blijven bijscholen, en dit zowel in hun professionele carrière als in hun privéleven.
- Het bereiken van de leerdoelen (effectiviteit): om de leerlingen efficiënt te laten leren is het nodig om de lesinhoud, onderwijsstrategieën en evaluatie continu af te stemmen op de interesses, leerstatus en het leerprofiel van de individuele leerling. Wanneer er gedifferentieerd wordt in een klas, zijn de leerlingen actief betrokken. Ze moeten zelf verantwoordelijkheid opnemen bij hun eigen leerproces. Dit leidt tot meer kans om de leerdoelen te bereiken.
- Efficiëntie: met differentiatie zullen de leerlingen minder tijd besteden aan taken die niet zijn aangepast aan hun leerproces. Hierdoor besteden ze hun tijd aan taken die aan hen zijn aangepast.
- Zelfvervolmaking: leerlingen kunnen door differentiatie de mogelijkheid krijgen om een taak af te geven die op hun bekwaamheden inspeelt.
- Zelfactualisatie: Een gedifferentieerde lesmethode kan veel kansen voor een leerling tot persoonlijk leren en een persoonlijke groei creëren. De volledige ontplooiing van de leerling staat namelijk centraal.
- Harmonieuze en pluralistische burgers voor de samenleving en de mensheid in het algemeen: een voorwaarde voor differentiatie is een flexibele en veilige leeromgeving. De leerlingen moeten namelijk het vertrouwen krijgen om zichzelf en hun bekwaamheden verder te ontwikkelen.

Figuur 9 Conceptmap differentiatie van Tablio onderzoek

Differentiatie heeft verschillende kenmerken waaraan voldaan moet worden om kwaliteitsvol te werk te gaan. Deze kenmerken zijn de volgende:

- Proactief: leraren moeten proactief wijzingen aanbrengen in het curriculum, lesmethodes, middelen, leeractiviteiten en producten om rekening te houden met de verschillen tussen leerlingen. Proactief wijzingen aanbrengen wilt zeggen aanpassingen maken voor er een probleem opduikt.
- Doelgericht: de leerdoelen staan centraal ten opzichte van het leren en lesgeven. Er is echter een discussie of alle leerlingen dezelfde leerdoelen moeten behalen. In het huidige systeem moeten de leerlingen in het reguliere onderwijs dit wel, in het inclusief onderwijs kunnen er uitzonderingen gemaakt worden.
- Gestructureerd: er moet een duidelijke lijn worden gemaakt in de differentiatiemethode. Zo weten alle betrokkenen wat er verwacht wordt en kan dit worden doorgetrokken naar volgende jaren.
- Gevarieerd: variatie kan op twee manieren: leerkracht-georiënteerd en leerling-georiënteerd. Bij de eerste manier varieert de leerkracht zijn opdrachten en materialen. Bij de tweede vorm kan de leerling vrij kiezen wat hij gebruikt om de leerdoelen te bereiken. Dit bevordert de autonomie en eigenaarschap van de leerling.
- Transparant: leerdoelen en de resultaten moeten transparant zijn. Dit kan bijvoorbeeld door een evaluatiematrix met de beoordelingscriteria en beheersingsniveaus aan de leerlingen te geven. Als de matrix overzichtelijk en duidelijk is, weten de leerlingen precies wat de verwachtingen zijn. De leerkracht moet open durven te zijn over het differentiatieproces. Hierdoor worden leerlingen bewust van de differentiatietechnieken en wordt dit uiteindelijk vanzelfsprekend.
- Haalbaar: leerkrachten hebben vaak moeite met het aanpassen van het materiaal, lessen en evaluaties. Toch acht men differentiatie haalbaar, mits een leerproces waar de leerkracht zelf doorheen moet.
- Noodzakelijk: om leerlingen alle kansen te geven, is differentiatie noodzakelijk. In de realisatie van inclusieve klassen heeft men respect voor ieders verschillende achtergrond, zowel op persoonlijk als leervlak.

2.5 Motivatie van leerlingen

2.5.1 De zelfdeterminatietheorie

De zelfdeterminatietheorie (ZDT) is een theorie die in 2000 is ontwikkeld door de psychologen Deci en Ryan. Om deze theorie op te stellen, onderzochten Deci en Ryan de verschillende soorten motivaties bij mensen. Ze stelden vast dat elke mens, vanaf zijn geboorte, drie fundamentele psychologische basisbehoeften heeft, namelijk autonomie, relationele verbondenheid en competentie. Deze basisbehoeften vormen de motor voor motivatie. Autonomie verkrijgen betekent een gevoel hebben van psychologische vrijheid. Er moeten genoeg keuzemogelijkheden zijn bij het uitvoeren van een activiteit. Daarnaast moeten leerlingen zich competent voelen. De uitdaging mag niet te groot zijn en er moet voldoende ondersteuning zijn voor de opdracht. Als laatste is ook de relationele verbondenheid belangrijk. Leerlingen moeten kunnen werken in een warme omgeving en mogen zich niet uitgesloten voelen.

Als de drie basisbehoeften vervuld zijn, kan een leerling een autonome motivatie verkrijgen. Maar indien ze niet vervuld worden, dan zal de leerling zijn motivatie kwijtraken of een gecontroleerde motivatie vertonen.

Een gecontroleerde motivatie komt door een externe of interne druk. De leerling die een druk opgelegd krijgt, zal veel stress ervaren. Een leerling zal een autonome motivatie hebben, wanneer hij de opdracht persoonlijk zinvol vindt of wanneer hij interesse heeft. Bij autonome motivaties zullen de leerlingen meer vrijheid ervaren.

In onderstaande tabel³⁸ worden de verschillende soorten motivaties naast elkaar gezet.

	gecontroleerd		autonoom	
motivatie	extrinsiek	extrinsiek	extrinsiek	intrinsiek
regulatie	extern	geïntrojecteerd	geïdentificeerd	intrinsiek
drijfveer	verwachtingen, beloningen, straf	schuld, schaamte, angst zelfwaarde	persoonlijke waarde, persoonlijk zinvol	plezier, interesse
gevoelens	stress, druk	stress, druk	welwillendheid, vrijheid	welwillendheid, vrijheid

Figuur 10 Tabel verschillende soorten motivaties

Veel mensen, inclusief leerkrachten en wetenschappers, definiëren autonomie als zelfstandigheid, dat je iets doet zonder de hulp van anderen.³⁹ Dit is echter niet wat men bedoelt met autonomie in de zelfdeterminatietheorie. Sommige leerlingen voelen zich nog niet klaar om zelfstandig te werken of hebben de vaardigheden hier nog niet voor. Als een leerkracht van deze leerlingen gaat eisen dat ze zelfstandig werken, zal dit aanvoelen als een verplichting in plaats van een keuze. Hetzelfde geldt voor afhankelijk blijven. Het is dus nodig dat leerlingen die dit wensen, de nodige ondersteuning en structuur krijgen om zelfstandig te werken of (gedeeltelijk) afhankelijk te blijven.

Zelfs de taal die leerkrachten gebruiken bij het communiceren naar leerlingen, kan een grote impact hebben op de motivatie. Woorden of uitdrukkingen zoals “moeten”, “ik verwacht van jullie dat...” moeten vermeden worden. In plaats van deze verplichtende uitdrukkingen te gebruiken, is het beter om met een meer uitnodigende en autonomie-ondersteunende manier te communiceren.

Bijkomend moeten leerkrachten oppassen met het gebruik van beloningen bij de leerlingen. Beloningen komen voort uit de theorie van het operante behaviorisme. Leerkrachten geven vaak beloningen voor gewenst gedrag, maar onderzoek wijst uit dat eens deze beloning wegvalt, de leerlingen niet meer geïnteresseerd zijn. De leerlingen handelen dan vanuit een externe druk.

Er zijn echter beloningen die positief zijn voor de competentieontwikkeling. Deze soort beloningen zijn niet nadelig voor het plezier en intrinsieke motivatie van leerlingen.⁴⁰ Bovendien werken onverwachte beloningen, deze worden pas achteraf meegedeeld. Zo weten de leerlingen dit niet tijdens het studeren. Echter, leerlingen kunnen verwachtingen creëren bij het krijgen van onverwachte beloningen.

De kwaliteit van motivatie kan met de zelfdeterminatietheorie op twee manieren worden bekeken:⁴¹

1. Waarom doe je iets, uit verplichting of keuze?
2. Wat ambieer je in je leven, wat zijn je doelen?

Door deze twee manieren in het hoofd te houden, kan er nagegaan worden of de motivatie intrinsiek of extrinsiek wordt bekomen.

³⁸

https://www.studioglobo.be/sites/default/files/bijlage_3_interview_met_m._vansteenkiste_caleidoscoop.pdf

³⁹ idem voetnoot 38

⁴⁰ idem voetnoot 38

⁴¹ idem voetnoot 38

2.6 Gebruik van devices

2.6.1 Mobiele technologie

Aangezien ICT een steeds grotere rol in het dagelijks en beroepsleven zal spelen, verwacht men dat deze trend zich ook in het onderwijs voortzet. Tablets of andere ICT-mogelijkheden in de klas brengen is niet altijd even gemakkelijk. Men verwacht vaak dat met de invoering van ICT-toepassingen, automatisch een verbetering komt van het onderwijs. Echter gebeurt dit niet enkel met de implementatie van ICT. Er is een voorwaarde om mobiele technologie te gebruiken in het onderwijs. De leerkracht moet goed overwegen hoe ICT didactisch wordt ingezet tijdens de les. Verder moet de didactische inzet ook aansluiten bij de onderwijsvisie en de bekwaamheden van de leerkracht.

Uit onderzoek blijkt ook dat ICT vaak wordt toegepast voor kennisoverdracht en minder gericht is op kennisconstructie bij leerlingen.⁴² Arian Hosman beschrijft op zijn digitaal portfolio kennisoverdracht als volgt: *“Kennisoverdracht is het overbrengen van kennis, kunde en/of ervaring van leraar naar leerling. In een leeromgeving is dat natuurlijk onontbeerlijk. Feitelijk is dat het doel van lesgeven.”*⁴³ Kennisconstructie beschrijft hij op de volgende manier: *“Bij kennisconstructie ziet de leraar het leren als een onderzoeksproces van de leerling. De leerling krijgt ruimte om actief, zelfstandig en in samenwerking met anderen kennis te verwerven door het vinden van oplossingen”*⁴⁴ De leraar beoordeelt niet enkel op basis van de prestaties van de leerlingen, maar ook op basis van het doorgemaakte proces.

De voordelen van het gebruik van technologie zijn groot. Leerprocessen worden door het gebruik van ICT-toepassingen persoonlijker. Daarnaast brengt het ook nieuwe mogelijkheden voor leeromgevingen. De leeromgevingen bestaan niet meer alleen in de klas en naaste omgeving, maar worden geopend naar de wereld. De devices zijn draagbaarder geworden, waardoor het gemakkelijk is om op verschillende plaatsen informatie te verwerven en te verwerken. Verder kunnen de leerlingen eenvoudig op sociale netwerken geraken. Deze mobiele apparaten versterken dus ook de sociale interactiviteit. De mogelijkheid is er voor de leerlingen om onderling te communiceren, maar ook met leerkrachten. De overdracht van informatie wordt gemakkelijker. Door deze mobiele technologie wordt de leerling dus mobiel. Het leren wordt informeel, gepersonaliseerd en gesitueerd.

De devices kunnen ook bijdragen tot differentiatie. De leerkracht moet er dan wel voor zorgen dat de leerlingen over zelfregulerende vaardigheden beschikken. Verder is een goed didactisch ontwerp belangrijk, waarbij de leerlingen zelf hun eigen leerproces in handen nemen.

2.6.2 MICTIVO resultaten

Aangezien men een stijgende trend verwacht van ICT-toepassingen in het onderwijs, is het nodig om de stand van zaken eens te bekijken in het Vlaamse onderwijs. In een onderzoek naar ICT is het project Monitor ICT Integratie in het Vlaamse Onderwijs (MICTIVO) opgestart. In 2017 werden ze voor de derde keer gevraagd om de ICT-integratie in het onderwijs te analyseren.⁴⁵ Het onderzoek bestond uit vier onderdelen:

1. ICT-infrastructuur en ICT-beleid: hieronder verstaat men wat er aanwezig is van hard- en software, wat de kwaliteit is van het beleid rond ICT en de professionalisering;

⁴² BOTTEMA, J., *Didactische inzet van mobiele technologie in het (hoger) onderwijs*, 2016.

⁴³ HOSMAN, A., *Digitaal portfolio Arian Hosman: Kennisoverdracht*. <https://ah-pdg.jimdo.com/didactisch-handelen/kennisoverdracht/>

⁴⁴ HOSMAN, A., *Digitaal portfolio Arian Hosman: Kennisconstructie*. <https://ah-pdg.jimdo.com/didactisch-handelen/kennisconstructie/>

⁴⁵ <http://www.mictivo.be/mictivo-2017/>

2. ICT-competenties: hierin bestudeert men de pedagogisch-didactische competenties en de competenties van de leerlingen. Verder bevragen de onderzoekers naar computerervaring en mediawijsheid.
3. ICT-integratie op het microniveau: dit onderdeel bestaat uit een bevraging naar het gebruik van de technologieën bij leerkrachten en leerlingen;
4. ICT-percepties: in dit deel wordt het belang van ICT voor het onderwijs bevraagd. Verder wordt er ook op de infrastructuur en professionele ontwikkeling in gegaan.

Uit de gegevens van 700 scholen die de MICTIVO heeft verzameld, blijkt dat in de meeste bevraagde secundaire scholen tablets, laptops en/of computers aanwezig zijn. Daarbij komt dat veel randapparatuur⁴⁶ ook ter beschikking is in de scholen. Mobiele technologie begint de bovenhand te nemen over de vaste computers.

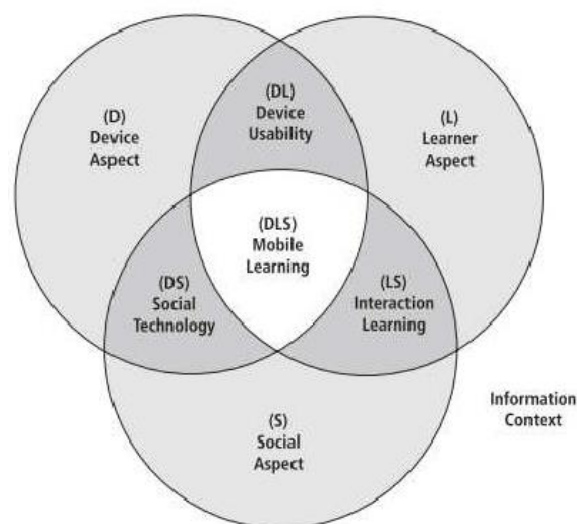
Uit de resultaten komt dat er volgens de leerkrachten meer ICT wordt gebruikt tijdens de lessen, hoewel de leerlingen dit wat tegenspreken. Volgens de onderzoekers kan dit verklaard worden door de groei van technologie in de klas. De leerlingen zouden niet meer opkijken van een digibord, omdat maar liefst 80% van de secundaire scholen dit in hun klaslokalen hebben.⁴⁷ Toch kan het gebruik van ICT-toepassingen in de klas nog beter. Tijdens projecten en toetsen, kunnen leerkrachten veel meer gebruik maken van technologie. Jongere leerkrachten schatten hun ICT-competenties hoger in dan hun oudere collega's. De jongere generatie gebruikt de technologieën dan ook vaker en breder in hun lessen.

Leerlingen schatten hun eigen competenties dan weer lager in dan vijf jaar geleden. Ze zijn zich misschien meer bewust dat de ICT-toepassingen eindeloos zijn ofwel vinden ze deze competenties vanzelfsprekend. Op vlak van mediawijsheid is er eenzelfde verhaal.

2.6.3 Het FRAME-model

Mobiel leren is complex, hiervoor heeft Koole (2009) het FRAME⁴⁸-model ontwikkeld. Dit model is in figuur 11 afgebeeld.⁴⁹ Koole beschrijft een leeromgeving (Information Context) waarbij de scheiding tussen de fysieke en digitale wereld vervaagt of zelfs verdwijnt. Hierdoor kunnen leerlingen wisselen tussen de verschillende contexten. Er zijn drie zaken die het proces van mobiel leren (DLS) beïnvloeden:

1. Karakteristieken van het mobiele device (D): hieronder vallen de fysieke kenmerken van het device, bijvoorbeeld de afmetingen. Deze kenmerken leggen de bruikbaarheid van het apparaat voor bepaalde leertaken vast (DL).
2. Karakteristieken van de individueel lerende (L): dit zijn factoren die het leren beïnvloeden. Een effectief leerproces is nodig voor de leerlingen. Dit is enkel bereikbaar als de voorkennis geactiveerd wordt, de leerlingen actief en diepgaand leren en er een transfer plaatsvindt. Het zelfvertrouwen en motivatie van de leerling is bovendien van belang om een effectief leerproces te bekomen.

Figuur 11 Het FRAME-model van

⁴⁶ Hieronder verstaat men digitale foto's, projectoren, digitale schoolborden, maar ook draadloos internet en een cloudomgeving.

⁴⁷ [https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=t\(Klasse_schooldirect_2018_10_23\)](https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=t(Klasse_schooldirect_2018_10_23))

⁴⁸ FRAME staat voor Framework for the Rational Analysis of Mobile Education.

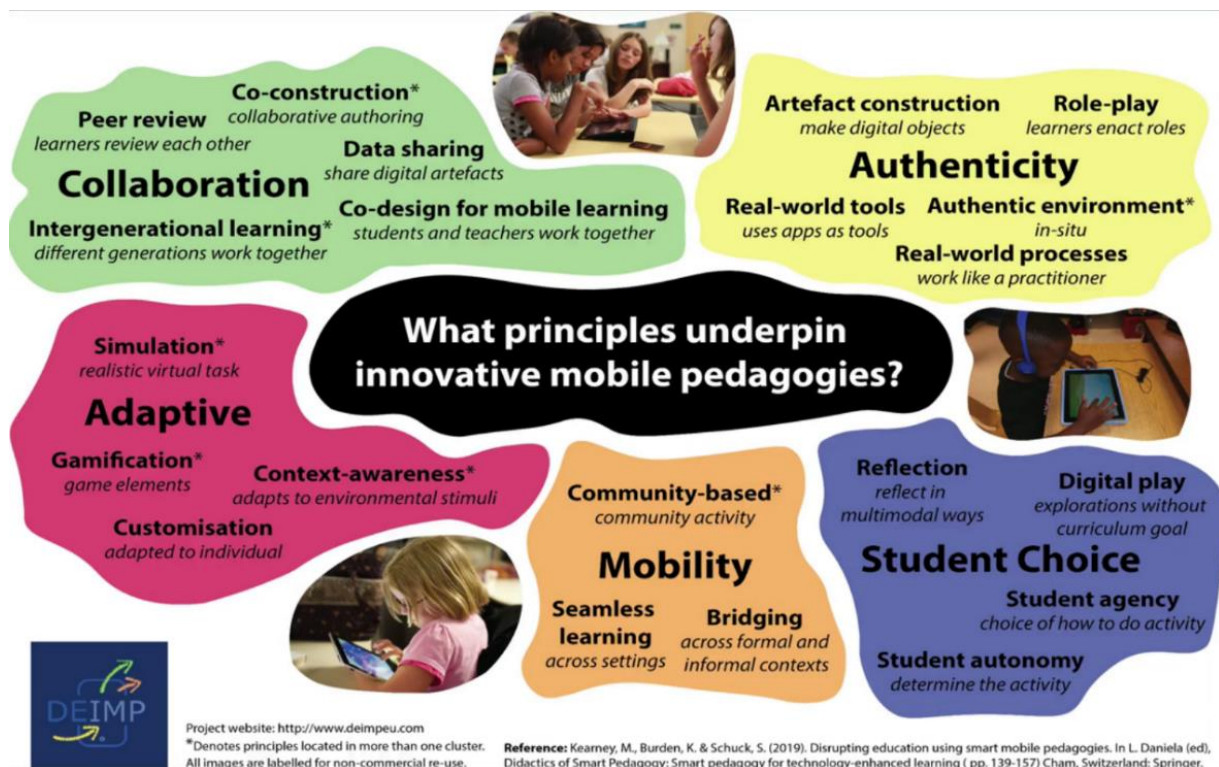
⁴⁹ BOTTEMA, J., *Didactische inzet van mobiele technologie in het (hoger) onderwijs*, 2016.

3. Karakteristieken van de sociale leeromgeving (S): dit bevat de kenmerken van sociale interactie. Dit kan zowel fysiek als virtueel zijn. De mobiele technologie is de poort tussen de verschillende sociale netwerken waardoor een uitwisseling van informatie mogelijk is (DS).

Het sociaal-constructivisme vormt de basis van het model (LS). Elke leerling heeft zijn eigen kennis en die kennis komt van een eigen interpretatie van ervaringen en sociale interactie.

2.6.4 Principes innovatieve mobiele pedagogiek.

Voor activiteiten die met mobiele technologieën zoals tablets en/of smartphones worden uitgevoerd, is het belangrijk om na te gaan hoe er mee gewerkt kan worden. DEIMP is een project dat samenwerkt met verschillende docenten aan universiteiten en hogescholen. Het project heeft als doel om de voordelen van mobiele technologie beter uit te spelen. Ze hebben hiervoor 21 principes die de basis vormen van innovatieve mobiele pedagogiek opgesteld. De principes hebben ze nog eens onderverdeeld in vijf categorieën: samenwerking (collaboration), authenticiteit (authenticity), aanpassing (adaptive), mobiliteit (mobility) en keuze student (student choice). Aangezien het een internationaal project is, worden de principes in Engelse termen uitgedrukt. In figuur 12 staan de principes onderverdeeld en onder de afbeelding worden ze wat meer uitgelegd.⁵⁰

Figuur 12 Verdeling van de 21 principes innovatieve mobiele

⁵⁰ <http://www.deimpeu.com/principles-of-innovative-mobile-learning.html>

Collaboration:

1. Co-construction: de leerlingen gebruiken applicaties die gemaakt zijn om samen te werken, bijvoorbeeld Google Docs.
2. Data sharing: de leerlingen delen digitale bestanden onder elkaar.
3. Co-design for mobile learning: leerlingen en leerkrachten werken samen om activiteiten om te vormen naar mobiele activiteiten. Verder kunnen ze ook nieuwe mobiele activiteiten ontwikkelen.
4. Intergenerational learning: een samenwerking tussen verschillende generaties waarbij ze bijvoorbeeld een *oral history*-project maken.
5. Peer review: leerlingen reflecteren over elkaars werk, bijvoorbeeld via blogs.

Authenticity:

6. Artefact construction: de leerlingen maken een digitaal bestand, waarbij ze hun mobiele apparaten gebruiken. Dit kan bijvoorbeeld een video, muziek of een spel zijn.
7. Role-play: de leerlingen verzamelen tools en methodes om in een rol te kruipen.
8. Authentic environment: de activiteit vindt plaats in de originele of natuurlijke omgeving.
9. Real-world processes: de leerlingen werken actief mee met activiteiten die lijken op zaken in de praktijk.
10. Real-world tools: de activiteit gebruikt een app als een tool, bijvoorbeeld een app om een schilderij te maken.

Adaptive:

11. Simulation: de activiteit simuleert een realistische, maar virtuele taak, bijvoorbeeld Google Expedition.
12. Context-awareness: de activiteit past zich aan aan de prikkels in de omgeving, bijvoorbeeld nieuwe woordenschat wordt aangeleerd met items in de omgeving.
13. Gamification: in de activiteit zijn kenmerken van spellen te vinden. Enkele voorbeelden: een competitie tussen de leerlingen of het geven van scores.
14. Customisation: het leerproces moet altijd aangepast worden naar de individuele noden van de leerling. De app of activiteit moet dus ook worden aangepast hieraan.

Mobility:

15. Community-based: de leerlingen doen een activiteit of project in de gemeenschap.
16. Bridging: de leerlingen werken zowel in formele als informele contexten. De activiteit is de brug tussen de verschillende leercontexten.
17. Seamless learning: de activiteit gebeurt doorheen een variëteit van fysieke en virtuele contexten. Het is niet gebonden aan één plaats.

Student Choice:

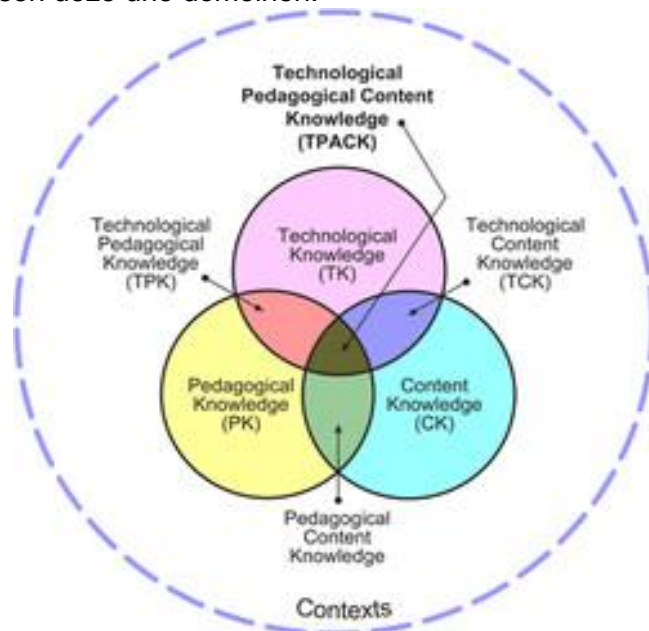
18. Reflection: de leerlingen reflecteren over hun activiteit op verschillende manieren. Ze kiezen zelf op welke manier ze dit willen doen. Enkele voorbeelden zijn: vlogs, met kleuren, met geluiden.
19. Digital play: de leerlingen gaan op ontdekking zonder dat dit een specifiek curriculum doel heeft. De leerlingen zijn geëngageerd op een vrije en speelse manier om aan hun nieuwsgierigheid te voldoen.
20. Student agency: de studenten hebben een keuze over hoe ze de activiteit doen. Ze kunnen kiezen hoe ze hun presentatie doen, welke structuur ze hanteren en/of welke tools ze gebruiken.
21. Student autonomy: de leerlingen bepalen de activiteit.

2.6.5 TPACK-model

Het TPACK-model, dat in figuur 13 te vinden is, is ontwikkeld door Koehler en Mishra (2006) als hulpmiddel voor leerkrachten om ICT te integreren.⁵¹ Het model bestaat uit drie domeinen: vakinhoud of content knowledge (CK), didactiek of pedagogical knowledge (PK) en technische kennis of technological knowledge (TK). Het model stelt dat leerkrachten die ICT willen gebruiken in hun les, een evenwicht moeten vinden tussen deze drie domeinen.

Koehler en Mishra beschrijven niet enkel de afzonderlijke domeinen, maar ook geïntegreerde delen. Pedagogical Content Knowledge (PCK) is de vakdidactiek. De leerkracht bezit namelijk buiten een algemene didactiek, ook kennis over hoe zijn vak gegeven wordt. Daarnaast is er de component Technological Pedagogical Knowledge (TPK). Dit geeft weer hoe didactiek kan veranderen door technische kennis over het gebruikte medium. Ten slotte is er ook het onderdeel Technological Content Knowledge, dat het verband legt tussen vakinhoud en de technische kennis. De vakinhoud kan dus ook veranderen als gevolg van het gebruikte medium.

Rond het model staat de context. Dit is namelijk belangrijk om ICT toe te passen. Niet elke omgeving is geschikt voor het leren met bepaalde technologieën. De leerkracht moet dus rekening houden met de doelgroep, situatie, school, infrastructuur en omgeving.

Figuur 13 TPACK-model

2.7 Ondersteuning van leerlingen in het Engels

Aangezien de wereld meer en meer aan het globaliseren is, is er nood aan vreemdetalenkennis. Engels is bijvoorbeeld de voertaal in heel wat sectoren. Ook vanuit Europa wordt er sinds 2000 meer aandacht besteed aan vreemdetalenkennis. Ze vinden dat het kennen van meerdere talen één van de basisvaardigheden van burgers moet zijn.⁵² Er wordt uit economische en sociale redenen van leerlingen in het beroepsonderwijs verwacht dat ze op het einde van hun studies zich in twee vreemde talen kunnen uitdrukken op een redzaamheidsniveau. Leerlingen in het beroepsonderwijs hebben echter geen of weinig Engelse les. In kadering van de Europese richtlijnen en de globalisering is dit toch een beetje problematisch.

In een internationaal project zullen de leerlingen kennismaken met één of meerdere talen. Het is dus belangrijk dat de leerlingen een goede taalondersteuning krijgen. Het leren van talen is gemakkelijker wanneer men al verschillende talen kent. Iemand die een nieuwe taal leert, kan een overdracht van vaardigheden uit de gekende talen maken. Er is wel één grote "maar" bij: er moet een groot en rijk taalgebruik aanwezig zijn waar men op kan verder bouwen. Kinderen kunnen die basis thuis meekrijgen, maar als ze opgroeien in een taalarm milieu, zullen ze deze basis niet hebben.

⁵¹ <http://www.tpack.nl/over-tpack.html#>

⁵² VANDENBROUCKE, F., *De lat hoog voor talen in iedere school: Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*, 2007.

In het beroepsonderwijs kan er gesensibiliseerd worden op vlak van talen. Dit wil zeggen dat de leerlingen gevoelig worden gemaakt voor talen. De doelstellingen van talensensibilisering die het meest belangrijk zijn, zijn de volgende:⁵³

- De leerling beleeft plezier aan de kennismaking met andere talen;
- De leerling staat positief tegenover andere talen;
- De leerling ontwikkelt mondelinge vaardigheden waarbij luistervaardigheid centraal staat;
- De leerling verwerft (inter)culturele competentie omdat hij/zij aanvaardt dat bijvoorbeeld andere kinderen een andere taal spreken;
- De leerling verhoogt zijn/haar zelfvertrouwen.

2.8 Kennismaking met Zuid-Afrika⁵⁴

Zuid-Afrika is een prachtig land, met een bewogen en complexe geschiedenis. De kolonisatie die uitmondde in de periode van de Apartheid was een van de zwartste periodes die het land kende. Het land draagt er nog de gevolgen van, maar het land is ook zo boeiend door alle verschillende culturen die er te vinden zijn. Hieronder volgt een kort overzicht met de belangrijkste gegevens van Zuid-Afrika:

- Zuid Afrika heeft drie hoofdsteden: Pretoria als administratieve hoofdstad, Bloemfontein als de rechterlijke en Kaapstad als wetgevende hoofdstad.
- Er wonen zo'n 56,72 miljoen mensen in Zuid-Afrika, waarvan 77% zwart en 9% blank is. Johannesburg is de grootste stad met ongeveer vijf miljoen inwoners.
- De mensen wonen op een oppervlakte van 1 219 090 km², dit is ongeveer 40 keer groter dan België.
- Zuid-Afrika is opgedeeld in negen provincies.
- Zuid-Afrika heeft elf officiële talen: Afrikaans, Engels, Ndebele, Noord- en Zuid-Sotho, Swazi, Tsonga, Tswana, Venda, Xhosa en Zoeloe.
- Zuid-Afrika is zeer lang een Engelse kolonie geweest, ze rijden er nog steeds links.

Figuur 14 Kinderen van enkele scholen waar Eco Children mee samenwerkt in Tshukudu Game Reserve.

⁵³ VANDENBROUCKE, F., *De lat hoog voor talen in iedere school: Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*, 2007.

⁵⁴ <http://lanainzuidafrika.weebly.com/south-africa.html>

2.8.1 De Apartheid

Een van de zwartste periodes van Zuid-Afrika was die van de Apartheid (1948-1991). Tijdens de Apartheid werden zwarten geïsoleerd waardoor men spreekt van segregatie. De zwarten woonden in townships en hadden geen of weinig rechten. Pas in 1989 werd de regering verplicht om het systeem te veranderen, maar het duurde tot 1994 voor er vrije verkiezingen werden georganiseerd. Het volk moest kiezen voor een gemengd parlement en een nieuwe president. Deze nieuwe president werd Nelson Mandela. Hij verklaarde Zuid-Afrika een regenboognatie. Hiermee bedoelde hij dat het een democratisch en multicultureel land ging zijn waarin alle inwoners vertegenwoordigd worden.

Figuur 15 Twee foto's van een oude gevangenismuur in Durban. Dit was een gevangenis tijdens de Apartheidsperiode. Nu staat ze symbool voor de Bill of Rights. Dit zijn de rechten waar elke Zuid-Afrikaan recht op heeft.

2.8.2 Socio-economische situatie

Zuid-Afrika heeft een van de meest weerbare economieën. Het begon in de 19e eeuw met een sterke economische expansie door ontginning van diamant en goud. Nu wordt er ook veel geïnvesteerd in hoogtechnologische industrie. De economische vooruitgang wordt echter tegengehouden door de gevolgen van de apartheid. Er is een hoge werkloosheidsgraad, waarbij vrouwen het zwaarst worden getroffen. Verder is er ook nog een hoog aantal besmettingen door het HIV-virus. Er is dus nog steeds een grote economische en sociale ongelijkheid. De ongelijkheid vindt men ook terug in de levensverwachtingen. In 2009 lag de levensverwachting voor blanken op 71 jaar, terwijl die voor zwarten slechts op 48 jaar lag.

Figuur 17 Foto van grade 9 in Southern Cross Schools (privé-school)

Figuur 16 Foto van kinderen in een publieke school.

Figuur 18 Op weg naar de Panoramaroute staan er langs de weg veel van deze krakkemikkige kraampjes.

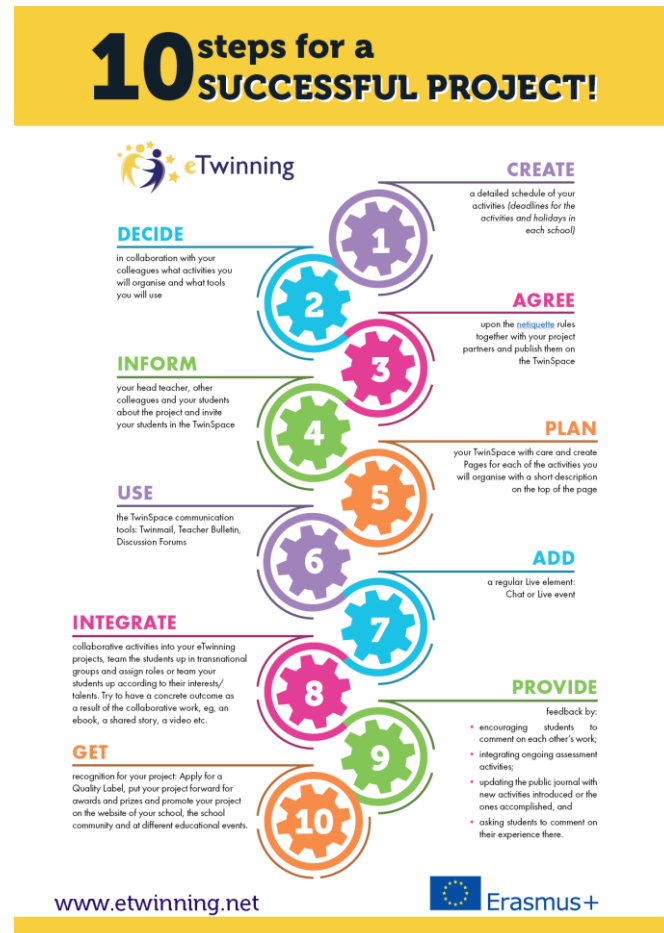

Figuur 19 Koeien langs de baan tegenover Acornhoek Mall.

2.9 Tips voor internationale projecten

Internationale projecten met leerlingen beginnen is geen gemakkelijk gegeven. Het is belangrijk om een aantal zaken in het achterhoofd te houden. Op de website van e-Twinning staan enkele tips om een project met succes te volbrengen.⁵⁵

1. Creatie: maak samen met de partnerschool een gedetailleerd schema van de activiteiten voor het project. Let hierbij op deadlines van opdrachten en feestdagen. Vul het schema aan met de gegevens van de partners.
2. Beslissingen: beslis samen met de partners welke activiteiten er georganiseerd worden en welke media er gebruikt zullen worden tijdens het project.
3. Regels: stel een document samen met de partnerschool om de netiquette⁵⁶ vast te leggen. Alle richtlijnen en attituderegels voor het gebruik van het internet moeten hierin verwerkt zijn.
4. Introductie: introduceer het project bij de directeur, andere collega's en de leerlingen. Maak ze warm voor het project.
5. Structuur: verzorg het platform van je project goed. Maak voor elke activiteit die georganiseerd wordt een aparte pagina en maak telkens een korte omschrijving.
6. Communicatie: zorg ervoor dat er voldoende wordt gecommuniceerd met elkaar. Doe dit steeds via hetzelfde kanaal, bijvoorbeeld Gmail of andere e-mailaccounts.
7. Sociale media: maak op een geregelde basis een afspraak voor een live-onderdeel. Dit kan bijvoorbeeld via chat of videogesprek.
8. Integratie: integreer de leerlingen in transnationale groepen om te leren samenwerken. De leerlingen kunnen ook naar interesses of talenten worden verdeeld. Het product moet zo concreet mogelijk gemaakt worden om de leerlingen echt te laten samenwerken.
9. Feedback: geef de leerlingen feedback door ze aan te moedigen om over het werk van hun peers te reflecteren. Verder worden er ook assessments tijdens het proces georganiseerd en wordt de online agenda voor het project steeds bijgehouden.
10. (H)erkenning: plaats het project op de website van de school en/of sociale media van de school. Eventueel kan er zelfs gecommuniceerd worden met nieuwskanalen.

Figuur 20 Stappenplan voor e-Twinning

Koen Timmers, lector aan de Hogeschool PXL, heeft baanbrekend werk geleverd op vlak van internationale projecten. Er is door de onderzoeker zelf ook een gesprek aangegaan met hem. De tips die uit zijn ervaring komen zijn de volgende:

⁵⁵ <https://www.etwinning.net/en/pub/highlights/10-steps-for-a-successful-proj.htm>

⁵⁶ Netiquette is de samentrekking tussen netwerk en etiquette.

1. Het communiceren kan moeilijk zijn als de leerlingen niet voldoende Engels kennen. Eventueel kan er met Youtube worden gewerkt en kan er uitgetest worden of er een automatische Engelse ondertiteling bij de filmpjes wordt gezet.
2. Er moet een overkoepelend thema zijn om over te communiceren. Inspiratie voor een thema kan uit de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (*Sustainable Development Goals*) van de VN gehaald worden.
3. Let op met het contrast tussen rijk en arm. Niet iedereen gaat hier even goed op reageren.
4. Eventueel kan er een site of blog worden aangemaakt voor het project om een langdurig project op te starten.

2.10 Conclusie

In elk deel van de literatuurstudie bevinden zich heel wat voorwaarden waar het project aan moest voldoen. Verder zijn er tips te vinden waarmee het project verbeterd kon worden.

Ten eerste stond de functionele vaardigheid "*Tijd en ruimtewustzijn in de maatschappij*" binnen PAV centraal. Er werd namelijk rond de volgende eindterm van de tweede graad "*De leerlingen kunnen onder begeleiding aspecten van het dagelijks leven van mensen in een andere tijd of op een andere plaats met hun eigen leven vergelijken*" gewerkt. Binnen de lessen PAV is het vaak moeilijk om van het abstracte gegeven een realistisch beeld te vormen. Dit komt omdat er geen ontmoeting met mensen plaatsvindt. Door het project werd dit aangepakt en konden leerlingen hun eigen leven vergelijken met het leven van andere mensen.

Ten tweede werd het vak geschiedenis ook in het project toegevoegd, omdat er in het vak gewerkt wordt rond het begrijpen, respecteren en aanvaarden van het anders-zijn. Leerlingen moeten onder meer veralgemeningen en stereotypen kunnen herkennen en afkeuren. Verder is er ook een nood aan de toevoeging van geschiedenis door de vernieuwing van de eindtermen. Door deze vernieuwing leunen de eindtermen meer aan bij de PAV-aanpak. Leerkrachten geschiedenis kunnen door de transversale eindtermen gemakkelijker aan het werk met taal, digitale competentie, burgerschap, culturele bewustzijn enzoverder. Door de transversale eindtermen is dus een geïntegreerde aanpak nodig. Deze geïntegreerde aanpak was ook te vinden in het project.

Daarnaast moest het project in een krachtige leeromgeving gesitueerd zijn. Allereerst moest de leerling centraal staan. De leertaak was authentiek, want de leerlingen communiceerden met andere mensen op een andere plaats. Ze leerden nieuwe mensen kennen, dit is iets dat in hun verdere leven regelmatig zal gebeuren. De leertaak was uitdagend, want de lat voor het project lag hoog. De leerlingen moesten kunnen communiceren met anderen, waardoor ze hun taal- en sociale vaardigheden ontwikkelden. Verder was de leertaak zeer gericht op zelfsturing. De leerlingen kregen de keuze waarover ze filmde. Evenzeer was er ook een keuze in het project om in het Nederlands of in het Engels te filmen. De leerlingen die genoeg zelfvertrouwen hadden of zich meer wilden uitdagen, konden in het Engels filmen. Er was geen tijdslimiet voor de leerlingen opgelegd, hierdoor konden ze zelf plannen wanneer ze een filmpje op Flipgrid postten. Voor het tandwiel "*Passende leerzorg*" had de leerkracht een coachende functie tijdens het proces. De leerkracht moest dus inspringen waar hij of zij nodig was. Hierbij kon hij/zij feedback geven waarbij de leerlingen konden groeien. Dit kon door persoonlijke momenten of via een responsfunctie op een app. Daarnaast werd er in het project ook gedifferentieerd. Om elke leerling mee te laten doen en een motivatie voor leren aan te wakkeren kregen de leerlingen een keuze om in het Nederlands of Engels te filmen. Sommige leerlingen waren bijvoorbeeld niet goed in Engels praten of hadden hier wat te weinig zelfvertrouwen voor. Sommige leerlingen werkten beter in groep of juist alleen. Hierop werd

ook ingespeeld door hen de keuze te laten. Door deze keuzes werd de differentiatie ook meer leerling-georiënteerd.

Het project probeerde een autonome motivatie aan de hand van de drie psychologische basisbehoefte te verkrijgen bij de leerlingen. Voor autonomie zaten er zoals hierboven al vermeld is, veel keuzemogelijkheden in. Zo hadden ze de keuze of ze zelfstandig wilden werken of juist meer afhankelijk bleven. De leerlingen konden als ze dit wensten ondersteuning krijgen. Het project werd ondersteund met behulp van fiches, hierdoor konden leerlingen die zich minder competent voelen toch meedoen. Een goede verbondenheid met de leerlingen was ook van belang.

Met dit project werd ingespeeld op de toename van mobiele technologieën zoals tablets en smartphones. Er werd ook aandacht op kennisconstructie besteed. De leerling moest dus niet enkel competenties verwerven via de leerkracht, maar kreeg ook ruimte om zelf op zoek te gaan. Ook de informaliteit van het leren met behulp van ICT-toepassingen kon tot meer motivatie bijdragen.

Met dit project werkten de leerlingen ook aan verschillende principes van innovatieve mobiele pedagogiek. Ze konden via de applicatie die werd gebruikt interactief met elkaar omgaan. Zo konden ze bijvoorbeeld reacties plaatsen op elkaars werk. Daarnaast maakten ze digitale bestanden aan, in de vorm van filmpjes over hun eigen leven, met hun smartphones of tablets. Daarnaast hadden de leerlingen de vrijheid om op ontdekking te gaan. Er waren enkele doelen aan het project verbonden, maar deze waren open geformuleerd om de keuze aan de leerlingen te laten. De leerlingen bepaalden wat en hoeveel ze lieten zien.

Omdat leerlingen in het beroepsonderwijs weinig tot geen Engels kregen in hun curriculum, was het belangrijk om aan talensensibilisering te doen. De leerlingen kregen de keuze in welke taal ze filmen. Ze konden hier wel ondersteuning in krijgen in de vorm van een fiche of voorbeeldzinnen. In de filmpjes van de leerlingen in Zuid-Afrika, spraken ze voornamelijk Engels. Hierdoor ontwikkelden de leerlingen hun luistervaardigheid in het Engels.

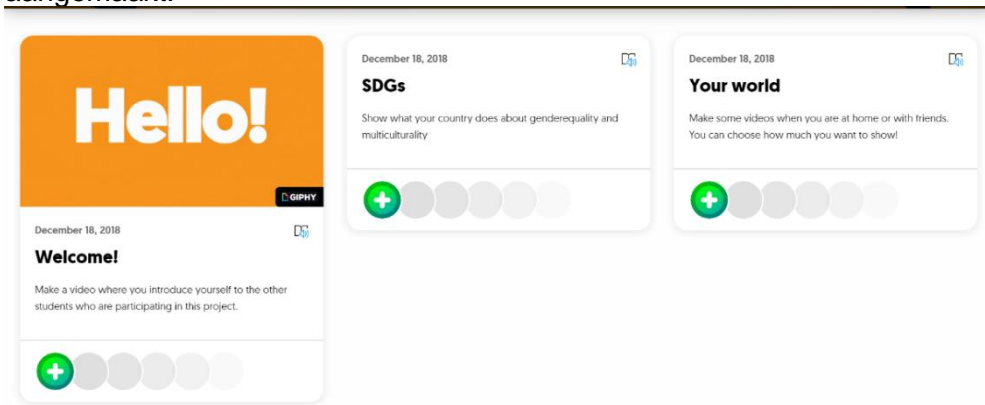
In Zuid-Afrika is er een groot contrast tussen rijk en arm. Dit is nog steeds te merken door de gevolgen van de Apartheid. Het land is echter rijk aan culturen, dat is al te merken aan de elf officiële talen. Door het grote contrast tussen rijk en arm en voor sommige culturen, is het soms respectloos om te filmen. Hierbij moet dus opgelet worden dat de grens niet werd overschreden.

Een goede communicatie was van groot belang tijdens het project. Tijdens de buitenlandse stage van de onderzoeker gebeurde dit via e-mailverkeer. Feedback werd zeker op geregelde momenten gegeven. Daarnaast werd er geprobeerd om de leerlingen hun interesses en talenten naar boven te halen tijdens het project en een (deelse) integratie te bekomen. Een overkoepelend thema was voor de leerlingen ook gemakkelijker om over iets te kunnen communiceren met elkaar, dit werd aangehaald in het project.

3 Praktisch onderzoek

Het praktisch onderzoek voor dit project moest tamelijk snel opgestart worden. Dit kwam omdat het vertrek voor de stage in Zuid-Afrika al gepland was voor midden februari. Hieronder is een overzicht gemaakt over de tijdsindicatie van het onderzoek, eveneens een kadering waarin de lessen plaatsvonden, lesmaterialen, evaluaties,...

3.1 Tijdsindicatie

Datum	Beschrijving activiteit
28/09/2018	Afspraak met promotor, Hanne Rosius, om het thema van de bachelorproef af te bakenen.
12/10/2018	Tweede afspraak met promotor om de eerste ideeën voor het thema van de bachelorproef te bespreken.
16/10/2018	Skypegesprek met Meneer Koen Timmers over internationale projecten met leerlingen.
19/10/2018	Derde afspraak met promotor om de structuur van de bundel over Zuid-Afrika te bespreken.
27/11/2018	Eerste ontwerp van de bundel over Zuid-Afrika.
19/12/2018	Tweede ontwerp van de bundel over Zuid-Afrika. Eerste topics voor Flipgrid aangemaakt.
	
<p><i>Figuur 21 Eerste versie van Flipgrid</i></p>	
11/01/2019	Tussentijdse evaluatie bachelorproef.
21/01/2019 - 25/01/2019	Vorbereidende lessen over Zuid-Afrika in de klassen 2AA, 4AA, 3+4 VV, 5PA, 6PA.
07/02/2019	Vierde afspraak met promotor via Skype om het uitschrijven van de literatuurstudie te bespreken en enkele afspraken te maken rond het verdere verloop.
14/02/2019	Vertrek naar Hoedspruit, Zuid-Afrika.
26/02/2019	Vorbereidende les over België in grade 8.

<p>01/03/2019</p>	<p>De topics in Flipgrid zijn wat aangepast om meer duidelijkheid te creëren.</p> <p><i>Figuur 22 Tweede versie van Flipgrid</i></p>
<p>12/03/2019</p>	<p>Vorbereidende les over België in grade 10.</p>
<p>15/03/2019</p>	<p>Studenten van PXL toegevoegd aan het project.</p>
<p>19/03/2019</p>	<p>Vorbereidende les over België in grade 9 en 11.</p>
<p>26/04/2019</p>	<p>Vijfde afspraak met promotor via Skype om het verloop van de bachelorproef te bespreken. Problemen rond het betrekken van leerlingen hebben tijdens dit gesprek een oplossing gekregen.</p>
<p>6/05/2019-10/05/2019</p>	<p>Sessies tijdens de pauze van de leerlingen van Southern Cross Schools om Flipgrid extra uit te leggen.</p>
<p>22/05/2019</p>	<p>Terugkomst in België.</p>
<p>24/05/2019</p>	<p>Zesde afspraak met promotor om het uitschrijven van de bachelorproef te bespreken.</p>

3.2 Flipgrid⁵⁷

Flipgrid is een app waarmee leerlingen van alle leeftijden rond bepaalde topics hun mening kunnen verwoorden. In elke *grid* die de leerkracht maakt, kunnen er verschillende topics worden aangemaakt. In deze topics kunnen de leerlingen dan in een korte video hun antwoord geven en de andere leerlingen hun video's bekijken.

De leerlingen leren zo op een leuke en sociale manier over een bepaald topic en de app verbindt de leerlingen met elkaar.

Figuur 23 Logo van Flipgrid

Flipgrid is zeer gemakkelijk om te gebruiken voor leraren en leerlingen. Toch heb in het kader van deze bachelorproef een fiche voor de leerkrachten en leerlingen gemaakt die ze kunnen gebruiken als ze problemen hebben. Deze fiches zijn in bijlage 6 te vinden.

Door de interactie die Flipgrid teweeg brengt, was er een gedeeltelijk livegedeelte in het project. Daarnaast is de app zeer gestructureerd doordat de topics allemaal hetzelfde eruit zien. Dit is duidelijk voor de leerlingen, waardoor er maar een korte introductie van de app

⁵⁷ <https://flipgrid.com>

nodig is. De leerlingen kunnen via Flipgrid ook kiezen hoe ze video's maken. Ze kunnen bijvoorbeeld via de app zelf filmen of dit doen met hun camera-app op hun smartphone en dit daarna uploaden.

3.3 GDPR-wetgeving

GDPR staat voor General Data Protection Regulation. Deze wetgeving is al sinds 25 mei 2018 van kracht en staat in voor de bescherming van data in Europa. Op de website van de GDPR staan de basisbeginselen van de gegevensbescherming vermeld:⁵⁸

- Rechtmatige, behoorlijke en transparante verwerking: er moet transparantie zijn over de gegevens die worden bijgehouden en verwerkt. De leerlingen moeten dus van tevoren weten dat hun filmpjes eventueel voor de verdediging van het project worden gebruikt.
- Juistheid: de gegevens moeten nauwkeurig zijn en anders moeten er maatregelen worden genomen om ze bij te werken of te verwijderen.
- Integriteit en vertrouwelijkheid: de gegevens moeten voldoende beveiligd worden. Indien er geen toelating is gegeven, mogen de gegevens niet worden verwerkt.
- Welbepaald doeleinde: de gegevens mogen enkel worden gebruikt waarvoor toelating is gegeven. Voor andere doeleinden mogen deze gegevens niet verwerkt worden.
- Minimale gegevensverwerking: enkel die gegevens die nodig zijn voor het doeleinde mogen worden verwerkt. Andere niet-noodzakelijke gegevens mogen dus niet gebruikt worden.
- Beperkte bewaartermijn: de gegevens mogen enkel bewaard worden voor een op voorhand bepaalde termijn.

Deze wetgeving is belangrijk voor de leerlingen in Europa, omdat er geen dergelijke wetgeving in Zuid-Afrika bestaat. Flipgrid speelt hier al op in door de leerkracht een keuze te geven in welke soort *grid* hij of zij wilt. De *grid* die gekozen werd voor het project was op basis van een *student ID*. Dit betekende dat iedereen die toegang wilde tot de *grid* twee codes moest invullen. De eerste code was een algemene code om op de *grid* te geraken. De tweede code was een individuele code die per leerling verschilde.

Om nog meer op deze wetgeving ingedekt te zijn, hebben de leerlingen in de Belgische klassen een brief voor hun ouders mee gekregen. Deze brief is in bijlage 11 te vinden.

3.4 Lessen in België

De opstart in België gebeurde in de klassen 2AA, 4AA, 3+4 Voeding Verzorging en 5 en 6 Paardrijden en verzorging. De meeste leerlingen wisten weinig of niets over Zuid-Afrika. Het was dus belangrijk dat de leerlingen een korte introductie kregen over het land en zo een kleine voorkennis hadden om op verder te bouwen. Het project waaraan ze zouden gaan meewerken, werd ook ineens uitgelegd. In bijlage 7 zit de bijbehorende bundel, die de leerlingen kregen.

De voorbereidende lessen werden opgebouwd rond het principe dat de leerlingen zelfgestuurd aan de slag konden. Enkel het eerste en laatste deel was samen met de klasgroep. Na een korte uitleg over de bundel, kregen de leerlingen per twee een tablet en konden ze kiezen in welk deel ze begonnen. De leerkracht trad ondertussen op als coach en hielp waar nodig. De titels van de delen in de bundel waren in het Afrikaans geschreven, met de Nederlandse vertaling tussen haakjes. Zo kwamen de leerlingen al wat in contact met het Afrikaans en

⁵⁸ <https://gdpr-eu.be/wat-is-gdpr/>

zagen ze dat er niet zoveel verschil tussen de Nederlandse en Afrikaanse taal is. Het is een klein gegeven dat de nieuwsgierigheid naar de taal kan opwekken.

De bundel begon met een situering van het begrip cultuur. De leerlingen gingen tijdens het project een andere cultuur leren kennen en dan is het belangrijk om een situering van het begrip te geven. Dit begon met een spel dat in de klas werd gespeeld. De leerlingen werden opgedeeld in vier groepen. Elke groep kreeg een spel kaarten en een fiche met de spelregels. Hierna kregen ze nog andere benodigdheden om het spel te spelen. Er waren twee verschillende spelregels, waardoor ze in de groepen een ander spel speelden. Als de leerlingen hun spelregels kenden, werden de fiches weggenomen en duidde de leerkracht enkele leerlingen aan die naar een andere groep moesten gaan. De leerlingen die zich verplaatsten, moesten zonder informatie te weten komen hoe het spel werd gespeeld. Het spel heeft als doel om de verschillen in culturen duidelijk te maken. Het spel werd klassikaal besproken om de gevoelens van de leerlingen te duiden.

Na de bespreking van het spel, werd de bundel door de leerkracht overlopen. De leerlingen konden een tablet van de leerkracht krijgen en begonnen aan een deel naar keuze. Hieronder volgt een verklaring over de delen:

- *Kulture in die wêreld*: de leerlingen vullen eerst in wat cultuur betekent voor hen. Daarna kunnen ze de definitie van cultuur lezen. In dit deel komt voornamelijk taalvaardigheid als doel naar boven. Cultuur is namelijk een heel open begrip, waardoor het gesitueerd moet worden voor de leerlingen.
- *Waar is Suid-Afrika geleë?*: in dit deel staat situering in ruimte centraal. De leerlingen duiden eerst de landen België en Zuid-Afrika aan op de wereldkaart. Dit kunnen ze ook doen aan de hand van een atlas of een app zoals Google Maps. Zo weten ze hoever de beide landen van elkaar liggen. Ook het dorpje Hoedspruit en de school Southern Cross Schools komen aan bod in dit deel. Er zijn twee filmpjes van Southern Cross Schools in de bundel toegevoegd met een QR-code. Deze kunnen de leerlingen inscannen met de tablet.
- *'n Kort geskiedenis van Suid-Afrika*: om de mensen in Zuid-Afrika beter te kunnen begrijpen, is er ook een deel over de geschiedenis van het land. De nadruk van dit deel ligt voornamelijk op de Apartheid. Dit komt omdat het toch een zeer zwarte periode in Zuid-Afrika was en de gevolgen van deze periode nog steeds zichtbaar zijn in het land. De leerlingen krijgen verschillende fragmenten van het boek Ruby Red van Linzi Glass aangeboden. Hieruit kiezen ze twee fragmenten. Om de fragmenten te ondersteunen, liggen er ook enkele afbeeldingen in de klas. Daarnaast wordt de eerste president van Zuid-Afrika na de Apartheidsperiode besproken. Leerlingen leren Nelson Mandela kennen. Het kan zijn dat ze deze naam al eens gehoord hebben, maar nu kunnen ze er ook een gezicht op plakken.
- *Hier is 'n paar woordjies van Afrikaans*: in dit deel staat de taal Afrikaans centraal. De taal is namelijk afgeleid van het Nederlands en wordt op een speelse manier voorgesteld. Het is de bedoeling dat de leerlingen het kunnen verstaan en ze prikkels van andere talen krijgen. De leerlingen kunnen een QR-code scannen waarbij ze een liedje van een Zuid-Afrikaanse zanger kunnen beluisteren. Daarnaast is er een dialoog die de leerlingen per twee kunnen lezen en is er een verbindingsoefening met leuke woorden in het Afrikaans.

In het laatste deel "*Hoe gaan ons Suid-Afrika leer ken*" komen de leerlingen weer samen en worden de krantenkoppen klassikaal besproken. De krantenkoppen zijn gelinkt aan twee doelen van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de VN. Deze doelen worden eerst algemeen besproken met de leerlingen. Daarna wordt er toegespitst op de twee thema's: multiculturaliteit en rechten van vrouwen en holebi-gemeenschap. Ten slotte wordt het project volledig uitgelegd met een introductie van de werking van Flipgrid.

3.5 Lessen in Zuid-Afrika

De lessen in Zuid-Afrika werden heel anders opgebouwd, omdat hier niet veel middelen ter beschikking stonden. Ten eerste duurden de lesuren maar 45 minuten, waar het bij ons 50 minuten is. Er werd ook maar één lesuur ter beschikking gesteld om het project en België voor te stellen. Daarnaast waren er weinig mogelijkheden voor de leerlingen om op het internet te kunnen opzoeken. Als de leerlingen al een smartphone hadden (of bij zich hadden), konden ze nog niet onmiddellijk op het internet. Velen hadden geen mobiele data en voor de Wi-Fi van de leerlingen moest de ICT-coördinator gebeld worden. Door dit tekort aan middelen, is de les over België heel leerkrachtgestuurd. De gebruikte PowerPoint presentatie zit in bijlage 12.

In Zuid-Afrika wilde de leerkracht eerst bevragen wat de leerlingen over België wisten. Tijdens de verschillende lessen kwam vooral chocolade naar boven. Daarnaast konden sommige leerlingen ook voetballers of wielrenners opnoemen. De leerlingen kregen daarna de vraag waar België lag. In sommige klassen konden ze dit direct zeggen, in andere klassen verliep het iets moeilijker.

Vanaf het punt “*When?*” verliep de les veel meer via de leerkracht. Omdat de leerlingen niets konden opzoeken en er een tijdlimiet op de les zat, was het moeilijk om een andere werkvorm te gebruiken. De leerkracht heeft dus veel verteld, maar af en toe nog een vraag ingevoegd. Over de delen “*When?*” en “*Our king and Queen*” is de leerkracht snel heen gegaan. De onderdelen “*Our problems...*” en “*All our Governments*” gingen over het confederalisme van België. Er werd een poging ondernomen om dit zo luchtig mogelijk te brengen. Zo werd er onder andere verteld dat wij als klein land zes regeringen hebben. De leerlingen in Zuid-Afrika zaten met ongeloof te kijken dat Vlamingen in totaal vijf keer moeten stemmen (stedelijk, provinciaal, gewest en gemeenschap, federaal en Europees). Ook het schoolwezen in België legde de leerkracht uit. De leerlingen en leerkrachten waren wel gefascineerd door de opsplitsing van ASO, TSO, BSO en KSO. In Southern Cross Schools krijgen ze namelijk tot *grade 9* dezelfde vakken, Vanaf *grade 10* mogen ze dan kiezen tussen kunst of aardrijkskunde, Afrikaans of Frans, business of fysica, gevorderde biologie of technisch tekenen (*Engineering Graphics & Design*), gevorderde wiskunde of basiswiskunde (*Mathematical Literacy*). Vooral de leerlingen die kunst als keuzevak namen, waren heel geïnteresseerd in de KSO-richtingen. Om ook cultuur erin te verwerken, liet de leerkracht het lied *Vonken en Vuur* van Clouseau horen. Vooral de oudere leerlingen konden veel van het lied verstaan, bij *grade 8* verliep het wat moeilijker. Ze apprecieerden de muziek wel. Verder besprak de leerkracht ook enkele gerechten en delicatessen die typisch Belgisch zijn. Ook hier waren de leerlingen zeer geïnteresseerd in. Als laatste theoretische onderdeel, liet de leerkracht enkele foto’s van steden in België zien.

Ten slotte legde de leerkracht het project uit en konden de geïnteresseerde leerlingen zich melden bij de leerkracht.

Deze lessen waren zeer verspreid in tijd. Dit komt onder andere door de uurroosters die Southern Cross Schools hanteert. Ze werken met een twee-wekensysteem. Hieronder is een lesrooster van één van de leerkrachten bijgevoegd. Ze hebben alle uren die de leerlingen moeten volgen opgesplitst in twee weken, de leerlingen hebben hierdoor geen vaste uurrooster waarin elke week hetzelfde is. Verder was het ook een hectische periode, aangezien de leerkrachten punten nodig hadden voor de rapporten.

	Period 1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Day 1	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 English (11) AB 11 (1)	08:15 - 09:00	09:00 - 09:45 Visual Arts (10) AB 10-5	09:45 - 10:30 English (11) AB 11 (1)	11:00 - 11:45 Visual Arts (11) AB 11-3	11:45 - 12:30 Visual Arts (11) AB 11-3	12:30 - 13:15 Visual Arts (12) AB 12-4	13:45 - 14:30	14:30 - 16:00 Sport
2	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 English (11) AB 11 (1)	08:15 - 09:00	09:00 - 09:45 Visual Arts (10) AB 10-5	09:45 - 10:30 Visual Arts (10) AB 10-5	11:00 - 11:45 Visual Arts (12) AB 12-4	11:45 - 12:30 Visual Arts (11) AB 11-3	12:30 - 13:15 Visual Arts (11) AB 11-3	13:45 - 14:30 English (11) AB 11 (1)	14:30 - 16:00 Culture
3	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15	08:15 - 09:00	09:00 - 09:45 Visual Arts (11) AB 11-3	09:45 - 10:30 Visual Arts (11) AB 11-3	11:00 - 11:45	11:45 - 12:30 Visual Arts (12) AB 12-4	12:30 - 13:15 Visual Arts (12) AB 12-4	13:45 - 14:30 Crux Meetings	14:30 - 16:00 Sport
4	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 Visual Arts (10) AB 10-5	08:15 - 09:00 Visual Arts (10) AB 10-5	09:00 - 09:45	09:45 - 10:30	11:00 - 11:45	11:45 - 12:30	12:30 - 13:15 Arts and Culture (9) AB 9 (1)	13:45 - 14:30 Culture	14:30 - 15:00 Culture
5	07:15 - 07:45 Cycle Test	07:45 - 08:45 Cycle Test	08:45 - 09:15 Mentor	09:15 - 10:00	10:00 - 10:30 Assembly	11:00 - 11:45 English (11) AB 11 (1)	11:45 - 12:30	12:30 - 13:15		
6	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 Visual Arts (12) AB 12-4	08:15 - 09:00	09:00 - 09:45 Arts and Culture (9) AB 9 (1)	09:45 - 10:30 Arts and Culture (9) AB 9 (1)	11:00 - 11:45 English (11) AB 11 (1)	11:45 - 12:30 Visual Arts (10) AB 10-5	12:30 - 13:15 Visual Arts (10) AB 10-5	13:45 - 14:30	14:30 - 16:00 Sport
7	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 Visual Arts (11) AB 11-3	08:15 - 09:00 Visual Arts (12) AB 12-4	09:00 - 09:45 Visual Arts (12) AB 12-4	09:45 - 10:30	11:00 - 11:45	11:45 - 12:30 English (11) AB 11 (1)	12:30 - 13:15 English (11) AB 11 (1)	13:45 - 14:30 Visual Arts (10) AB 10-5	14:30 - 16:00 Culture
8	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 Visual Arts (11) AB 11-3	08:15 - 09:00 English (11) AB 11 (1)	09:00 - 09:45 Visual Arts (12) AB 12-4	09:45 - 10:30 Visual Arts (10) AB 10-5	11:00 - 11:45 Arts and Culture (9) AB 9 (1)	11:45 - 12:30	12:30 - 13:15	13:45 - 14:30 Crux Meetings	14:30 - 16:00 Sport
9	07:15 - 07:30 Mentor	07:30 - 08:15 Visual Arts (12) AB 12-4	08:15 - 09:00 Visual Arts (12) AB 12-4	09:00 - 09:45 Visual Arts (12) AB 12-4	09:45 - 10:30 Visual Arts (11) AB 11-3	11:00 - 11:45 English (11) AB 11 (1)	11:45 - 12:30	12:30 - 13:15 Visual Arts (10) AB 10-5	13:45 - 14:30 Culture	14:30 - 15:00 Culture
10	07:15 - 07:45 Cycle Test	07:45 - 08:45 Cycle Test	08:45 - 09:15 Mentor	09:15 - 10:00 Visual Arts (11) AB 11-3	10:00 - 10:30 Assembly	11:00 - 11:45 Visual Arts (12) AB 12-4	11:45 - 12:30	12:30 - 13:15		

2019/04/30

Figuur 24 Lesrooster van een leerkracht in Southern Cross Schools

Page 1

Door de omstandigheden was een leerkrachtgestuurde lesmethode het beste. België kon natuurlijk op een heel andere manier worden voorgesteld: bijvoorbeeld met een bundel waaraan de leerlingen zelfgestuurd kunnen werken. Een uitgewerkte bundel is in bijlage 13 te vinden.

3.6 Verloop project

Het verloop van het project verliep moeizaam. Er waren een aantal zaken waarmee er rekening moest worden gehouden.

De leerlingen in België hadden veel informatie in slechts twee lessen van 50 minuten gekregen. In Zuid-Afrika kregen de leerlingen de hele uitleg in slechts één lesuur van 45 minuten. Doordat er veel informatie moest worden overgebracht op een korte tijd, traden er problemen op rond autonomie, verbondenheid en competentie.

In België was het vooral een probleem rond verbondenheid. De controle houden over een internationaal project, terwijl jezelf in het buitenland zit, bleek heel moeilijk. Veel leerlingen kenden de leerkracht ook niet, dus dat speelde zeker mee. Daarnaast hadden de leerlingen ook veel schoolwerk en kwam dit project als laatste zaak in hun planning. In Zuid-Afrika waren er ook wat problemen qua controle. Eind maart begon de vakantie van twee weken in Southern Cross Schools. Na deze vakantie speelde een stage van drie weken bij Eco Children mee. Om

de leerlingen eraan te herinneren om wat video's op Flipgrid te posten, waren er heel wat mails verzonden. Hierop was soms weinig respons. Het vlak communicatie bij internationale projecten kon dus beter.

Daarnaast was het gevoel van competentie ook een factor. De leerlingen hadden heel weinig uitleg gekregen over de app Flipgrid. Dit kwam door tijdsgebrek bij de voorbereidende lessen. Om de leerlingen niet onbegeleid met de app te laten werken, was er een fiche gemaakt en aan de leerkrachten doorgegeven. Deze fiche staat in bijlage 6. Verder was er waarschijnlijk een gevoel van onbekwaamheid bij de Belgische leerlingen, omdat de voertaal voor de filmpjes Engels was. Om het gevoel van onbekwaamheid te verminderen, moesten de leerlingen enkel hun introductiefilmpje in het Engels maken. Hierbij werd ook een fiche geleverd die in bijlage 10 te vinden is. Voor de overige filmpjes mochten de leerlingen kiezen tussen Engels en Nederlands. De leerlingen in Zuid-Afrika leren Afrikaans als een bijkomende taal. Aangezien het Afrikaans zeer hard op Nederlands lijkt, was dit ook een goede oplossing om het competentiegevoel te verhogen.

Het was voor de onderzoeker en de leerkrachten ook moeilijk om feedback naar de leerlingen door te geven. Op Flipgrid was het mogelijk om feedback te geven, maar hiervoor was een e-mailadres van de leerling nodig. Een alternatief was een link kopiëren en deze versturen naar de leerkracht. Dit had de onderzoeker ook gedaan, of deze feedback echter bij de leerling was aangekomen, is niet geweten.

Om de motivatie van de leerlingen te verhogen, maakte de onderzoeker zelf heel wat filmpjes. Zo hadden de leerlingen ook voorbeelden ter beschikking. De eerste filmpjes die de onderzoeker maakte in Zuid-Afrika waren redelijk kort. Dit kwam omdat de onderzoeker zelf niet wist hoe de mensen in Hoedspruit zouden reageren op iemand die staat te filmen. Later, wanneer ook de onderzoeker zelf wat meer zelfvertrouwen kreeg, werden de filmpjes langer. Bij deze laatste filmpjes, die over uiteenlopende zaken handelden, vroeg de onderzoeker aan de leerlingen hoe ze over iets dachten of om iets te laten zien.

3.7 Afsluitende lessen

Hieronder is een didactisch idee uitgewerkt om een afsluitende les te organiseren. Deze les werd niet uitgevoerd, omdat de onderzoeker pas 22 mei 2019 terug in België was. De tijdspanne was dus te klein om te polsen bij de leerlingen hoe het project verlopen was. Voor de afsluitende les, werd de werkvorm "stille wanddiscussie" gekozen. Deze werkvorm past het beste bij een reflecterende les. Het verloop van de les gaat als volgt:

Over de klas worden grote papieren gehangen met de onderstaande stellingen of vragen. De leerkracht start de les op door enkele regels te maken met de leerlingen. Een stille wanddiscussie werkt enkel als de leerlingen niets zeggen tegen elkaar. De leerkracht kan het doel en de werking van de wanddiscussie duidelijk maken aan de leerlingen en dan kunnen ze samen regels opstellen voor de les. Zo krijgen de leerlingen inspraak in hoe ze zich moeten gedragen.

Na het maken van de regels overloopt de leerkracht alle stellingen en vragen. Onderstaande lijst kan hiervoor gebruikt worden:

- Het onderwijs in Zuid-Afrika versterkt de ongelijkheid in het land. Wat is, na het bekijken van de video's, jouw mening hierover?
- Welke verschillen tussen Zuid-Afrika en België heb je gezien?
- Welke gelijkenissen vind je aan de hand van de filmpjes tussen beide landen?
- Welke verwachtingen had je van Zuid-Afrika? Waren deze verwachtingen juist of fout?
- Wat is je mening over het internationale project met Zuid-Afrika?
- Welke moeilijkheden had je tijdens het project?
- Wat heb je geleerd uit het project?

- Was er iets dat beter kon? Zo ja, wat?

Wanneer de leerlingen aan het schrijven zijn op de papieren, kan de leerkracht rondlopen en hier en daar de leerlingen ondersteunen in de taalvaardigheid. Het mondeling verwoorden van meningen is één zaak, het opschrijven is nog een andere. De leerkracht kan ook opteren om schrijfkaders te maken voor de leerlingen en deze aan te bieden als ondersteuning. Leerlingen kunnen dan zelf nog kiezen of ze het willen gebruiken. Zo wordt er ingespeeld op zowel autonomie als competentie. Indien het een meerwaarde is, kunnen er ook foto's van het land of streek worden getoond. Zo hebben de leerlingen nog een visuele ondersteuning als ze even niet meer weten wat ze over een bepaald onderwerp hebben gezien.

De leerkracht kan de leerlingen samenroepen, wanneer de meeste leerlingen klaar zijn met schrijven en de antwoorden van de leerlingen bekijken. Er kan een klasgesprek op gang komen door nog bijvragen te stellen.

Besluit

Binnen het onderzoek is geprobeerd om leerlingen hun eigen leven te vergelijken met het leven van andere mensen op een andere plaats. Er werd een methodiek gezocht hoe mobiele technologie ingezet kon worden in een internationaal project en het autonomie-ondersteunend zou zijn voor de leerlingen.

Via het theoretische onderzoek is gebleken dat er op verschillende vlakken rekening moest gehouden worden tijdens het project. Door de vorming van de nieuwe eindtermen, kon ook het vak geschiedenis geïntegreerd worden. Leerlingen in het beroepsonderwijs krijgen weinig of geen Engels, maar ook leerlingen in ASO of TSO zijn niet altijd even vaardig in de taal. Hierbij moest dus een ondersteuning gegeven worden. Inspelen op een autonome motivatie en krachtige leeromgeving is eveneens belangrijk. De tips rond internationale projecten zijn ook zinvol, want ze helpen het project tot zijn beste recht te komen.

Het project is zeer mooi op papier, maar in de praktijk was het vaak moeilijk onder controle te houden. Dit had verschillende redenen op vlak van de zelfdeterminatietheorie, maar ook communicatie speelde mee.

Wat hieruit geleerd kan worden is dat niet alles gaat zoals verwacht en dat er hier en daar nog bewerkingen nodig zijn in het project. De leerlingen waren in eerste instantie zeer geïnteresseerd en gemotiveerd in het project. Deze motivatie vasthouden is dus de boodschap.

Tot slot kan ik zeggen dat ik veel heb geleerd uit dit project dat samenviel met mijn internationale stage. Ik heb geleerd hoe ik beter kan communiceren met anderen en in een andere taal en ik heb materialen gemaakt voor zowel de Belgische als Zuid-Afrikaanse leerlingen. Deze materialen zijn ook gemaakt om op een zelfsturende basis te werken. De ervaringen hebben mij als mens veranderd, dus vind ik het belangrijk om projecten als deze te promoten.

Literatuurlijst

10 steps for a successful project!. Gevonden via (<https://www.etwinning.net/en/pub/highlights/10-steps-for-a-successful-proj.htm>)

De nieuwe eindtermen: het pad naar de toekomst? Open brief aan leerplanontwikkelaars en uitgeverijen, 2018. Gevonden via (<https://duurzaamonderwijs.com/2018/08/08/de-nieuwe-eindtermen-het-pad-naar-de-toekomst-open-brief-aan-leerplanontwikkelaars-en-uitgeverijen/>)

Flipgrid. Gevonden via (<https://flipgrid.com>)

Hoe we kinderen en jongeren kunnen motiveren: Toepassingen van de zelfdeterminatietheorie, Calaeidoscoop. Gevonden via (https://www.studioglobo.be/sites/default/files/bijlage_3_interview_met_m._vansteenkiste_calaeidoscoop.pdf)

Nieuwe eindtermen: ambitieus, duidelijk en coherent, 2018. Gevonden via (<https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/nieuwe-eindtermen-ambitieuw-duidelijk-en-coherent>)

Project Algemene Vakken: Concretisering Eindtermen, Secundair Onderwijs, Derde graad BSO – 1ste en 2de leerjaar. Gevonden via (<http://eindtermen.vlaanderen.be/secundair-onderwijs/infobank-project-algemene-vakken/PAV-derde-graad-eerste-en-tweede-jaar-concretisering.pdf>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4704>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4723>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4725>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4730>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4826>)

Wat is GDPR: General Data Protection Regulation. Gevonden via (<https://gdpr-eu.be/wat-is-gdpr/>)

BOTTEMA, J., *Didactische inzet van mobiele technologie in het (hoger) onderwijs*, 2016. Gevonden via (https://www.academia.edu/28937246/Didactische_inzet_van_mobiele_techologie_in_het_hoger_onderwijs)

BULCKAERT, W., *Basisprincipes voor de nieuwe eindtermen*, 2017. Gevonden via (<https://www.klasse.be/114462/basisprincipes-nieuwe-eindtermen/>)

FISSER, P., VOOGT, J. *TPACK: integratie van ict in het onderwijs*. Gevonden via (<http://www.tpack.nl/over-tpack.html#>)

GOOSSENS, S., *Hoe digitaal is het klaslokaal?*, 2018. Gevonden via ([https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=t\(Klasse_schooldirect_2018_10_23\)](https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=t(Klasse_schooldirect_2018_10_23)))

GÜLTEKIN, A., *PAV, wat? Project Algemene Vakken!*, 2014. Gevonden via ([https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=t\(Klasse_schooldirect_2018_10_23\)](#))

<https://3pavoiseren.wordpress.com/pav-wat-project-algemene-vakken-2/>)

HELSEN, K., DANIËLS, K., DE RO, J., *Voorstel van decreet: houdende wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat de onderwijsdoelen betreft*, 2017. Gevonden via (<http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=134296>)

HEYMANS, P.J., GODAERT, E., *Hoofdstuk 5: Resultaten secundair onderwijs*, 2018. Gevonden via (<http://www.mictivo.be/wp-content/uploads/2019/01/Deel-2-H5-Secundair-Onderwijs.pdf>)

HEYMANS, P.J., GODAERT, E. *Eindrapport MICTIVO 3*, 2018. Gevonden via (https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Eindrapport_MICTIVO3_12_2018.pdf)

HOSMAN, A., *Digitaal portfolio Arian Hosman: Kennisoverdracht*. Gevonden via (<https://ah-pdg.jimdo.com/didactisch-handelen/kennisoverdracht/>)

HOSMAN, A., *Digitaal portfolio Arian Hosman: Kennisconstructie*. Gevonden via (<https://ah-pdg.jimdo.com/didactisch-handelen/kennisconstructie/>).

KLOOSTERMAN, D., *Tablets als Wondermiddel voor de Motivatie? Een onderzoek naar de invloed een gesloten tabletsysteem op motivatie van leerlingen*, 2016, Heerlen, Nederland. Gevonden via (<http://dspace.ou.nl/bitstream/1820/6849/1/OWDKloosterman-24052016.pdf>).

TABLIO, *Conceptbepaling 'Differentiatie'*. Gevonden via (<https://tablio.eu/nl/conceptmapdescription#Definition>)

TIMMERS, K., *Koen Timmers*. Gevonden via (<http://www.koentimmers.be/index.html>)

UCOS, *Landenfiche Zuid-Afrika*. Gevonden via (<https://www.ucos.be/landenfiche-zuid-afrika/>)

VAN ACKOOIJ, M., *Tablets in het onderwijs: zin of onzin?*. Gevonden via (<http://ikwilict.nl/whitepaperipadszinofonzin.pdf>)

Boeken

BATEN, L., COUTUER, M., *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*, 2006.

BOLLEN, A., *Autonomie-ondersteunend lesgeven met de tablet in PAV: Actualiteit? Beeld je in!*, 2018.

DE BEUCKER, M., *Feesten en Tradities: lang zullen ze vieren*, PAV-atelier, 2014

DIREN, E., *Vlucht(ig): Zoek een route naar de toekomst*, DOEL.PAV, 2017

ROSIUS, H., *Project Algemene vakken didactisch atelier 1: Eindtermen en leerplannen PAV*, 2016.

SIMONS, P.R.J., *Krachtige leeromgevingen*.

SCHROYEN, L., *Death of a Thousand Dreams*, 2017.

VAN AGTMAEL, S., VAN GOMPEL, A., *Wereldburgers: de mensheid in beweging*, PAV-atelier, 2014.

VANDENBROUCKE, F., *De lat hoog voor talen in iedere school: Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*, 2007.

VAN LOOY, L., JANSSENS, I., PLACKLE, I., *Expeditie PAV: Project Algemene Vakken in theorie en praktijk*, Brussel, 2012.

VERLOT, S., *Divers: zoek de verschillen (niet te ver)*, DOEL.PAV, 2017.

WYNANT, P-J., *Kinderspel: werk de wantoestanden weg*, DOEL.PAV, 2017.

Geraadpleegde werken

Websites

10 steps for a successful project!. Gevonden via (<https://www.etwinning.net/en/pub/highlights/10-steps-for-a-successful-proj.htm>)

De nieuwe eindtermen: het pad naar de toekomst? Open brief aan leerplanontwikkelaars en uitgeverijen, 2018. Gevonden via (<https://duurzaamonderwijs.com/2018/08/08/de-nieuwe-eindtermen-het-pad-naar-de-toekomst-open-brief-aan-leerplanontwikkelaars-en-uitgeverijen/>)

Flipgrid. Gevonden via (<https://flipgrid.com>)

Het TPACK model – interactieve figuur. Gevonden via (<http://www.digitaledidactiek.be/modules/1-basis/theorie/het-tpack-model/interactieve-figuur/>)

Hoe we kinderen en jongeren kunnen motiveren: Toepassingen van de zelfdeterminatietheorie, Calaeidoscoop. Gevonden via (https://www.studioglobo.be/sites/default/files/bijlage_3_interview_met_m._vansteenkiste_calaeidoscoop.pdf)

Nieuwe eindtermen: ambitieus, duidelijk en coherent, 2018. Gevonden via (<https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/nieuwe-eindtermen-ambitieuw-duidelijk-en-coherent>)

Project Algemene Vakken: Concretisering Eindtermen, Secundair Onderwijs, Derde graad BSO – 1ste en 2de leerjaar. Gevonden via (<http://eindtermen.vlaanderen.be/secundair-onderwijs/infobank-project-algemene-vakken/PAV-derde-graad-eerste-en-tweede-jaar-concretisering.pdf>)

Onderzoek naar het ontwikkelen van 21ste eeuwse vaardigheden. Gevonden via (<https://kohnstaminstituut.nl/21ste-eeuwse-vaardigheden/>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4704>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4723>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4725>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4730>)

Uitgangspunten, 2019. Gevonden via (<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4826>)

Wat is GDPR: General Data Protection Regulation. Gevonden via (<https://gdpr-eu.be/wat-is-gdpr/>)

BOTTEMA, J., *Didactische inzet van mobiele technologie in het (hogere) onderwijs*, 2016. Gevonden via (https://www.academia.edu/28937246/Didactische_inzet_van_mobiele_techologie_in_het_hoger_onderwijs)

BULCKAERT, W., *Basisprincipes voor de nieuwe eindtermen*, 2017. Gevonden via (<https://www.klasse.be/114462/basisprincipes-nieuwe-eindtermen/>)

FISSER, P., VOOGT, J. *TPACK: integratie van ict in het onderwijs*. Gevonden via (<http://www.tpack.nl/over-tpack.html#>)

GOOSSENS, S., *Hoe digitaal is het klaslokaal?*, 2018. Gevonden via ([https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=\(Klasse_schooldirect_2018_10_23\)](https://www.klasse.be/165006/resultaten-ict-onderzoek-mictivo/?ct=(Klasse_schooldirect_2018_10_23)))

GÜLTEKIN, A., *PAV, wat? Project Algemene Vakken!*, 2014. Gevonden via (<https://3pavoiseren.wordpress.com/pav-wat-project-algemene-vakken-2/>)

HELSEN, K., DANIËLS, K., DE RO, J., *Voorstel van decreet: houdende wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat de onderwijsdoelen betreft*, 2017. Gevonden via (<http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=134296>)

HEYMANS, P.J., GODAERT, E., *Hoofdstuk 5: Resultaten secundair onderwijs*, 2018. Gevonden via (<http://www.mictivo.be/wp-content/uploads/2019/01/Deel-2-H5-Secundair-Onderwijs.pdf>)

HEYMANS, P.J., GODAERT, E. *Eindrapport MICTIVO 3*, 2018. Gevonden via (https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Eindrapport_MICTIVO3_12_2018.pdf)

HOSMAN, A., *Digitaal portfolio Arian Hosman: Kennisoverdracht*. Gevonden via (<https://ah-pdg.jimdo.com/didactisch-handelen/kennisoverdracht/>)

HOSMAN, A., *Digitaal portfolio Arian Hosman: Kennisconstructie*. Gevonden via (<https://ah-pdg.jimdo.com/didactisch-handelen/kennisconstructie/>).

KLOOSTERMAN, D, *Tablets als Wondermiddel voor de Motivatie? Een onderzoek naar de invloed een gesloten tabletsysteem op motivatie van leerlingen*, 2016, Heerlen, Nederland. Gevonden via (<http://dspace.ou.nl/bitstream/1820/6849/1/OWDKloosterman-24052016.pdf>).

MICTIVO, *MICTIVO – Monitor ICT-Integratie in het Vlaamse Onderwijs*, 2017. Gevonden via (<http://www.mictivo.be>)

TABLIO, *Conceptbepaling 'Differentiatie'*. Gevonden via (<https://tablio.eu/nl/conceptmapdescription#Definition>)

TIMMERS, K., *Koen Timmers*. Gevonden via (<http://www.koentimmers.be/index.html>)

UCOS, *Landenfiche Zuid-Afrika*. Gevonden via (<https://www.ucos.be/landenfiche-zuid-afrika/>)

VAN ACKOOIJ, M., *Tablets in het onderwijs: zin of onzin?*. Gevonden via (<http://ikwilict.nl/whitepaperipadszinofonzin.pdf>)

Boeken

BATEN, L., COUTUER, M., *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*, 2006.

BOLLEN, A., *Autonomie-ondersteunend lesgeven met de tablet in PAV: Actualiteit? Beeld je in!*, 2018.

DE BEUCKER, M., *Feesten en Tradities: lang zullen ze vieren*, PAV-atelier, 2014

DIREN, E., *Vlucht(ig): Zoek een route naar de toekomst*, DOEL.PAV, 2017

ROSIUS, H., *Project Algemene vakken didactisch atelier 1: Eindtermen en leerplannen PAV*, 2016.

SIMONS, P.R.J., *Krachtige leeromgevingen*.

SCHROYEN, L., *Death of a Thousand Dreams*, 2017.

VAN AGTMAEL, S., VAN GOMPEL, A., *Wereldburgers: de mensheid in beweging*, PAV-atelier, 2014.

VANDENBROUCKE, F., *De lat hoog voor talen in iedere school: Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*, 2007.

VAN LOOY, L., JANSSENS, I., PLACKLE, I., *Expeditie PAV: Project Algemene Vakken in theorie en praktijk*, Brussel, 2012.

VERLOT, S., *Divers: zoek de verschillen (niet te ver)*, DOEL.PAV, 2017.

WYNANT, P-J., *Kinderspel: werk de wantoestanden weg*, DOEL.PAV, 2017.

Afbeeldingen

SCHROYEN, L., *Death of a Thousand Dreams*, 2017.

PLACKLE, I. *Model van Krachtige Leeromgeving in het Beroepsonderwijs*.

https://www.studioglobo.be/sites/default/files/bijlage_3_interview_met_m._vansteenkiste_cal_eidoscoop.pdf

<https://flipgrid.com>

https://www.ccaurora.edu/sites/default/files/featured_images/InternationalVillage484X252.jpg

Bijlagen

Bijlage 1: Uitgangspunten functionele vaardigheden tweede graad⁵⁹

1. Functionele taalvaardigheid

De eindtermen voor taal in het BSO hebben betrekking op het maatschappelijk voldoende communicatief vaardig zijn in normale en functionele situaties eventueel met ondersteuning van gepaste hulpmiddelen. Taalvaardigheid beoogt steeds de gewenste effecten van de communicatie.

2. Functionele rekenvaardigheid

Om in de huidige maatschappij functioneel rekenvaardig te zijn, moet men degelijk kunnen functioneren op drie domeinen. Men moet kunnen schatten, meten en rekenen in diverse situaties die in het dagelijkse leven voorkomen eventueel met ondersteuning van gepaste hulpmiddelen. Men moet logisch kunnen nadenken ten aanzien van problemen die reëel voorkomen. Men moet de resultaten van het wiskundig handelen kunnen evalueren om effectief te handelen.

3. Functionele informatieverwerking en -verwerking

De informatiestroom is overweldigend. Anderzijds is broodnodige informatie soms moeilijk te vinden. Jongeren moeten hun informatiebehoefte kunnen omschrijven om daarna gericht te leren zoeken via diverse wegen. Hierbij leren ze zinvol selecteren in de enorme informatiestroom. De gevonden informatie moet immers in dienst staan van hun behoefte.

4. Organisatiebekwaamheid

Het zeer drukke en snelle leven moet voor elke burger beheersbaar blijven. Daarom zullen jongeren leren hun leven en zichzelf te organiseren. Ook vanuit het bedrijfsleven is er hoe langer hoe meer vraag naar organisatiebekwame medewerkers. Jongeren hebben behoefte aan het leren plannen van hun activiteiten. Hierbij moeten ze leren rekening houden met het tijdgebruik, beschikbare ruimte, noden en eisen van anderen, materiële vereisten en hun persoonlijke mogelijkheden.

5. Tijd- en ruimtebewustzijn in de maatschappij

De maatschappijorganisatie, met haar greep op het leven van het individu, vereist dat jongeren de grote lijnen van de maatschappelijke structuren en organisaties kennen. Bovendien wordt het menselijk handelen beïnvloed door wat vooraf ging en hypothekeert het op zijn beurt de toekomst. Dit inzicht is nodig om enerzijds het eigen inzicht te relativiseren en anderzijds verantwoord te ageren voor hen die na ons komen. Om maatschappelijke gebeurtenissen, in een wereld die als een dorp geworden is, te begrijpen, te situeren, is ook ruimtelijk inzicht noodzakelijk. De jongeren zijn in de eerste plaats betrokken op de eigen omgeving, maar ontdekken geleidelijk aan dat de ruimere omgeving evengoed hun onmiddellijk maatschappelijk functioneren beïnvloedt.

⁵⁹ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4725>

Bijlage 2: Uitgangspunten functionele vaardigheden derde graad, eerste en tweede jaar⁶⁰

1. Functionele taalvaardigheid

De eindtermen voor taal in het BSO hebben betrekking op het maatschappelijk voldoende communicatief vaardig zijn in normale en functionele situaties eventueel met ondersteuning van gepaste hulpmiddelen. Taalvaardigheid beoogt steeds de gewenste effecten van de communicatie.

2. Functionele rekenvaardigheid

Om in de huidige maatschappij functioneel rekenvaardig te zijn, moet men degelijk kunnen functioneren op drie domeinen. Men moet kunnen schatten, meten en rekenen in diverse situaties die in het dagelijkse leven voorkomen eventueel met ondersteuning van gepaste hulpmiddelen. Men moet logisch kunnen nadenken ten aanzien van problemen die reëel voorkomen. Men moet de resultaten van het wiskundig handelen kunnen evalueren om effectief te handelen.

3. Functionele informatieverwerking en -verwerking

De informatiestroom is overweldigend. Anderzijds is broodnodige informatie soms moeilijk te vinden. Jongeren moeten hun informatiebehoefte kunnen omschrijven om daarna gericht te leren zoeken via diverse wegen. Hierbij leren ze zinvol selecteren in de enorme informatiestroom. De gevonden informatie moet immers in dienst staan van hun behoefte.

4. Organisatiebekwaamheid

Het zeer drukke en snelle leven moet voor elke burger beheersbaar blijven. Daarom zullen jongeren leren hun leven en zichzelf te organiseren. Ook vanuit het bedrijfsleven is er hoe langer hoe meer vraag naar organisatiebekwame medewerkers. Jongeren hebben behoefte aan het leren plannen van hun activiteiten. Hierbij moeten ze leren rekening houden met het tijdgebruik, beschikbare ruimte, noden en eisen van anderen, materiële vereisten en hun persoonlijke mogelijkheden.

5. Tijd- en ruimtebewustzijn in de maatschappij

De maatschappijorganisatie, met haar greep op het leven van het individu, vereist dat jongeren de grote lijnen van de maatschappelijke structuren en organisaties kennen. Bovendien wordt het menselijk handelen beïnvloed door wat vooraf ging en hypothekeert het op zijn beurt de toekomst. Dit inzicht is nodig om enerzijds het eigen inzicht te relativiseren en anderzijds verantwoord te ageren voor hen die na ons komen. Om maatschappelijke gebeurtenissen, in een wereld die als een dorp geworden is, te begrijpen, te situeren, is ook ruimtelijk inzicht noodzakelijk. De jongeren zijn in de eerste plaats betrokken op de eigen omgeving, maar ontdekken geleidelijk aan dat de ruimere omgeving evengoed hun onmiddellijk maatschappelijk functioneren beïnvloedt.

⁶⁰ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4725>

Bijlage 3: Uitgangspunten functionele vaardigheden derde graad, derde jaar⁶¹

1. Functionele tekstgeletterdheid

Met functionele tekstgeletterdheid wordt bedoeld: informatie kunnen begrijpen en gebruiken om te functioneren in de maatschappij, in leer- en beroepssituaties, om persoonlijke doelstellingen te bereiken en om persoonlijke kennis en vaardigheden te ontwikkelen. Het gaat hierbij om informatie uit diverse tekstsoorten zoals redactionele artikelen, nieuwsbrieven, handleidingen, fictie, sollicitatiebrieven, loonlijsten, transportschema's.

Ook informatie schriftelijk op een efficiënte manier aan andere verstrekken, komt aan bod.

2. Functionele kwantitatieve geletterdheid

Functionele kwantitatieve geletterdheid gaat verder dan functionele rekenvaardigheid en omvat meer dan het kunnen omgaan met cijfers. Het betekent hier in levensechte situaties omgaan – op basis van en met specifieke kennis, vaardigheden of attitudes – met alle soorten van informatie van kwantitatieve aard. Deze informatie kan betrekking hebben op hoeveelheden en cijfers, dimensies en vormen, patronen en relaties, verandering. Ze kan gepresenteerd worden onder de vorm van figuren, cijfers, symbolen, formules, diagrammen, kaarten, grafieken of tabellen.

3. Functionele ict-geletterdheid

Functionele ict-geletterdheid vereist dat leerlingen op een systematische en structurerende wijze omgaan met de computer (efficiënt bestandsbeheer, het gebruik van het (grafisch) besturingsprogramma), relevante programmatuur kiezen en gebruiken (bv. Tekstverwerker versus elektronisch rekenblad), maatschappelijk relevante ict-toepassingen kritisch gebruiken (elektronisch betaalverkeer zoals het gebruik van de bankkaart,...) en gericht zoeken naar informatie.

De competenties op het vlak van functionele informatieverwerving verworven in de eerste twee leerjaren van de derde graad, situeren zich derhalve in het derde leerjaar op een hoger beheersingsniveau (zelfstandig en spontaan) en worden toegepast in andere contexten.

4. Problemen oplossen

Het oplossen van problemen veronderstelt analytisch en synthetisch denken. Voortbouwend op de vooropleiding, waar probleemoplossende en organisatie- en planningsvaardigheden aan bod kwamen, wordt "problemen oplossen" hier op een grotere schaal benaderd in levensechte situaties. Dit houdt in: een doel kunnen bepalen, een situatie kunnen analyseren, een planning kunnen uittekenen over een ruimer tijdsinterval, die stapsgewijze kunnen uitvoeren en evalueren en eventueel bijsturen.

5. Werken in teamverband

Vele menselijke activiteiten (beroep, vrijetijd, studeren) worden ontplooid in teamverband. In het werken in teamverband onderscheiden we onder andere de volgende stappen: plannen en onderhandelen, taken verdelen, verantwoordelijkheid opnemen en informatie uitwisselen. Hierbij wordt aandacht besteed aan luister- en spreekvaardigheden.

⁶¹ <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4743>

Bijlage 4: Fragment uit Milans Groote Oorlog

Fragment uit *Milans Groote Oorlog* – Patrick Lagrou

1 De omgeving van Keiem, maandag 19 oktober 1914

Met een duivels gegier kwamen ze neer, telkens gevolgd door een zware ontploffing. De ene obus na de andere. Sommige gevuld met schrapnel, honderden loden balletjes die naar alle kanten vlogen. Andere waren brisantgranaten, die in ontelbare stukken openbarstten en eveneens iedereen in de buurt meedogenloos neermaaiden.

Milan schrok wakker. Even wist hij niet waar hij was. Toen drong de vreselijke waarheid tot hem door. Hij lag hier in een veld, hij had zich daarmede verstopt in deze hooimijt. Daar vlak bij de weg van Tervate naar Keiem. Enkele honderden meters verder stonden de eerste huizen van het dorp.

De grote hindernis op de weg naar Keiem die hem een tijdje tegengehouden had, was uiteindelijk niet meer dan een kleine brug over een brede sloot geweest. Maar een aantal soldaten waren er achtergebleven om de wacht te houden.

Daar kon hij onmogelijk langs. Of Milan gaf de achtervolging op, of hij probeerde er eerst met een grote boog omheen te lopen. Ongetwijfeld waren er tussen de velden nog meer loopbruggetjes. Dat betekende wel dat hij opnieuw veel tijd zou verspillen, en waarschijnlijk zou hij Emile Benaerts definitief uit het oog verliezen. Maar een andere keuze had hij niet.

Na een paar honderd meter werd Milan vermoeden bevestigd. Over de sloot, die ongeveer vijf meter breed was, lagen enkele stevige balken en planken. Meer was het niet, maar voor Milan was het meer dan genoeg om veilig en zonder nat pak de overkant te bereiken.

In een schuine lijn was hij daarna weer naar de weg gelopen, maar om niet op te vallen, bleef hij er een eindje uit de buurt. Net genoeg om de laatste groep soldaten, waartussen Emile Benaerts zich bevond, te kunnen zien.

Maar ook die soldaten bereikten de eerste huizen van Keiem. Daar bleven ze op hun beurt de wacht houden.

Kort daarop brak de hel los. Vanuit de richting van Beerst rukten opeens van alle kanten Duitse soldaten op. Milan kon zich snel in een greppel verschuilen. Meteen daarna werd er om hem heen hard gevochten. De schoten losten elkaar af. Kogels vlogen vlakbij. Toen werd het even stil.

Op dat moment besepte de jongen dat het geen enkele zin had zijn verre voorouder te willen ontmoeten. Hij kon zich maar beter snel terugtrekken en hopen dat er zich later een nieuwe kans aanbood.

35 De jongen kroop snel op, liep diep voorovergebogen enkele passen en struikelde. Hij was over iets zachts gevallen. In het weinige licht zag hij dat het een gesneuvelde soldaat was, een Duitser. Hij droeg immers een heel ander uniform. Milan huiverde. Wat een geluk dat het nog tamelijk donker was en hij geen details zag. Daarop viel zijn blik op de verrekijker, die naast de man lag. Ongetwijfeld was de soldaat verkenner geweest. Maar hij had zich

40 blijkbaar te ver gewaagd ... Snel raapte Milan de verrekijker op en sloop toen verder achteruit, tot hij weer bij de hooimijt kwam waarin hij zich eerder verstopt had. Dat deed hij nu opnieuw. Met de verrekijker kon hij vandaar de situatie goed in het oog houden. De eerste keer dat Milan zich hier verstopte, had hij er geen rekening mee gehouden dat hij door slaap overmand

45 zou worden. De inslaande bommen hadden hem gewekt. Ondertussen was het ochtend. In het licht van de dag zag de situatie er helemaal anders uit. Overal woedden er branden. Tussen het gebulder van de kanonnen en de ontploffingen door ratelden op vele plaatsen zware, Duitse mitrailleur. Milan zag door de kijker dat de Belgische soldaten zich aan het terugtrekken waren. Hun poging om het dorp

50 op de Duitsers te heroveren, was blijkbaar mislukt. Nu werden ze van alle kanten door de vijand in de tang genomen. Telkens als er een machinegeweer ratelde, zag hij soldaten in blauw uniform neervallen. En ondertussen vielen de obussen almaar dichterbij. Het werd voor Milan ook de hoogste tijd om zich terug te trekken. De jongen was net onder het hooi vandaan gekomen, toen er plots

55 iemand naar de hooimijt gerend kwam. De man gooide zich tegen de grond, waarop een vijandelijke mitrailleur de hooimijt doorzeefde. Milan schrok zich te pletter, zowel door die plotselinge verschijning als door het mitrailleurvuur. Maar het ogenblik daarop zou hij nog meer opkijken.

60 'Maar ik ken jou', zei de man, die een Belgisch uniform droeg. 'Wat doe jij hier op deze levensgevaarlijke plaats?'

... 'Ivan toch,' hoorde hij, 'hoe ben jij hier terechtgekomen?' 'Dat weet ik zelf niet', was het automatische antwoord van Milan. De woorden kwamen er

65 zo uit omdat hij nu eenmaal hetzelfde aan Arthur had verteld. Hoe graag had Milan zijn betovergrootvader de waarheid verteld! Opa van mijn opa, ik ben het kleinkind van jouw kleinkind. Ik ben ongeveer honderd en tien jaar na jou geboren in een wereld die je niet meer zou herkennen. Zelfs het kasteel hier vlakbij is helemaal veranderd! We hebben nu televisie, computer, internet en mobiele telefoons. De mens is ondertussen al twee keer

70 naar de maan gevlogen. De wereld heeft ook nog een Tweede Wereldoorlog gekend. En deze 'Groote Oorlog', die nog maar net begonnen is, zal meer dan vier jaar duren en ontzettend veel mensenlevens kosten. En jij ... Nee, Milan kon dat allemaal niet vertellen, vooral dat laatste niet. Er kwamen tranen in zijn ogen.

75 'Hey, Emile,' riep Milan uiteindelijk, 'ik ben echt blij dat ik je zie.' En hiermee was Emile Benaerts voor hem niet langer een verre voorouder, maar een grote broer. 'Echt waar, Emile,' voegde hij eraan toe, 'ik weet niet meer hoe ik hier terecht ben gekomen.' 'Ik geloof je, broertje. Arthur had het me al verteld ...'

'Arthur?', riep Milan. 80 'Ja. Hij is hier vanmiddag binnengewipt om mij alles te vertellen, maar hij had het razend druk en ik kon moeilijk weg. Gelukkig dat jij ...'

'En hoe heb jij het al die tijd gesteld?', vroeg Milan, die zich almaar beter in de rol van Ivan begon te voelen.

85 'Dat is een te lang verhaal om in korte tijd te kunnen vertellen. Van onze terugtocht in het versterkte bolwerk van Antwerpen zal je nog wel gehoord hebben. Daarna is het vrij snel gegaan. Rond de twintigste september moest onze legerdivisie de stad verlaten richting Dendermonde. Daar was het onze taak de Schelde van Berlare tot Hamme te verdedigen. Bijna drie weken lang hebben we daar 90 gelegen. Tot we ons voor de zoveelste keer moesten terugtrekken. Langs Eksaarde hebben we dagenlang moeten marcheren naar Aalter. Vanuit dat stadje bracht een trein ons naar Gistel. Daar ging het weer te voet verder, langs Koekelare en Keiem om uiteindelijk 95 aan deze kant van de IJzer aan te komen ...'

LAGROU, P., *Milans Grootte Oorlog*, Clavis, Hasselt, 2013, p. 66, 67, 68, 84, 85.

1 Ga op zoek naar het boek *Milans Grootte Oorlog* van Patrick Lagrou of zoek op het internet. Zoek de flaptekst of korte inhoud van het boek. Noteer die op een apart blad en voeg dat bij je leerwerkboek.

2 Lees of beluister het fragment. Geef je eerste, persoonlijke indruk bij dit fragment. Omcirkel de woorden die voor jou van toepassing zijn.

plezierig – saai – boeiend – langdradig – realistisch – gevoelig – zielig – sciencefiction – levendig – hard – romantisch – avontuurlijk – triest – griezelig – kinderlijk – spannend – actie – gruwelijk – somber – vals – onwaarschijnlijk – vreemd – levensecht – ontroerend – droevig – grappig – leuk

3 Noteer de onderstreepte woorden uit de tekst in de tabel op p. 16 en verklaar¹ ze door het stappenplan te overlopen².

4 Schrap³ wat niet past en vul aan⁴:

a Dit verhaal is fictie/non-fictie. Dit blijkt uit het feit⁵ dat

.....

b De schrijver, Patrick Lagrou, maakt hiervoor gebruik van anachronismen. Wat is een anachronisme? Zoek dit op in een (online) woordenboek.

.....

c Geef hiervan voorbeelden uit het tekstfragment. Markeer⁶ ze in de tekst met een blauwe kleur.

Bijlage 5: Opdracht cultuurmarkt

FOCUS 1 Kies een land voor je stand op de cultuurmarkt.

- Verdeel de klas in vier groepjes en kies per groepje één land.
- Zorg ervoor dat elk groepje een land uit een ander werelddeel kiest.
- Zorg ervoor dat minstens één gekozen land ook in de top vijf van de nationaliteiten op school aanwezig is.
- Houd er bij je keuze rekening mee dat je ook foto's en voorwerpen voor je stand moet verzamelen.
- Noteer hier het gekozen land.

FOCUS 4 Raadpleeg opnieuw statbel.fgov.be. Bereken het antwoord op de onderstaande vragen.

- Hoeveel percent van de inwoners van België is afkomstig uit het gekozen land?

- Hoeveel percent van de inwoners van jouw gemeente is afkomstig uit het gekozen land?

p. 29 Bekijk de rubrics achteraan. Kon je de berekeningen vlot uitvoeren? Wat lukte goed? Wat kan nog beter?

OPDRACHT 4 **Presenteren kun je leren**
DOEL: EEN DIGITALE PRESENTATIE MAKEN

PLUS 8 Maak in groepjes een digitale presentatie van ongeveer 10 minuten over het gekozen land.

- Denk na over de verschillende taken en verdeel die onderling.
- Noteer ze in de tabel.

TAKEN	VERANTWOORDELIJKE

7 Zoek een duidelijke, digitale kaart van het gekozen land en de buurlanden. Download de kaart of maak een schermafdruk om toe te voegen aan de presentatie.

7 Zoek een digitale kaart van het werelddeel waartoe het gekozen land behoort. Download de kaart of maak een schermafdruk om toe te voegen aan de presentatie.

8 Maak een dia met de geografische gegevens van het land.

- Zoek de nodige info op in de atlas of online.
- Gebruik de onderstaande tabel als voorbeeld.
- Maak ook de vergelijking met België.

	GEKOZEN LAND	BELGIË
AANTAL INWONERS		
OPPERVLAKTE		
HOOFDSTAD		
VALUTA		
STAATSHOOFD EN/OF REGERINGSLEIDER		
OFFICIËLE TAAL		
RELIGIE(S)		
GEMIDDELDE JAARTEMPERatuur		
AANTAL NEERSLAGDAGEN		

UITVOEREN

Welke invloed kunnen de temperatuur en de neerslag hebben op de voedingskeuze, de bouwstijl of andere levensaspecten in dat land?

Verken de verschillende aspecten van het gekozen land.

FOCUS 7 Zoek informatie over vier van de vijf onderstaande categorieën. Noteer de kernwoorden in het bijbehorende kader.

FOCUS 8 Werk je presentatie verder uit aan de hand van kernwoorden. Ga op zoek naar informatie, foto's en filmpjes.

Vermeld telkens de bron. Lijst die bronnen op aan het einde van de presentatie.

1 **ONDERWIJS**

2 **EETCULTUUR**

3 **MUZIEK**

4 **NIEUWJAAR**

22 **DOEL.PAV** | 49 | DIVERS

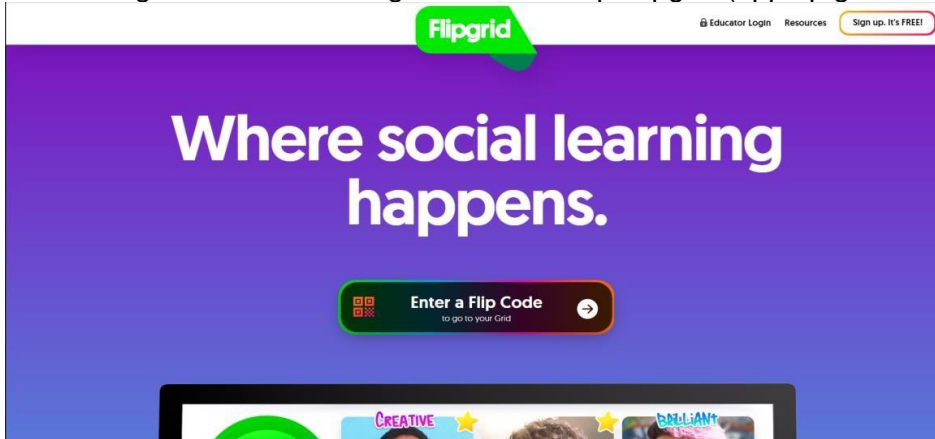
5 **HUWELIJK**

p. 30 Bekijk de rubrics achteraan. Hoe verliep de samenwerking in de groep?

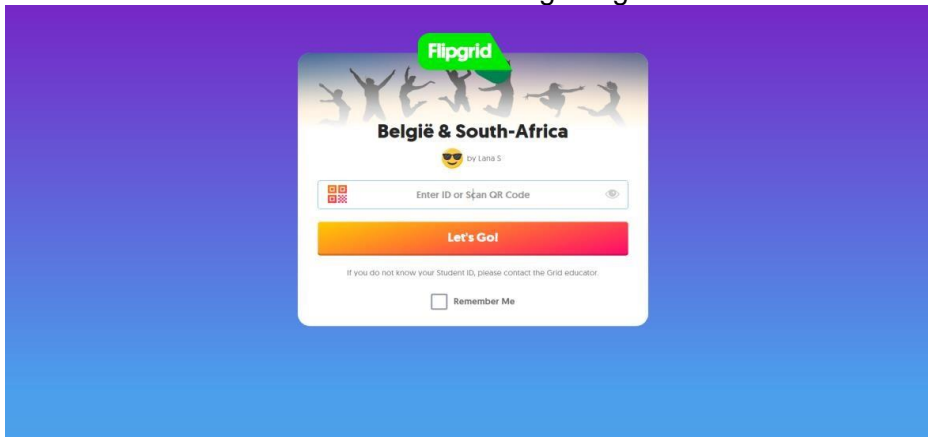
Bijlage 6: Fiche (Nederlands en Engels) over Flipgrid

Uitleg Flipgrid

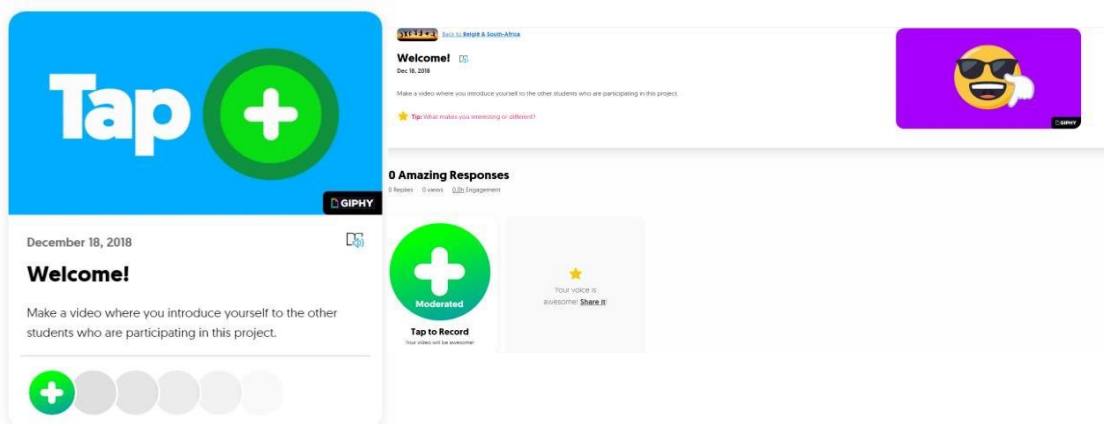
De leerlingen vullen eerst volgende code in op Flipgrid (app op gsm of op computer): 98ksckk

Dan moeten ze hun code die ze hebben gekregen invullen.

Dan kunnen leerlingen kiezen welke van de drie thema's ze willen openen. Als ze op het groene plusteken onderaan klikken kunnen ze een filmpje zelf maken in Flipgrid. De leerlingen kunnen ook op anderen hun filmpjes reacties posten.

In de Flipgrid app op gsm/tablet, kunnen leerlingen ook video's uploaden via de knop opties. Hierin moeten ze dan Import Video/Video importeren klikken. Zo kunnen ze bijvoorbeeld ook filmpjes bewerken in een videobewerkingsapp.

Het eerste filmpje (introductiefilmpje) moet in het Engels. De andere filmpjes mogen ze kiezen, Nederlands of Engels. Voor het introductiefilmpje is er de helpfiche: Hoe jezelf introduceren? Voor de filmpjes rond de SDG's (Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de VN) geef ik enkele hulpvragen:

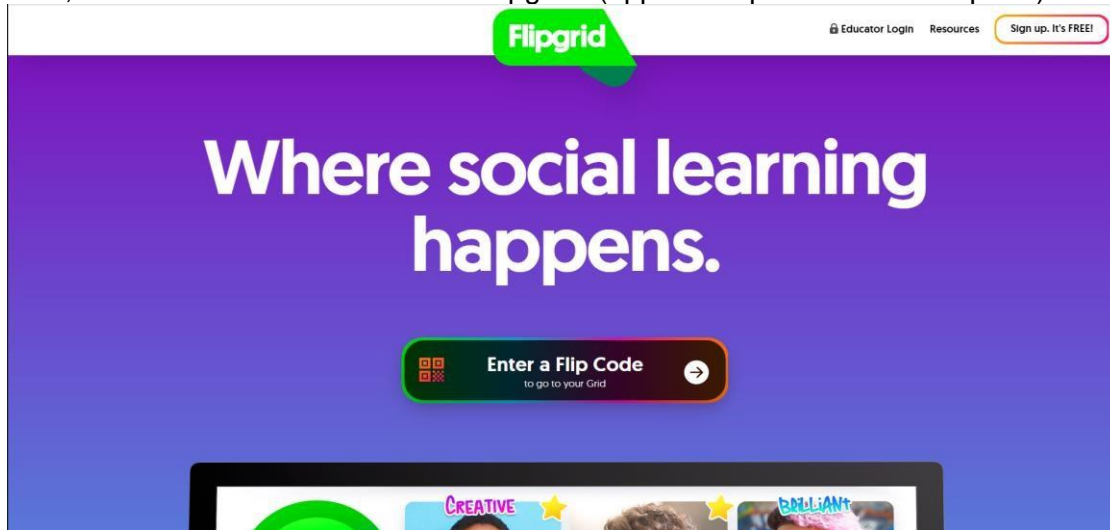
- * Hoe ziet je dag eruit als jongen/meisje?
- * Wat doet je moeder/vader doorheen de dag?
- * Hoe ga jij om met verschillende culturen?
- * Vraag iemand hoe hij/zij het leven ervaart in België
- * ...

In het laatste, mogen leerlingen nog andere zaken posten die niets te maken hebben met hun leven. Bijvoorbeeld wat ze in de klas doen, in hun vrije tijd,...

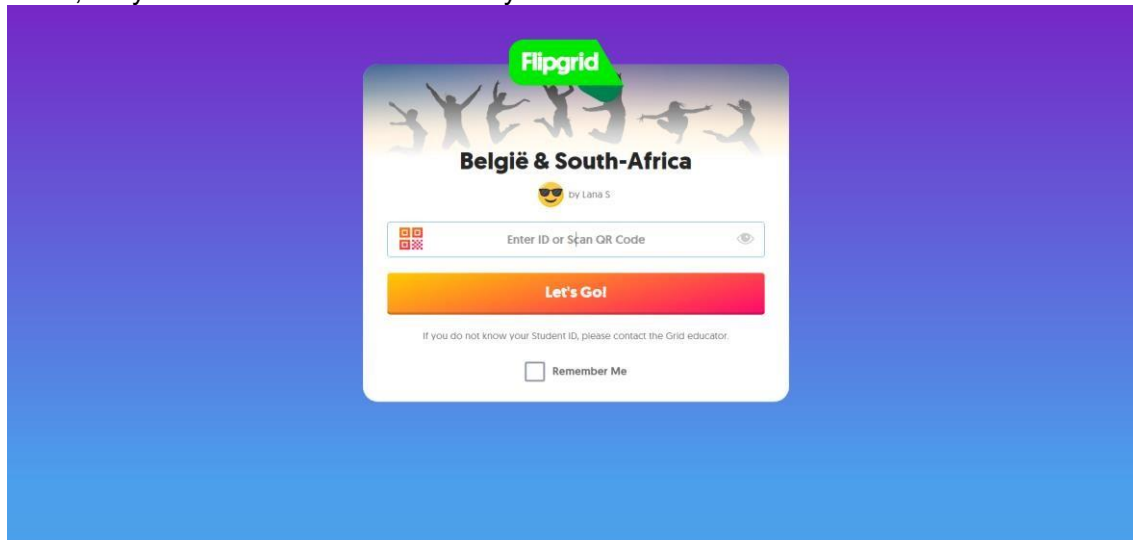
In Zuid-Afrika maak ikzelf ook nog wat filmpjes met eventueel nog een opdracht in. Hierop zouden de leerlingen dus ook kunnen reageren.

Explanation Flipgrid

First, the students fill in the code on Flipgridd (app on cellphone or on computer): 98ksckk

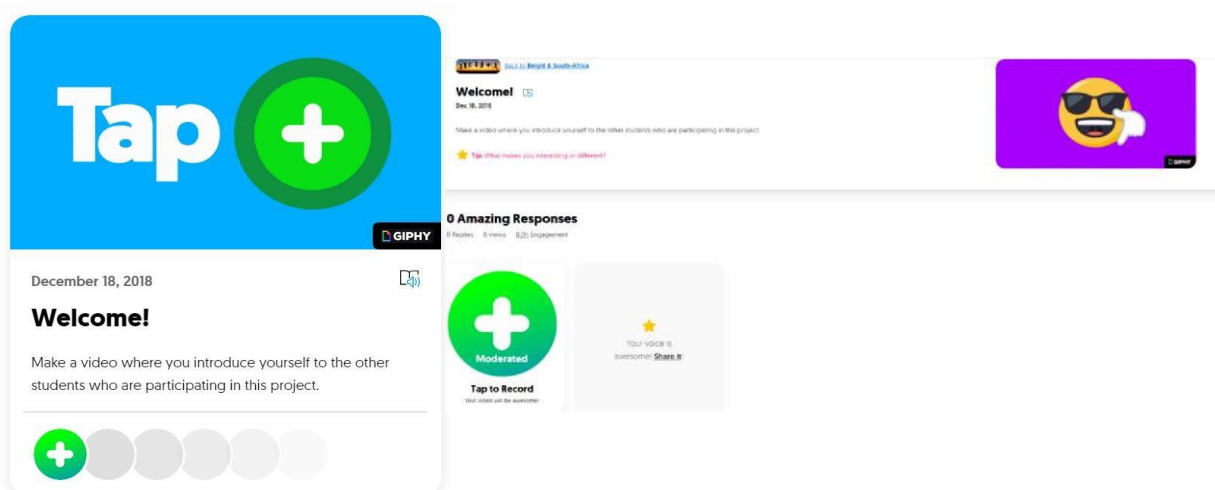

Then, they have to fill in their code they received

Then, the students can choose which of the three topics they want to open.

If they click on the green + beneath the topic, they can make a video in Flipgrid. Students can react on other videos as well.

In the Flipgrid app on cellphone or tablet, students can also upload videos via the button options. They have to click on Import Video. That way, students can edit their videos if they wish to.

The first video (introduction video) has to be in English.

For the other videos, they can choose between Afrikaans or English.

For the videos about SDGs (Sustainable Development Goals of the VN) I'm giving a few questions that can aid the students:

- * How does your day look like as a boy/girl?
- * What does your mother/father do during the day?
- * How are you dealing with different cultures?
- * What is your culture about?
- * ...

In the last topic, students can post different things about their life. For example, what do they do in class, in their free time,...

I hope I can make some videos while I'm in South-Africa, with some sort of question or assignment in it. Students can react to this as well.

Bijlage 7: Bundel over Zuid-Afrika

PROJECT ALGEMENE VAKKEN

ONS LEVEN VERSUS HET LEVEN IN ZUID-AFRIKA

Auteur: Lana Schroyen

Academiejaar 2018-2019

1 Kulture in die wêreld (Culturen in de wereld)

Iedereen in de wereld is anders. Dit maakt de wereld zo mooi. Maar hoe ga je met die verschillen om?

1. Speel het spel en schrijf je bedenkingen in het kader hieronder op.

2 Wat is cultuur voor jou?

.....

.....

.....

.....

3 Lees onderstaande definitie van cultuur.

cul-tuur

Cultuur of beschaving is het geheel aan gewoonten en (gedrags)regels dat bij een volk of stam hoort.

Deze definitie is nog heel open, want wat behoort allemaal tot gewoonten en gedragsregels van een volk?

4 Lees onderstaande tekst. Markeer de gewoonten en gedragsregels.

Wat is cultuur eigenlijk?

‘Cultuur’: een klein woordje met een grote betekenis. Maar wat houdt het nu precies in? ‘Een leefstijl van een samenleving; de vorm, inhoud en geestelijke gerichtheid van menselijk handelen’ geeft de online Encyclopedie aan. Dit omvat het begrip cultuur wel grotendeels. Maar belangrijker is wat cultuur betekent voor een persoon, een mens, iemand die deel uitmaakt van die cultuur. Ben jij je er bewust van dat je deel uitmaakt van een cultuur? Dat je leeft in een omgeving van mensen met dezelfde gewoontes, gebruiken en denkwijzen.

Om nu toch een goed beeld te kunnen krijgen over welke culturen er zijn, is het makkelijk om naar bepaalde cultuur ‘dimensies’ te kijken. Deze zijn in te delen in de economische dimensie (wijze van productie, positie in de wereldhandel, wisselkoers), de politieke dimensie (politieke invloed) en de fysisch-geografische dimensie (landschap, omgeving). Samen vormen zij de sociaal-culturele dimensie, want zij vormen samen namelijk de cultuur van een land. Als je het op deze manier bekijkt kan je cultuur heel breed opvatten en lijkt het alsof er maar enkele dingen zijn die invloed hebben op de cultuur van een gebied. In werkelijkheid wordt cultuur ook beïnvloed door de geschiedenis van dit gebied, door geloof en tradities, door de mate van technologisering, door de scholing, door omgangsvormen, door de levenswijze en door taal en literatuur. Kortom, allerlei verschillende aspecten van een samenleving vormen samen de cultuur.

2 Waar is Suid-Afrika geleë? (Waar is Zuid-Afrika gelegen?)

Aangezien we gaan communiceren met leerlingen van Zuid-Afrika, zullen we al eens even kennismaken met het land.

1 Duid op de kaart België en Zuid-Afrika aan.

De leerlingen met wie jullie zullen communiceren zitten op de Southern Cross School in Hoedspruit. Dit dorpje ligt in de noordoostelijke provincie van Zuid-Afrika. Het is voornamelijk bekend geraakt door de nabijheid van het Krugerpark.

2 Hoe denk je dat ze les krijgen op de Southern Cross School?

.....

.....

.....

3 Bekijk de onderstaande filmpjes over Southern Cross School. Wat valt je op?

.....

.....

.....

Eerste blik op Southern Cross School

Extra informatie over Southern Cross School (Engels)

3 'n Kort geskiedenis van Suid-Afrika (Een korte geschiedenis van Zuid-Afrika)

Zuid-Afrika is een verdeeld land. Dit komt door een lange periode die de Apartheid wordt genoemd. Je kiest twee fragmenten van het boek Ruby Red van Linzi Glass. Lees ze en bekijk daarna de afbeeldingen die in de klas liggen.

1 Welke gevoelens heb je bij het lezen van de fragmenten en het bekijken van de afbeeldingen?

.....

.....

.....

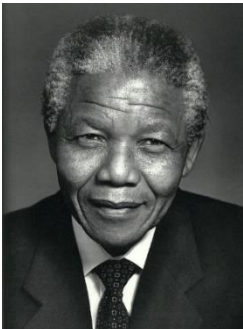
.....

.....

- 2 Nelson Mandela is zeer belangrijk geweest voor de Zuid-Afrikaanse bevolking. Scan de QR-code en bekijk het filmpje. Waarom was Nelson Mandela zo belangrijk?

.....

Nelson Mandela was lid van het Afrikaans Nationaal Congres, een organisatie die meer rechten wilde voor de zwarte Zuid-Afrikaners. Omdat het geweldloos verzet niet werkte volgens Mandela, richtte hij een groep op om met geweld tot hun doel te komen. Hij wilde echter geen civiele slachtoffers maken, maar uiteindelijk gebeurde dit wel. In 1962 werd hij hiervoor opgepakt en twee jaar later werd hij veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf.

- 3 Lees en beluister de speech die Nelson Mandela bij zijn veroordeling gaf.

Ons gevecht is tegen echte en geen denkbeeldige moeilijkheden, of, om de taal van de openbare aanklager te gebruiken, “zozegde moeilijkheden”. Zuid-Afrika is het rijkste land van Afrika en kan een van de rijkste landen in de wereld zijn. Maar het is een land van extremen en opmerkelijke contrasten. De blanken genieten van de hoogste levensstandaard in de wereld, terwijl de Afrikanen in armoede en ellende leven. Armoede gaat hand in hand met ondervoeding en ziektes.

Het voorvallen van ondervoeding en deficiëntieziektes (ziekte die het gevolg is van een tekort aan een voedingsstof) is zeer hoog bij de Afrikanen. Het voorvallen van kindersterfte is een van de hoogste van de wereld.

Het gebrek aan menselijke waardigheid dat de Afrikanen ervaren, is het directe gevolg van het blanke superieure beleid. Blanke heerschappij betekent dat zwarten minderwaardig zijn. De wetgeving, die gemaakt is om de blanke heerschappij te bewaren, bevestigt dit idee.

Ik heb mijn leven aan deze strijd van de Afrikaanse mensen gegeven. Ik heb gevochten tegen de blanke heerschappij en ik heb gevochten tegen zwarte heerschappij. Ik heb het ideaal van een democratische en vrije gemeenschap liefgehad. Een gemeenschap waarin alle mensen samen in harmonie en met gelijke kansen leven. Het is een ideaal waarvan ik hoop dat ik ervoor kan leven en het gerealiseerd kan zien. Maar mijn God, als het nodig moest zijn, het is een ideaal waarvoor ik gereed ben om te sterven.

4 Hier is 'n paar woordjies van Afrikaans (Hier zijn enkele woordjes Afrikaans)

In Zuid-Afrika zijn er elf officiële landstalen, maar daarbuiten zijn er nog enkele talen die nog niet erkend zijn. Er worden in Zuid-Afrika dus heel wat talen gesproken en één ervan is het Afrikaans.

- 1 Beluister het liedje en bekijk de lyrics. Wat valt je op aan de taal?

Twee Is Beter As Een – Brendan Peyper

In die oorlog tussen jou en my
 Vat jy die swaard en los die skuld by my
 Trane vloei, harte bloei

Kom ons soen en maak vir ewig op
 Dis tyd dat ons twee hierdie oorlog stop
 Laat val die brug, en vat my terug

Waar 'n wil is 'n weg
 Dit is tyd dat ons ophou veg
 Terwyl ons harte brand
 Skyn daar 'n silwer rand
 Waar 'n wil is 'n weg
 Ware liefde maak alles reg
 Deur die son en die reën
 Twee is beter as een
 Deur die son en die reën
 Twee is beter as een
 Twee is beter as een

Deur elke oorlog wat ek veg teen jou
 Jy maak my mal maar ek bly mal oor jou
 My mure val, jou mure val
 Hoekom vuur ons hierdie pyle af?
 Hoeveel aande moet ons hierdeur gaan?
 Dit maak net seer, weer en weer

Waar 'n wil is 'n weg
 Dit is tyd dat ons ophou veg
 Terwyl ons harte brand
 Skyn daar 'n silwer rand
 Waar 'n wil is 'n weg
 Ware liefde maak alles reg
 Deur die son en die reën
 Twee is beter as een

Sonder jou
 Is ek niks nie
 Sonder jou
 Is ek stof
 Sonder jou
 Is ek niks nie
 Sonder jou

Waar 'n wil is 'n weg
 Dit is tyd dat ons ophou veg
 Terwyl ons harte brand
 Skyn daar 'n silwer rand
 Waar 'n wil is 'n weg
 Dit is tyd dat ons ophou veg
 Terwyl ons harte brand
 Skyn daar 'n silwer rand
 Waar 'n wil is 'n weg
 Ware liefde maak alles reg
 Deur die son en die reën
 Twee is beter as een
 Deur die son en die reën
 Twee is beter as een
 Twee is beter as een
 Jy-hi-jê-ê-hê
 Jê

Het Afrikaans lijkt dus heel veel op het Nederlands, dit komt omdat er vroeger in de 17^e eeuw Nederlanders naar Zuid-Afrika zijn gegaan om het gebied te koloniseren. Al snel evolueerde het Nederlands van deze kolonisten naar het Afrikaans.

2 Lees de volgende dialoog.

Opmerking: in het Nederlands worden soms wat letters weggelaten, 'jouw naam' wordt dus 'jou naam' in het Afrikaans.

- Hallo my naam is Lana, wat is jou naam?
- Hi Lana, my naam is Johan, aangename kennis.
- Aangename kennis. Van waar kom jy, Johan?
- Ek kom van Suid-Afrika af. En jy?
- Ek kom van België af.
- Wat praat julle in België?
- Ons praat Nederlands en Frans en daar is ook mense wat Duits praat, maar baie mense kan Engels praat ook.
- Hoeveel jaar is jy?
- Ek is 23 jaar ou.

3 Verbind de volgende Afrikaanse woorden met hun Nederlandstalige vertaling.

Verkleurmannetjie	○	○	Platte band
Moltrein	○	○	Nijlpaard
Flaterwater	○	○	Giraf
Bromponie	○	○	Pinguïn
Seekoei	○	○	Kameleon
Pikkewyn	○	○	Tipp-ex
Robot	○	○	Metro
Grondboontjebotter	○	○	Perforator
Papwiel	○	○	Computer
Rekenaar	○	○	Verkeerslicht
Kameelperd	○	○	Pindakaas
Gaatjesdrukker	○	○	Brommer

5 Hoe gaan ons Zuid-Afrika leer ken? (Hoe gaan we Zuid-Afrika leren kennen?)

- 1 Bekijk onderstaande krantenkoppen en foto's. Hoe komt Zuid-Afrika in het nieuws?

Zuid-Afrika: Extreemlinkse politicus roept op om blanken te doden

Bron: <https://scepter.net/2018/12/zuid-afrika-extreemlinkse-politicus-roept-op-om-blanken-te-doden/>

Zuid-Afrika: 'Wie over "omgekeerde Apartheid" praat, is ofwel onwetend ofwel racistisch'

Bron: <https://www.knack.be/nieuws/wereld/zuid-afrika-wie-over-omgekeerde-apartheid-praat-is-ofwel-onwetend-ofwel-racistisch/article-opinion-977579.html>

Onderwijs in Zuid-Afrika versterkt de ongelijkheid

Bron: <https://www.mo.be/reportage/onderwijs-zuid-afrika-versterkt-de-ongelijkheid>

Waarom Zuid-Afrikaanse vrouwen samen moeten strijden

Bron: <https://fos.ngo/nieuws/waarom-zuid-afrikaanse-vrouwen-samen-moeten-strijden/>

Jonge fotografen in Johannesburg zijn op zoek naar verandering: 'Zuid-Afrika is een verneukt land'

Bron: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/jonge-fotografen-in-johannesburg-zijn-op-zoek-naar-verandering-zuid-afrika-is-een-verneukt-land--b64fae1e/>

2 In het project waaraan jullie gaan deelnemen, gaan we twee thema's behandelen. Deze zijn gelinkt aan de Sustainable Development Goals of Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de VN.

Zoek op voor wat deze duurzame ontwikkelingsdoelen dienen.

.....

.....

.....

.....

De thema's waar we rond gaan werken zijn de volgende:

- Thema 1: Multiculturaliteit
- Thema 2: Rechten van vrouwen en Holebi-gemeenschap

3 In welke SDG's passen deze twee thema's?

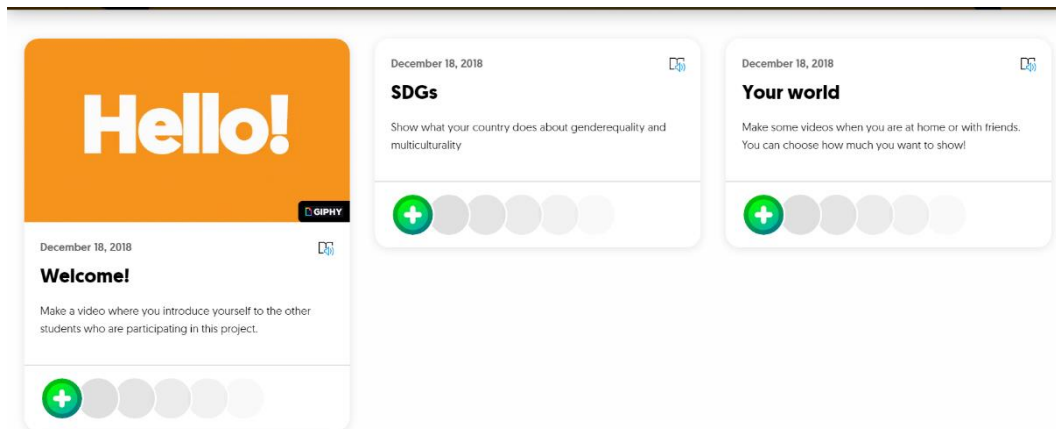
.....

.....

a. Hoe gaan jullie communiceren met leerlingen in Zuid-Afrika?

Je gaat filmpjes posten op Flipgrid. Dit is een app waarbij je in een klasgroep wordt gezet en met deze leerlingen kan communiceren.

Wanneer je je inlogt, zal je deze drie topics vinden.

- 1 Bij "Welcome!" zal je je eerste filmpje al posten. Dit is een korte introductie van jezelf. Denk bijvoorbeeld aan je leeftijd, wat je op school doet, wat je hobby's zijn,...
- 2 Bij "SDGs" ga je filmpjes maken over de thema's die we hierboven hebben opgesomd. Ga dus gericht kijken naar wat je hiervan tegenkomt. Je mag hierbij ook jouw mening bij geven.
- 3 Bij "Your world" ga je video's maken over jouw eigen wereld. Film wat je doet in je vrije tijd of vraag aan een leerkracht of je eens een filmpje in de klas mag maken,...

Je kan altijd de anderen hun filmpjes ook bekijken en hier reacties op geven. Je kan zelfs een reactiefilmpje posten.

Bijlage 8: Boekfragmenten en woordenlijst

“Kunst is het bloed van een volk. Bind je de bloedvaten af, dan sterft het hart.”
- Linda Givon, eigenares van de Goodman Gallery, Johannesburg/Kaapstad

‘Ruby,’ had hij gezegd toen moeder ons aan elkaar voorstelde. ‘Mevrouw Annabel, u had me niet verteld dat u uw waardevolste meesterwerk thuis verbergt.’

Ik had verwacht dat hij om zijn eigen grap zou lachen, maar zag alleen warme donkere ogen op me neerkijken.

Het was mei 1976 en Zuid-Afrika bevond zich op het hoogtepunt van de apartheid en aan de wetten van rassenscheiding werd streng de hand gehouden. Het was een hardvochtige, onverzoenlijke en weerzinwekkende tijd waarin het zwarten en blanken verboden was om samen op een bank in het park te zitten, laat staan om samen te eten. Op die heldere, koude dag in mei begon mijn vriendschap met Julian Mambasa. Een band die buiten het hek van ons huis op de heuvel in de welvarende, blanke voorstad van Westcliff geen bestaansrecht had.

Maar net als talent kent vriendschap geen grenzen.

Julian kwam elke morgen met de bus waarop met grote zwarte letters NON-WHITES/ NIE BLANKES stond, die hem onder aan de heuvel afzette op de Jan Smuts Avenue. Vandaar baande hij zich een weg dwars door het drukke ochtendverkeer en hield even stil om de ochtendeditie van de *Rand Daily* te kopen van de jonge **piccanin**, een straatjongen met een loopneus en haveloze kleren die twee maten te groot waren.

‘Ik ben een geluksvogel. Ik heb geboft dat ik zo’n aardige vrouw als jouw moeder ben tegengekomen,’ zei Julian terwijl hij zijn ezel opzette om in de rust van een schoon, licht atelier aan de schetsen en het schilderwerk van die dag te beginnen.

Hij keek de oogverblindende ruimte rond en schudde zijn hoofd. ‘Dit lijkt in de verste verte niet op mijn huis.’

Elke dag na school werd ik naar het atelier toe getrokken. Tussen de penseelstreken door hoorde ik over zijn leven in Soweto; hoe hij elke morgen wakker werd van het schorre gekakel van de kippen van zijn buurman Phillamon. En dat hij dan diens erf op sloop om onder hun warme veren naar zijn ontbijt te zoeken.

‘Het is goed om een kip te hebben in Soweto. Dan weet je zeker dat je te eten hebt. Beter dan sommige anderen die op de vuilnishoop naar restjes eten moeten zoeken voor zichzelf en hun kinderen.’

Julian gaf het uitzicht vanuit zijn gebarsten raampje weer in zijn schilderijen: een gebochelde, gerimpelde oude vrouw die met een mand wankel balancerend op haar hoofd de was aan de lijn hing; een **tsotsie**, een straatcrimineel, onder de littekens met een kapotte fles in zijn hand voor een **shebeen**, een geïmproviseerd dranklokaal; een moeder met grote melancholieke ogen die in de goot haar baby voedde bij de enige gratis kliniek dicht bij het Baragwanath Ziekenhuis; een buiten-wc met roestige pijpen waaruit stinkend water lekte op de plek waar een jongetje van tien met zijn hoofd in de vuiligheid sliep. Dat was het uitzicht vanuit Julians kamer in Soweto.

Al keek mijn slaapkamer uit op welige tuinen, mijn ouders hadden me al heel jong bijgebracht dat de wereld waarin wij leefden verkeerd was – dat mensen niet in aparte gebieden zouden moeten wonen of in aparte bussen zouden moeten rijden of verschillend behandeld zouden moeten worden vanwege hun huidskleur. Maar met het wegtrekken van de sluier van onwetendheid voor mijn jongen ogen schiepen ze een andere scheidslijn. Ze scheidten me van mijn leeftijdsgenootjes, want ik woonde in de verborgen wereld die zich achter onze grote ijzeren hekken bevond. Hier, in de veiligheid en afzondering van ons huis, werden mensen behandeld alsof kleur er niet toe deed. Soms werden er diep in de nacht geheime bijeenkomsten gehouden van het illegale **Afrikaanse Nationaal Congres**, waarbij vader dikwijls de enige blanke was. (...)

De altijd aanwezige dreiging da teen politie-inval onze wereld in een mum van tijd op zijn kop kon zetten dwong me tot nog grotere geheimhouding op school. Wat thuis plaats vond moest thuis blijven. Maar toen beseften we nog niet dat onze ijzeren hekken de haat niet buiten konden houden.

Julian was zeven toen hij besloot dat hij schilder zou worden om zichzelf uit de armoede in hun vuile buitenwijk Naledi vandaan te tekenen, weg uit de **township** van Soweto. Eerst tekende hij zwarte gezichten in glanzende, luxe auto's. Een knappe vader aan het stuur en de kinderen allemaal in hun beste kleren. Iedereen lachte. Op een andere tekening had hij zelfs een auto voor een huis van twee verdiepingen geparkeerd, te midden van glooiende gazons, en bovenaan geschreven: 'Dit huis is van de familie Mambasa.'

'Maar toen mijn moeder de tekeningen zag die ik trots op de wand van onze hut had geplakt, scheurde ze die van de muur, versnipperde ze in honderd stukjes en gaf me ervan langs met de lange, harde bezemsteel en schreeuwde dat ik nooit meer zulke verschrikkelijke dingen mocht tekenen.'

'Waarom was je moeder zo kwaad? Ik begrijp het niet,' zei ik, geschokt door wat zijn moeder had gedaan vanwege een paar tekeningen.

(...)

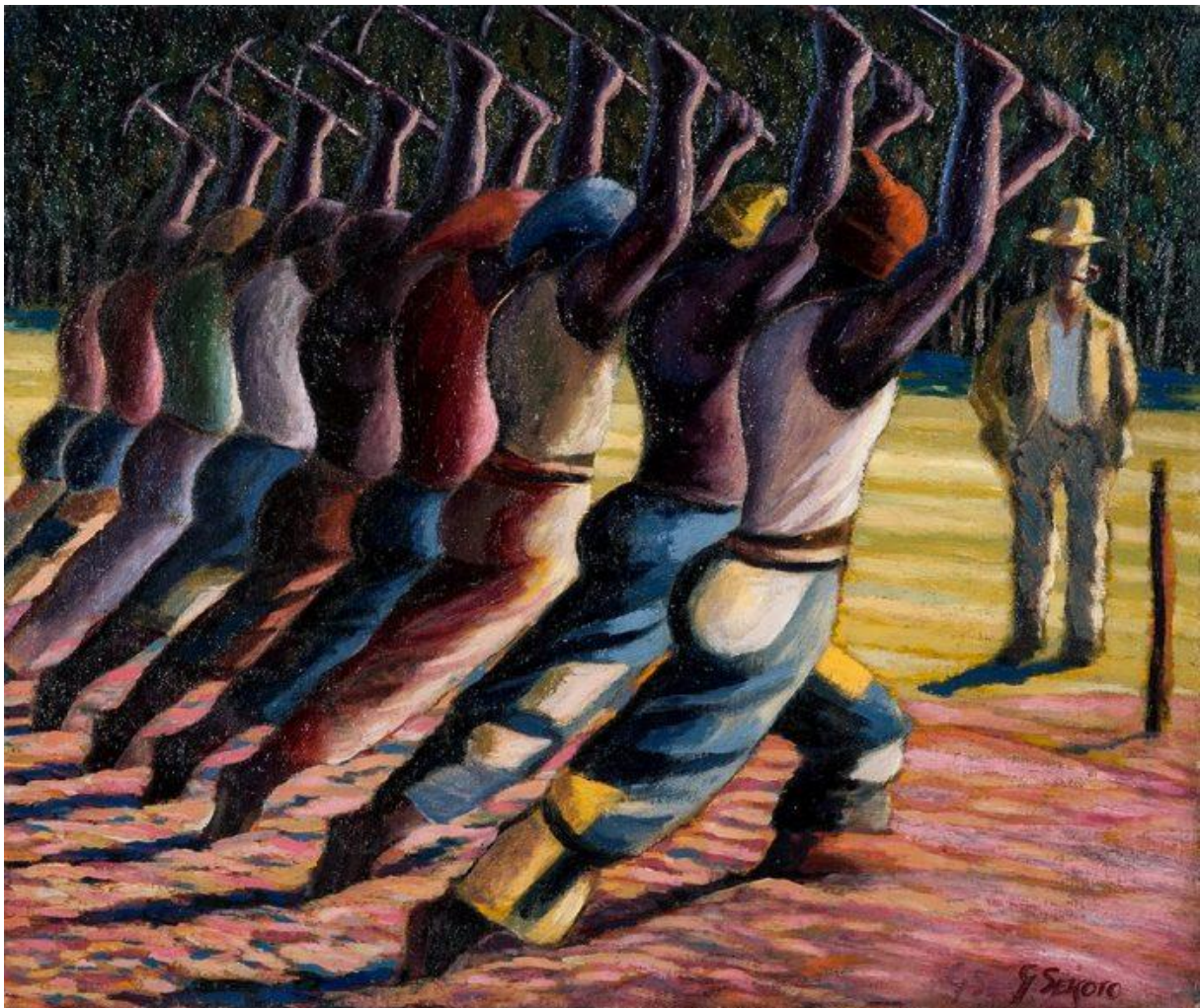
'Ik ook niet, Ruby, ik ook niet. Toen begreep ik het niet, maar toen ik uitgehuild was, wreef ze met een warme doek over mijn zere benen en zei dat we – Hai! – gearresteerd konden worden en in de gevangenis konden komen omdat we zulke tekeningen in huis hadden. Ze zei dat het tekenen van zwarten zoals wij, die leefden als blanke mensen, verkeerd was en niet mocht.'

Woordenlijst:

- Piccanin: een belediging voor een zwart Afrikaans kind
- Tsotsie: een straatcrimineel
- Shebeen: een illegale bar
- Afrikaans Nationaal Congres: een politieke partij waar onder andere Nelson Mandela behoorde.
- Township: een kleurlingenwijk

Bijlage 9: Afbeeldingen Apartheid

to see a lot of the world. I plan to do this over the next 15 to 20 years because I have always loved learning about new cultures and discovering new places.

Bijlage 11: Brief ouders GDPR-wetgeving

Beste heer/mevrouw

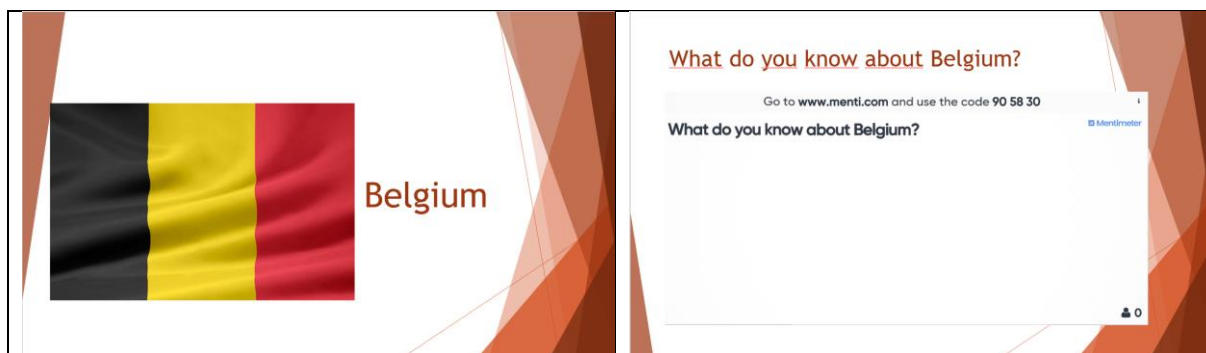
Ik ben student aan de lerarenopleiding secundair onderwijs Geschiedenis en Project Algemene Vakken van de PXL. In het kader van mijn Bachelorproef zal uw zoon/dochter meedoen aan een project, dit bestaat uit filmpjes die uw zoon/dochter zelf maakt en op de app Flipgrid zet. Buiten de leerlingen in het GO! Atheneum Martinusschool Bilzen, zullen ze ook in contact staan met leerlingen in Hoedspruit, Zuid-Afrika.

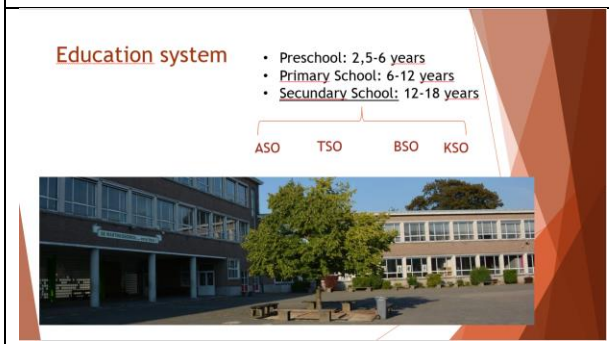
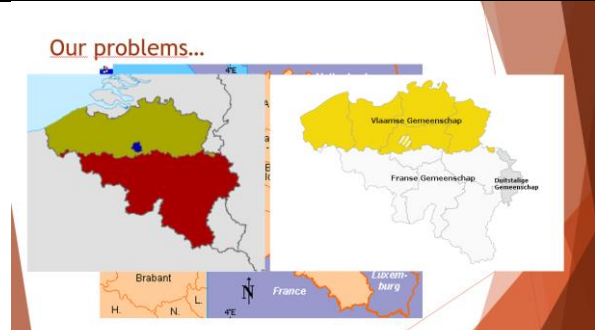
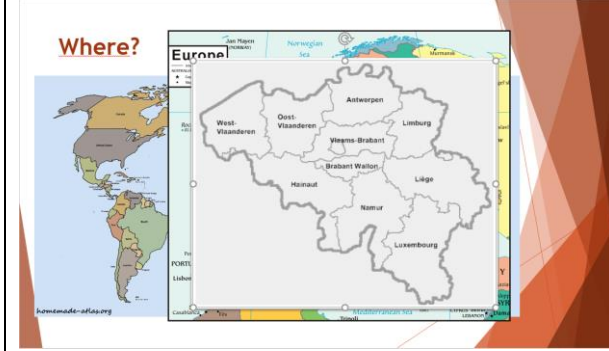
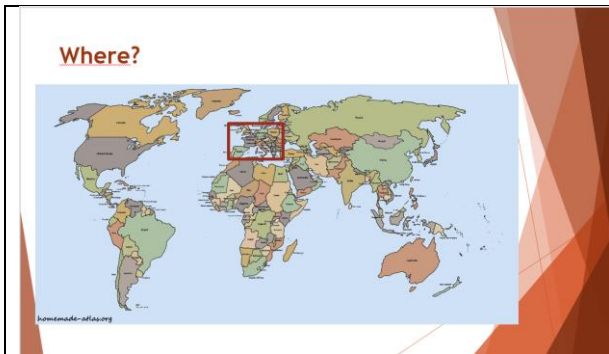
De leerlingen krijgen elk een code om in te loggen op de app Flipgrid. Zo zijn hun filmpjes die ze maken beveiligd en kunnen enkel de leerlingen de filmpjes zien. Echter, voor mijn bachelorproefpresentatie in juni en voor mijn blog van mijn buitenlandse stage, zou ik enkele filmpjes eventueel willen gebruiken.

Indien u bezwaar heeft tegen het gebruik van de filmpjes van uw zoon/dochter of indien u meer informatie over mijn project wil, dan kan u mij contacteren op het volgende e-mailadres: Lana.Schroyen@student.pxl.be.

Met vriendelijke groeten,
Lana Schroyen

Bijlage 12: PowerPointpresentatie van les over België

<p>Our Food</p> 	<p>Our Food</p>
<p>Some of our Flemish cities</p> 	<p>Some of our Flemish cities</p>
<p>Some of our Flemish cities</p> 	<p>Some of our Flemish cities</p>
<p>Some of our Flemish cities</p> 	<p>How will you get to know Belgium?</p>

Bijlage 13: Bundel over België

INTERNATIONAL PROJECT

THE BELGIAN LIFE VERSUS THE SOUTH AFRICAN LIFE: AN INTERNATIONAL VIEW ON DAILY THINGS

Author: Lana Schroyen

2018-2019

1 What's Belgium?

Yes! You can participate in an international project with students from Belgium! But first...

1 What do you know about Belgium? Go to [menti.com](https://www.menti.com) with your device and use the code that the teacher provides. Then, answer the question "What do you know about Belgium?" You can fill in as many answers as you like.

2 What are the top 3 answers in your class? Why do you think these were the top 3 answers?

3 Where is Belgium situated? Look in an atlas if you don't know it.
a. Fill in the next table.
b. Indicate your own country and Belgium on the world map.

Continent?	
Which hemisphere?	
Neighbouring countries?	<hr/> <hr/> <hr/>

2 The beginning

Belgium is a young country in Europe. They only became independent in 1830.

- 1 Scan the QR-code and watch the video "Belgian Revolution: 3 Minute History".
 - a. Which countries had control over Belgian?

- b. Why did the Belgians start a revolution?

- c. When Belgium became independent, what type of government did they decide on?

- 2 21 July is the national holiday in Belgium. What is so significant about this day?

3 Small country, big problems...

The Belgians live a small country, but the problems that the country has are big. It all comes down to the different groups of people that speak different languages.

- 1 Which are the three official languages in Belgium?

2 Read the next text.

a. Why did the Flemish speaking people asked for more rights for them?

b. What did the Walloons want?

c. What happened to Brussels?

Why did Belgium become a federal state?⁶²

Belgium became independent in 1830. Following its founding, it was a decentralized, unique nation-state based on the French model. French was its national language. However, the majority of the population was Flemish. From the moment the state was founded, a movement developed around the struggle to attain equality for the Flemish culture and language. Because Wallonia performed better in economic terms, with its industry in the cities of Liege, Charleroi and Mons, they wanted to maintain its regional and economic independence.

The 1960s saw Belgium, on the one hand, caught up in the currents of conflicting political, economic and intellectual interests, that were causing the country to drift apart, while, on the other, that same period saw the foundations laid for a peaceful settlement.

Between 1962 and 1963 Belgium was divided into four language areas. Later, in the beginning in the 70s, a gradual process of federalization was set in motion.

The political system in Belgium is very complex. The federalization in Belgium took place on two levels: the Communities and the Regions. As political entities, these are responsible for different areas.

⁶² Text based on http://www.dg.be/en/desktopdefault.aspx/tabid-2830/5383_read-35147/

This complex federal model has its roots in the peculiarities of Belgium's political history, thanks to which the transformation of the nation into a federal state effectively had to:

- provide a solution to Flemish demands for equality of language and culture;
- find an answer to Walloon demands for autonomy in economic policy;
- present a suitably well-fashioned compromise for the capital Brussels, one which would satisfy equally both Flemish and Francophones.

Brussels was for a long time a problem in this whole system. But every time there was a problem, the federal government of Belgium didn't bother with it, so the next one had to find a solution.

Did you know...
 that the Flemish in Belgium have to vote for five things?
 The last time they had to decide on a **city** and **provincial** level was in October 2018 and for the **federal government**, **Flemish community and region** and **Europe** it will be in May 2019. The Flemish combined their community and region, because it's more or less the same area.

3 This is still the current government, although there were a few changes in January because of a conflict. In the middle on the first row, is our Prime-Minister. What is his name and from which area is he? _____

4 A kingdom

Belgium is one of few countries that still has a king and queen, although it's more of a ceremonial title, the king still has a few responsibilities.

- 1 What is the name of the Belgian current king and queen?

- 2 Who is next in line to become king or queen in Belgium?

- 3 Belgian people almost can't wait until the next in line. What is so special about the next in line?

5 The Flemish language

- 1 Listen to the song. You can find the lyrics beneath. What do you notice about the language?

Vonken en Vuur – Clouseau

Even leek ik niet te leven
Zonder reden radeloos en uitgeteld
Weken hing het in mijn kleren
Tot mijn wereld heel opeens werd bijgesteld
Mijn droom wordt meer dan ooit bewoond door jou
Jij geeft me vonken en vuur
Gevaarlijk maar van lange duur
Jij geeft me verlangen en trouw
bij jou zijn is de kick die ik echt wou
Heerlijk jou te zien bewegen
Ik ga zweven als ik in je ogen kijk
Racen over gladde wegen
Alles geven zonder dat ik een keer wijk
Want jij maakt elke baan toch vrij voor mij
Jij geeft me vonken en vuur
Gevaarlijk maar van lange duur
Jij geeft me verlangen en trouw
bij jou zijn is de kick die ik echt wou
Dit is hemels, zo onwerelds, overheerlijk, en telkens weer magisch
en wat raar is : het gebeurt automatisch
en zeven op zeven!
Even leek ik niet te leven
maar nu leef ik beter dan ooit...
Jij geeft me vonken en vuur
Gevaarlijk maar van lange duur
Jij geeft me verlangen en trouw
bij jou zijn is de kick die ik echt wou
Als een duik in het duistere ondiepe
water
De kick die ik echt wou
Als een hard drug, maar zonder
verslaving en kater
De kick die ik echt wou
De kick die ik echt wou

The Flemish language is almost the same as Dutch. This is because both regions are close together. Also the Afrikaans language is similar, because it derives from the Dutch language.

2 Read the next dialogue.

- Hallo ik heet Lana, wat is jouw naam?
- Hallo Lana, mijn naam is Johan, aangenaam kennis te maken.
- Aangename kennis te maken. Vanwaar ben jij, Johan?
- Ik kom van Zuid-Afrika. En jij?
- Ik kom van België.
- Wat praten jullie in België?
- Wij praten Nederlands en Frans en daar zijn ook mensen die Duits praten, maar veel mensen kunnen ook Engels praten.
- Hoeveel jaar ben jij?
- Ik ben 23 jaar oud.

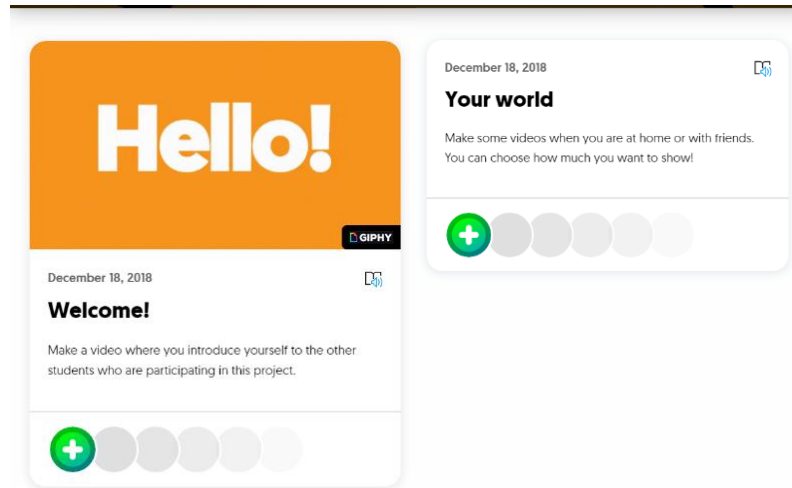

3 Connect the Afrikaans words with the Dutch translation.

Verkleurmannelietjie	○	○	Platte band
Moltrein	○	○	Nijlpaard
Flaterwater	○	○	Giraf
Bromponie	○	○	Pinguin
Seekoei	○	○	Kameleon
Pikkewyn	○	○	Tipp-ex
Robot	○	○	Metro
Grondboontjebotter	○	○	Perforator
Papwiel	○	○	Computer
Rekenaar	○	○	Verkeerslicht
Kameelperd	○	○	Pindakaas
Gaatjesdrukker	○	○	Brommer

6 The project

You are going to communicate with students from Belgium. It will be with the app Flipgrid. This is an app in which you will be in a class group and with videos communicate with each other. When you will log in, you will see two topics.

- 1 In “Welcome!”, you will post your first video. This is just a short introduction video of yourself. Think about your age, what you do in school, what are your hobbies,...
- 2 In the topic “Your world”, you can post videos about your life and world. Film what you do in your free time or ask teachers if you can make a video during the lesson. You can also film your parents, with their permission, during their day. Ask them about what they think of gender equality,... Look around, maybe you see different cultures in the area you live. Ask if they mind if you film them and ask some questions. The possibilities are endless!